

LIVIA DURAC

PARADIGME ETICE ȘI DEONTOLOGICE ÎN ASISTENȚA SOCIALĂ

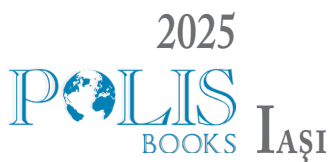
POLIS
BOOKS

PROF. UNIV. DR.
LIVIA DURAC

PARADIGME ETICE ȘI DEONTOLOGIE ÎN ASISTENȚA SOCIALĂ

Note de curs

Lector: Sorin Bocancea

Concepția grafică a copertei: Andrei Cucu

Foto copertă: https://www.freepik.com/free-photo/close-up-pastel-blue-colored-paper-banner_3648764.htm#fromView=search&page=1&position=4&uuid=8b543d46-0fb8-45d2-98fc-8c7e4bace019

© 2025 Polis Books pentru prezenta ediție

Reproducerea parțială sau totală a prezentei cărți fără acordul Editurii constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

Editura Polis Books

Iași, str. Bălușescu nr. 2, jud. Iași
polisbook@revistapolis.ro

Prof. univ. dr. Livia Durac, *Paradigme etice și deontologie
în asistența socială. Note de curs*, 150 p., 2025

ISBN: 978-606-95777-7-6

LIVIA DURAC este prof. univ. dr. în cadrul Facultății de Psihologie, Științele Educației și Asistență Socială a Universității „Petre Andrei” din Iași și directoarea Departamentului pentru Pregătirea Personalului Didactic al aceleiași universități. Absolventă a Facultății de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (1998), a programului de masterat al Facultății de Psihologie și Științele Educației, Universitatea „Petre Andrei” din Iași (2005) și a celui de doctorat (*magna cum laude*, 2008). A publicat până acum șase volume la edituri acreditate MEEdC/CNCSIS și numeroase articole științifice în literatura de specialitate (ISI/Thompson și în volumele unor manifestări științifice internaționale – congrese și conferințe). A făcut parte din colective de cercetare-dezvoltare în cadrul unor proiecte finanțate de organisme naționale/internaționale/mediul de afaceri. Este membră în colectivele de redacție ale unor publicații științifice internaționale.

Cuprins

CAPITOLUL 1

ETICA

1.1. Premise introductive.....	8
1.2. Etica, parte integrantă a filosofiei: domeniu și dezvoltare	16
1.3. Norme și principii etice: fundamentări conceptuale	19
1.4. Direcțiile principale de analiză a moralității în perioada clasică...	27
1.4.1. Interacțiunea dintre cunoaștere și morală în perspectiva lui Platon	27
1.4.2. Abordarea aristotelică a teoriei virtuții în etică.....	33
1.4.3. Analize ale dimensiunii morale în alte doctrine filosofice	45
1.5. Repere de gândire asupra moralității în Evul Mediu.....	61

CAPITOLUL 2

DEONTOLOGIA

2.1. Noțiuni fundamentale ale domeniului.....	72
2.2. Misiunea profesională și standardele etice în domeniul deontologic.....	82
2.3. Implicațiile contractuale ale standardelor etice în exercitarea profesiei.....	85

2.4. Atribute și referințe valorice în sfera profesională	87
2.5. Elemente esențiale ale eticii aplicate în profesia de asistent social	92
2.5.1. Autonomia	92
2.5.2. Binefacerea (bineficiența)	95
2.5.3. Paternalismul	96
2.5.4. Prerogativele și acțiunea dreaptă	98
2.6. Standarde deontologice profesionale	99

CAPITOLUL 3

ORIENTĂRI ETICE ALE PROFESIEI DE ASISTENT SOCIAL

3.1. Introducere	109
3.2. Asistența socială – un ecosistem unitar de valori, teorie, praxis	112
3.2.1. Teorie	112
3.2.2. Practică	113
3.2.3. Noțiuni operaționale ale eticii și ale eticii profesionale	115
3.2.4. Conceptualizări operaționale ale valorilor și ale valorilor specifice în practica asistenței sociale	116
3.2.5. Orientări și standarde în domeniul serviciilor sociale	117
3.2.5.1. Valori și principii etice	118
3.2.5.2. Dreptatea socială	119
3.2.5.3. Integritatea profesională	120
3.2.6. Valori și principii ale exercitării etice a profesiei de asistent social	121
3.2.6.1. Dezvoltarea relațiilor profesionale	123
3.2.6.2. Evaluarea și gestionarea riscurilor	124
3.2.6.3. Acționarea cu consimțământul informat (al utilizatorilor serviciului, excepție făcând situațiile în care legea cere ca persoana să fie protejată din cauza unui grad de risc ridicat pe care aceasta îl prezintă)	126

3.2.6.4.	Furnizarea de informații	127
3.2.6.5.	Partajarea informațiilor în mod corespunzător ...	128
3.2.6.6.	Folosirea autorității în conformitate cu principiile drepturilor omului.....	129
3.2.6.7.	Împunerea oamenilor	130
3.2.6.8.	Contestarea abuzului privind exercitarea drepturilor omului	132
3.2.6.9.	A fi pregătit pentru denunț	133
3.2.6.10.	Menținerea confidențialității.....	134
3.2.6.11.	Menținerea clară și precisă a înregistrărilor....	135
3.2.6.12.	Lupta pentru obiectivitate și conștientizare de sine în practica profesională.....	136
3.2.6.13.	Utilizarea supravegherii profesionale și a sprijinului colegilor	137
3.2.6.14.	Asumarea responsabilității pentru propria practică și dezvoltarea profesională continuă.....	139
3.2.6.15.	Contribuția activă la îmbunătățirea continuă a practicii profesionale.....	140
3.2.6.16.	Asumarea responsabilității pentru dezvoltarea profesională a altor persoane	141
3.2.6.17.	Facilitarea și contribuția la evaluare și cercetare.....	142

<i>Bibliografie</i>	144
---------------------------	-----

Capitolul 1

Etica

1.1. Premise introductive

În Antichitatea greacă, gânditori ca Socrate, Platon și Aristotel au pus bazele unei înțelegeri sistematice a eticii, explorând concepte fundamentale precum virtutea, binele, dreptatea și echilibrul sufletesc. Etica era concepută ca o disciplină esențială pentru formarea caracterului moral și organizarea armonioasă a vieții individuale și comunitare, de fapt, pentru atingerea fericirii și împlinirii autentice.

Termenul „etică” provine din grecescul *ethos*, care înseamnă „obișnuință”, „obicei” ori „datină”, iar *morală* este desemnat în latină prin substantivul *mos, mores*, care semnifică „moravurile”, adică obiceiurile și deprinderile unei comunități umane sau ale unui popor. Și în limba germană termenul „moravuri” (*Sitten*) se află la originea cuvântului „moralitate” sau „morală” (*Sittlichkeit*). De specificul și domeniul moralei sunt legate îndeosebi sensurile: „moravuri”, „lege”, „regulă”, „prescripție” etc. Aceste concepte au fost dezbătute și dezvoltate de-a lungul istoriei de către filosofi, teologi și gânditori din diverse culturi și tradiții, contribuind la înțelegerea asupra a ceea ce înseamnă a trăi o viață bună și virtuoasă.

Filosofii antici greci conceptualizează ideea că există o strânsă legătură și o corespondență între ordinea cosmică sau naturală a universului și ordinea socială sau politică din cadrul comunităților umane¹. Această viziune holistică reflectă încercarea de a găsi un model unic și coerent care să explice atât fenomenele naturale, cât și pe cele sociale și politice. Conform acestei perspective, universul sau cosmosul este guvernat de principii și legi naturale raționale și armonioase. Mișcarea astrelor, succesiunea anotimpurilor, ciclurile vieții și ale naturii urmează un model ordonat și previzibil, care reflectă existența unei rațiuni sau inteligențe universale ce ordonează și guvernează întregul. Aceste legi ale naturii erau considerate expresia unei ordini cosmice perfecte și eterne. Filosofii greci au extins viziunea asupra ordinii naturale și la nivelul organizării societății umane. Ei considerau că, la fel cum universul este guvernat de legi raționale, și comunitățile umane ar trebui să fie organizate și conduse în conformitate cu principii raționale similare, pentru a reflecta echilibrul și ordinea cosmică. Legile și instituțiile sociale erau văzute ca expresii ale acestei ordini naturale, iar respectarea lor asigura funcționarea armonioasă a societății, la fel cum respectarea legilor naturii asigura echilibrul în univers. Prin urmare, macrocosmosul sau universul era perceput ca un model pe care microcosmosul sau lumea umană ar trebui să îl urmeze și să îl reflecte. Este o conceptualizare care a exercitat o influență semnificativă atât asupra gândirii politice și sociale a Antichității grecești, cât și la nivelul concepțiilor ulterioare despre legăturile dintre natură, societate și ordine cosmică.

Perioada presocratică a gândirii filosofice grecești a fost marcată de o preocupare majoră pentru înțelegerea naturii universului (cosmosului) și a principiilor fundamentale ce dirijează existența tuturor lucrurilor. Gânditori de seamă precum Tales, Anaximene, Heraclit și Pitagora au încercat să descopere originea

1. G. Vlastos, 1947, „Equality and Justice in Early Greek Cosmologies”, *Classical Philology*.

- 10 și esența ultimă a realității, explorând concepte precum apă, aer, foc sau numere ca principii primordiale ale universului. Viziunea cosmologică denumită de *cosmocentrismul presocratic* a determinat o abordare holistică și integratoare a problemelor filosofice. Întrebările legate de modul de viață și comportamentul uman nu erau privite ca domenii separate, ci ca fiind strâns legate și integrate în înțelegerea generală a ordinii cosmice. Concepțiile despre virtute, dreptate, bine și rău erau indisolubil legate de viziunea asupra structurii și legilor ce stăpânesc universul în ansamblul său. Presocraticii considerau că ființele umane sunt părți integrale ale cosmosului, supuse acelorași legi și principii care conduc întreaga natură, ceea ce însemna că modul de viață și comportamentul uman trebuiau să fie în concordanță cu aceste legi cosmice pentru a atinge starea de echilibru și fericire autentică. Virtuțile morale, precum moderația, curajul sau dreptatea erau văzute ca expresii ale ordinii și comuniunii universale, iar practicarea lor era considerată esențială pentru o existență autentică și împlinită. Este o perspectivă integratoare care a constituit un model influent în gândirea filosofică ulterioară, subliniind interdependența dintre om, natură și univers, precum și necesitatea de a trăi în concordanță cu legile și principiile fundamentale care ghidează întregul cosmos.

Conform gânditorilor din școala ioniană, ca Tales, Anaximandru și Anaximene, lumea era călăuzită de un principiu fundamental de natură materială, denumit *apeiron* (aer, apă, foc și pământ). O viziune naturalistă asupra universului, ce se reflecta și în concepțiile lor privind organizarea socială și politică, pe care o considerau o extensie a ordinii naturale. Ca atare, cosmosul cuprindea lumea cetății, iar logosul sau rațiunea universală exprima ideea unei ordini unice, atât în planul cosmic, cât și în cel social și uman.

Oleg Grigorievici Drobnitki, reputat filosof și etician rus, în lucrarea sa fundamentală *Problemele eticii*, face o observație pertinentă cu privire la natura conștiinței umane în societățile

tradiționale și tribale¹. El constată că reprezentantul tipic al acestor comunități vedea ordinea stabilită în interiorul grupului său ca fiind singura dreaptă și posibilă. Obiceiul existent, tradițiile și normele sociale erau percepute drept absolute și incontestabile, identificându-se în mod intrinsec cu ceea ce trebuie să fie și poate fi acceptat ca normă de conduită. Este o viziune închisă și conservatoare asupra lumii, în care schimbarea și inovația erau privite cu suspiciune, iar conformitatea față de cutumele ancestrale era supremă pentru menținerea coeziunii sociale și a echilibrului comunitar.

Inițial, percepția asupra lumii antice era limitată la orizontul comunităților locale și al grupurilor etnice. Totuși, pe măsură ce contactele și schimbul de idei între civilizații au crescut, această optică s-a extins, permițând cunoașterea și compararea diferitelor obiceiuri, tradiții și moduri de viață ale altor popoare. Interacțiunea cu diversitatea culturală a contribuit la o înțelegere mai amplă a umanității, determinând o reevaluare a perspectivelor înguste, bazate exclusiv pe experiența locală. Treptat, s-a impus ideea că evaluarea obiceiurilor ar trebui să se facă prin prisma conținutului lor universal, uman și cosmic, iar nu doar la nivel local sau etnic. Se poate vorbi de o deschidere la nivel de mentalitate care a facilitat aprecierea mai nuanțată a practicilor și a credințelor diferitelor culturi, recunoscând atât unicitatea, cât și trăsăturile comune ale experienței umane, dincolo de granițele geografice sau etnice. Transformările majore la nivel social și cultural din lumea antică au determinat apariția unui tipar de gândire nou asupra caracterului universal al normelor morale, al standardelor și al principiilor etice de evaluare a comportamentului uman. Momentul a marcat o depășire a particularismului etic specific comunităților izolate și o înțelegere a faptului că normele morale se aplică tuturor ființelor umane, indiferent de apartenența lor

1. O.G. Drobnîtki, 1981, *Noțiunea de morală*, partea I, traducere de Liubomira Miroș și Nina Nicolaeva, Editura Științifică și Enciclopedică, București, p. 35.

- 12 socială sau etnică. În societățile antice stratificate și complexe, cu interacțiuni economice și culturale între diferite popoare, a devenit evident că regulile de conduită morală nu pot fi limitate la o singură comunitate, ci trebuie să aibă valabilitate universală. De exemplu, principiile dreptății, onestității, respectului pentru viață și proprietate au fost recunoscute ca fiind valabile în relațiile dintre cetățenii diverselor cetăți-state grecești, dar și între popoarele componente ale Imperiului Roman. Filosofii stoici precum Crisip sau Zenon din Citium au promovat această concepție universalistă în etică, susținând că toți oamenii aparțin aceleiași comunități raționale și sunt egali în fața legilor morale fundamentale.

În Antichitatea greacă, conceptul de moralitate era cuprinzător, înglobând noțiuni precum ordinea cosmică, armonia și echilibrul în natură și societate, care era strâns legat de credința în zeii olimpieni și de practicarea virtuților precum dreptatea, cumpătarea, curajul și înțelepciunea. Gânditori ca Socrate, Platon și Aristotel au explorat și au dezvoltat aceste idei, încercând să definească virtuțile și să ofere îndrumări practice pentru o viață morală și virtuoasă. De exemplu, Aristotel susținea că fericirea autentică poate fi atinsă prin cultivarea virtuților și acțiuni conforme cu rațiunea. În același timp, distincția conceptuală între „etică” și „morală” nu este întotdeauna clară, termenii fiind adesea utilizați în mod interschimbabil, atât în limbajul cotidian, cât și în unele texte filosofice de specialitate, ceea ce poate duce la interpretări eronate și, în cele din urmă, la o înțelegere incompletă a domeniilor eticii și moralei.

Etica reprezintă studiul sistematic și principal al conceptelor și normelor care orientează conduita umană în raport cu binele și răul, cu ce este corect sau nu. Ea analizează temeiurile filosofice ale valorilor morale și oferă un cadru teoretic pentru evaluarea acțiunilor și deciziilor din perspectivă etică. Etica este adesea asociată cu codurile de conduită profesională ori cu principiile etice specifice anumitor domenii precum etica medicală, etica în afaceri sau etica în cercetare științifică.

Morala se referă la ansamblul de valori, norme și obiceiuri acceptate și respectate în cadrul unei anumite culturi sau societăți. Ea cuprinde standardele de comportament și convingerile privind ideea de bine sau rău, corect sau incorect, transmise și consolidate în mentalul colectiv. Morala are un caracter mai personal și subiectiv, fiind influențată de factori culturali, religioși sau sociali specifici. În termeni generali, moralitatea poate fi definită drept ansamblul normelor, principiilor și valorilor care orientează conduita umană în cadrul unei societăți sau comunități. Standardele morale stabilesc ce este considerat corect sau greșit, bine sau rău, fiind împărtășite și acceptate pe scară largă de membrii respectivei colectivități. Ele devin, astfel, coduri de conduită care nu pot fi puse la îndoială în mod rațional, reprezentând fundamentul etic al vieții în comun. De fapt, normele morale ghidează acțiunile și deciziile individuale, precum și interacțiunile sociale, acoperind o gamă largă de aspecte precum respectarea demnității umane, onestitatea, integritatea, compasiunea și responsabilitatea față de semenii și de mediu. Ele sunt transmise și cultivate prin educație, tradiții și exemple pozitive, constituind repere esențiale pentru o conviețuire armonioasă și o societate echilibrată.

Etica implică o meditație filosofică asupra regulilor și obiceiurilor de conviețuire ale indivizilor, grupurilor sau umanității în general. În cadrul filosofiei grecești arhaice chestiunea esențială era: care sunt modalitățile prin care ființele umane pot acționa în mod virtuos și ce calități individuale sunt necesare pentru a atinge acest deziderat? În perioada antică, gânditori ca Aristotel și stoicii au abordat concepte fundamentale precum virtutea, binele suprem și fericirea, încercând să ofere răspunsuri prin prisma rațiunii și a dezbaterilor filosofice. De exemplu, Aristotel considera că scopul suprem al existenței umane este fericirea, care poate fi atinsă prin cultivarea unor virtuți precum curajul, moderația, dreptatea și înțelepciunea. Stoicii, pe de altă parte, au subliniat importanța acceptării destinului și a trăirii în armonie cu natura. În epoca modernă, etica a continuat să

- 14 reprezintă un domeniu intens studiat; bunăoară, Immanuel Kant a formulat principii etice precum Imperativul Categoriec, devenit punct de referință în cadrul domeniului.

Aristotel a pus accentul, în gândirea sa etică, pe explorarea conceptului de *eudaimonia* sau fericire și împlinire spirituală. Obiectivul său a fost să descopere și să ilustreze practic „binele cel mai înalt”, căutând să determine ce constituie, de fapt, o existență bună și virtuoasă. În gândirea aristotelică, virtuțile morale precum curajul, moderația, generozitatea și dreptatea sunt indispensabile pentru realizarea fericirii autentice. Filosoful considera că aceste virtuți reprezintă un echilibru optim între extreme și susținea că ele pot fi dobândite prin obișnuință și educație corespunzătoare. De asemenea, Aristotel insista asupra importanței rațiunii practice (*phronesis*) în luarea deciziilor etice, argumentând că înțelepciunea și judecata prudentă sunt necesare pentru a discerne care sunt acțiunile corecte în situații specifice. Așadar, etica aristotelică pune accentul pe cultivarea caracterului virtuos și pe exercitarea rațiunii practice în vederea atingerii fericirii și a unei vieți bune și împlinite.

Una dintre cele mai dificile și longevive probleme ale eticii filosofice este definirea conceptului de „viață bună”, și stabilirea unor principii morale universale. În timp ce noțiunea de „viață bună” este subiectivă, variind în funcție de valorile și credințele individuale sau culturale, ideea de corectitudine morală presupune existența unor standarde etice obiective și general valabile¹. Abordări filosofice precum utilitarismul, deontologia și etica virtuților au încercat să răspundă la această dilemă. Astfel, utilitarismul susține că acțiunile corecte sunt cele care maximizează fericirea sau bunăstarea pentru majoritatea oamenilor.

Deontologia, pe de altă parte, se bazează pe respectarea unor norme sau obligații morale, precum Imperativul Categoriec kantian. Etica virtuților se concentrează pe dezvoltarea trăsăturilor

1. M.C. Nussbaum, 2001, *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy* (ed. a II-a), Cambridge University Press.

de caracter morale, precum curajul, cumpătarea și compasiunea. Deși aceste teorii au perspective diferite, au și un punct comun, anume faptul că recunosc importanța unor principii etice fundamentale precum respectul pentru viața umană, onestitatea și compasiunea care pot ghida acțiunile și deciziile în situații complexe. Totuși, aplicarea unor astfel de principii rămâne de multe ori o provocare, necesitând analiză atentă, raționament moral și, întotdeauna, luarea în considerare a contextului. De exemplu, respectul pentru viață poate intra în conflict cu alte valori precum libertatea individuală sau considerații utilitariste. În astfel de cazuri, este necesară o deliberare morală pentru a cântări și a reconcilia valorile concurente. În pofida dificultăților, efortul de a defini și a promova standarde etice universale este crucial pentru rezolvarea conflictelor de valori în societățile pluraliste moderne. Angajarea în dialog intercultural, înțelegerea reciprocă și căutarea unor principii comune reprezintă pași importanți în această direcție.

Conceptul de „viață bună” a avut întotdeauna un caracter subiectiv și variabil, în funcție de valorile și credințele individuale sau culturale. În epoca modernă, această diversitate de perspective este, poate, mai evidentă ca niciodată, oglindind complexitatea naturii umane și caracterul unic al experiențelor de viață. Astfel, în timp ce pentru unii oameni o viață bună înseamnă acumularea de bogății materiale și succes profesional, alții accentuează dezvoltarea spirituală, găsirea sensului existenței sau cultivarea relațiilor umane profunde. O astfel de diversitate reprezintă o provocare pentru etică, adică aceea de a oferi un cadru rațional și imparțial pentru analiza și medierea perspectivelor divergente. Este un cadru ce ar trebui să se bazeze pe principii etice fundamentale precum respectul pentru viața umană, onestitatea, compasiunea și tratamentul echitabil, fără a favoriza anumite valori în detrimentul altora. Prin urmare, corectitudinea morală, reprezentată de un set de principii universale care ghidează acțiunile corecte, devine distinctă de conceptul subiectiv și personal al „vieții bune”. Cu toate acestea, cele două noțiuni nu sunt complet

- 16 separate, deoarece respectarea principiilor etice universale poate contribui la îmbunătățirea calității vieții pentru toți indivizii, indiferent de modul specific în care aceștia definesc o „viață bună”.

1.2. Etica, parte integrantă a filosofiei: domeniu și dezvoltare

Încă din Antichitatea greacă, etica și-a ocupat poziția ca ramură distinctă a filosofiei, concentrându-se pe investigarea aspectelor practice și teoretice ale sferei morale. Ea reprezintă un câmp de meditație filosofică asupra valorilor, normelor și principiilor etice care include direcțiile de urmat pentru comportamentul uman, atât la nivel individual, cât și în cadrul societății. Convențiile morale își au rădăcinile în nevoia ființelor umane de a trăi împreună în cadrul unor comunități, servind la reglementarea interacțiunilor sociale și la definirea acțiunilor și comportamentelor permise sau interzise, morale sau imorale, adecvate sau inadecvate. Ele pun la dispoziția individului reperele necesare pentru a acționa în mod etic și responsabil.

De fapt, moralitatea este strâns întrepătrunsă cu ființa umană, implicând exigențe ce derivă atât din dimensiunea socială, cât și din cea individuală a existenței.

Etica este un domeniu de studiu cu două mari arii de interes, anume socială și individuală. Din punct de vedere social, etica abordează aspecte precum dreptatea, echitatea, respectul pentru ceilalți, solidaritatea și responsabilitatea față de comunitate. La nivel individual, ea se axează pe cultivarea unor virtuți precum onestitatea, integritatea, compasiunea, autocontrolul și dezvoltarea personală. În plus, etica se ocupă și de dileme morale complexe care apar în diverse domenii ale vieții, precum bioetica, etica în afaceri, etica în cercetare, etica politică. Aceste dileme implică adesea conflicte între diferite valori și principii morale, necesitând o analiză atentă și un raționament etic riguros pentru a identifica cele mai bune soluții posibile.

Exigențele de natură socială privesc imperativul vieții în comun, fapt care ridică problema normalității relațiilor dintre oameni, a caracterului firesc al interacțiunilor sociale. Dacă acțiunea conformă cu normele morale demonstrează confruntarea individului cu preceptele etice, la fel de semnificativă este și perspectiva subiectivă a persoanei care acționează în acest mod. Sfera moralității nu este un set rigid de reguli dictate din exterior, un univers al imperativelor categorice, ci este un univers al dezideratelor, implicând un efort permanent și direct de a gestiona circumstanțele concrete ale vieții. Fiecare persoană își ghidează comportamentul în funcție de rațiunea și trăirile emoționale proprii, în special atunci când conștientizează nevoia lăuntrică de a se accepta pe sine și de a reprezenta un model în relațiile cu semenii. Aceasta înseamnă că fiecare persoană trebuie să-și construiască propriul sistem de valori și principii morale în funcție de experiențele și contextul său specific, dar având întotdeauna în vedere impactul acțiunilor sale asupra celorlalți și asupra comunității din care face parte.

Univers al dezideratelor, și nu al imperativelor, morala implică în structura ei exercițiul permanent și direct al rezolvării situațiilor concrete de viață în funcție de rațiunea și afectivitatea fiecărui individ atunci când devine conștient de nevoia intimă de a se asuma pe sine proiectând-se exemplar în rețeaua raporturilor cu semenii săi¹.

Ca disciplină filosofică sau teorie despre existența morală, etica se concentrează asupra componentelor care alcătuiesc sfera moralității: norme, principii și valori de ordin moral, toate acestea reflectându-se în conștiința etică a indivizilor și a comunității umane care susține această conștiință. Dimensiunea morală reprezintă una dintre cele mai importante componente ale conștiinței umane, având rolul esențial de a evalua și a cenzura

1. T. Gâmbu, 1981, *Discurs despre morală*, Editura Junimea, Iași, p. 7.

- 18 acțiunile noastre prin prisma valorilor și normelor etice, stabilind ceea ce este permis sau interzis din punct de vedere moral, este de părere C. Enăchescu¹.

Normele morale sunt înmănunchate într-un cod de conduită care stabilește ce este acceptabil *versus* inacceptabil în cadrul unei societăți, fiind influențate de tradițiile culturale, credințele religioase și valorile sociale predominante în acea comunitate. Principiile morale sunt concepte fundamentale – respectul, onestitatea, dreptatea și compasiunea – care stau la baza deciziilor și acțiunilor etice. Ele oferă un cadru de referință pentru a evalua și a justifica normele morale. Valori morale ca demnitatea, bunătatea și integritatea reprezintă calități sau virtuți prețuite și promovate în cadrul unei societăți, reflectând ceea ce este considerat important și valoros din punct de vedere etic. Conștiința morală este acea capacitate interioară care îi permite individului să facă distincția între bine și rău, să evalueze consecințele propriilor acțiuni și să își orienteze comportamentul în conformitate cu principiile etice. Ea este modelată de educație, experiențe de viață și de mediul social.

Fundamentată pe principii raționale, etica poate fi abordată atât din perspectiva binelui, cât și din cea a îndatoririi sau obligației morale. Orientarea etică a binelui își propune să promoveze acțiunile cu efecte benefice și să contribuie la îmbunătățirea situației umanității. Această viziune adoptă o abordare comprehensivă a moralității, în care binele comun reprezintă principala preocupare. Pe de altă parte, etica datoriei se sprijină pe respectarea unor principii și reguli morale, independent de consecințele generate. Accentul este pus pe obligațiile și responsabilitățile pe care individul le are față de ceilalți și față de societate.

Procesul de conștiință cuprinde o componentă distinctă, și anume *conștiința morală*. Aceasta implică reflecția asupra acțiunilor, anticiparea consecințelor și asumarea responsabilității pentru

1. C. Enăchescu, 2002, *Tratat de psihologie morală*, Editura Tehnică, București, p. 69.

faptele comise. Toate acestea sunt posibile odată cu formarea personalității omului, prin educație, experiență și interacțiune socială. Pe măsură ce individul își dezvoltă capacitatea de a gândi critic și de a lua decizii morale, conștiința sa morală se cristalizează și îi ghidează comportamentul în mod autonom. Astfel, conștiința morală joacă un rol esențial în dezvoltarea eticii personale și profesionale a fiecăruia.

Potrivit lui C. Enăchescu, „tot ceea ce trece prin conștiința morală este în mod absolut obligatoriu simțit și gândit anterior de individ. Ea nu este numai o cenzură, ci mult mai mult decât atât. Este o punere «față în față» a persoanei cu ea însăși. A individului care trebuie să-și răspundă lui însuși asupra propriilor sale acțiuni, idei și intenții”¹.

Această abordare pune în evidență rolul crucial al conștiinței morale în orientarea comportamentului uman. Conștiința morală nu este un simplu filtru sau o cenzură, ci un proces profund de introspecție și responsabilitate personală. Ea implică o confruntare sinceră cu propria persoană, o evaluare atentă a acțiunilor, gândurilor și intențiilor proprii, prin prisma valorilor și principiilor etice. Este, în mod esențial, un proces de autoanaliză și autoreglementare morală pentru a exista asigurarea că acțiunile individului sunt în concordanță cu standardele etice, dar și pentru ca el să-și asume responsabilitatea pentru consecințele acestora.

1.3. Norme și principii etice: fundamentări conceptuale

Interacțiunile dintre membrii, precum și relațiile dintre individ și societate, se desfășoară prin respectarea unor norme de conviețuire în cadrul ordinii sociale stabilite. Normele respective reprezintă un set de reguli care ghidează comportamentul și acțiunile persoanei, permițându-i să se manifeste ca parte

1. C. Enăchescu, *op. cit.*, p. 77.

- 20 integrantă a mediului social și să se integreze în cadrul acestuia. Acestea constituie setul de principii și valori care guvernează acțiunile și interacțiunile umane în diferite contexte sociale, culturale și profesionale.

Acțiunile sunt considerate morale atunci când provin din respectarea voluntară a normelor etice de către individ. Ele reflectă concepte precum bunătatea, onestitatea, compasiunea, respectul și responsabilitatea. Normele etice sunt internalizate și devin parte integrantă a convingerilor și valorilor personale ale fiecăruia. Respectarea lor este rezultatul unei aderări conștiente și subiective, nu al unei conformități de ordin formal sau al temerii față de sancțiuni, așa cum se întâmplă în cazul normelor juridice.

În contrast, normele juridice sunt instituite de către autoritatea statului și sunt obligatorii pentru toți cetățenii. Nerespectarea lor poate atrage sancțiuni legale precum amenzi sau pedepse cu închisoarea. Totuși, chiar și normele juridice își au rădăcinile în anumite principii morale și etice fundamentale, cum ar fi respectarea drepturilor omului, protejarea proprietății private și menținerea ordinii și siguranței publice. Caracterizată printr-o „intercondiționare între interdicții și prescripții”, norma morală vizează acea „necesitate dezirabilă” de care ființele umane trebuie să țină seama atunci când acționează, argumentează T. Gânju¹.

Setul de valori, principii și standarde care definește ce este corect sau greșit, permis sau interzis într-o societate sau profesie reprezintă normele morale. Acestea nu sunt reguli arbitrare, ci reflectă valorile fundamentale ale umanității (respectul, onestitatea, compasiunea echitatea). Normele morale ghidează acțiunile indivizilor pentru a promova binele comun și pentru a proteja demnitatea umană. De exemplu, în domeniul medical, normele etice impun respectarea confidențialității pacienților și oferirea de îngrijiri imparțiale, fără discriminare. În mod similar, în domeniul juridic, avocații sunt obligați să respecte principiile integrității și onestității, apărând interesele clienților în limitele legii.

1. T. Gânju, *op. cit.*, p. 10.

Potrivit lui I. Tudosescu, relevanța normelor în viața socială rezidă în dublul lor rol: pe de o parte, normele corporalizează și obiectivează un set de valori, aspirații și deziderate specifice unei colectivități, reprezentând punctele de reper în baza cărora se formulează judecăți și aprecieri valorice; pe de altă parte, dețin o funcție organizațională esențială, mediind procesul prin care aceste idealuri și aspirații se materializează în acțiuni practice la nivelul grupurilor sau comunităților umane¹. Normele au un rol esențial în societate, deoarece ele reflectă valorile și idealurile comunității, dar și modul în care aceste valori sunt puse în practică prin intermediul structurilor organizaționale. Ele reprezintă expresia aspirațiilor și standardelor etice ale societății, ghidând comportamentul și acțiunile indivizilor. Totodată, normele facilitează funcționarea eficientă a organizațiilor și a instituțiilor, asigurând coordonarea și coeziunea eforturilor depuse pentru atingerea obiectivelor comune. Prin urmare, se poate afirma că au atât o dimensiune valorică, reflectând aspirațiile și idealurile societății, cât și una pragmatică, fiind indispensabile pentru menținerea ordinii sociale și realizarea acestor idealuri.

Perspectiva psihologică asupra originilor valorilor morale susține că acestea provin din structura emoțională și mentală a individului. Valori precum binele, dreptatea sau compasiunea sunt strâns legate de trăirile, gândurile și emoțiile interioare ale ființei umane. Anumite direcții din această orientare consideră că voința sau capacitatea de a lua decizii în mod conștient reprezintă fundamentul valorilor etice, modelând personalitatea și ghidând acțiunile omului în acord cu principiile morale. Deși reprezintă un factor important în motivarea acțiunilor umane, pentru ca sentimentele să fie considerate morale trebuie să fie realizate în mod conștient și să urmărească un scop clar definit. Cu toate acestea, a acorda o importanță excesivă rolului sentimentelor în stabilirea valorii morale nu este justificat, deoarece

1. I. Tudosescu, 2000, *Acțiunea socială eficientă*, Editura Fundației România de Măine, București, p. 148.

- 22 subiectivitatea umană nu se manifestă doar prin sentimente, ci prin întreaga sa ființă. Rațiunea, credințele, valorile și experiențele de viață joacă și ele un rol semnificativ în formarea judecăților și deciziilor morale. Prin urmare, pentru a înțelege în mod corespunzător fundamentele acțiunilor umane este necesară o abordare cuprinzătoare, care să ia în considerare atât aspectele subiective, cât și pe cele obiective. Modelele socioculturale în care este integrat individul, normele și valorile împărtășite de comunitatea din care face parte adaugă subiectivității sale o dimensiune obiectivă, oferind repere existențiale și axiologice care trebuie luate în considerare în procesul de luare a deciziilor morale. Prin urmare, pentru a înțelege în mod corespunzător fundamentele acțiunilor umane este necesară o abordare amplă, care să includă deopotrivă aspectele subiective și pe cele obiective.

În cadrul filosofiei sale morale, Immanuel Kant, unul dintre cei mai influenți gânditori ai Iluminismului, a revoluționat domeniul eticii, abordarea sa fiind bazată pe rațiune și conceptul de datorie morală. Această direcție încearcă să deducă valoarea etică a acțiunilor prin raționament logic, transcendând circumstanțele particulare. Kant susținea că acțiunile omului ar trebui ghidate de un „Imperativ Categoric”, o lege morală universală care se bazează pe respectul pentru demnitatea umană și tratarea celorlalți ca fiind scopuri în sine, nu simple mijloace. Astfel, etica lui Kant pune accentul pe obligația morală, pe datoria de a face ceea ce este corect, indiferent de consecințele acțiunilor individului, contrastând cu abordările utilitariste care evaluează moralitatea prin prisma maximizării fericirii sau bunăstării generale.

Conform viziunii filosofice kantiene, ființa umană este alcătuită din două dimensiuni fundamentale: sensibilă și rațională. Dimensiunea sensibilă ghidează individul spre satisfacerea nevoilor fizice, emoționale și sociale, acționând în baza dorinței și a impulsurilor. Însă, în calitate de ființă rațională, omul este înzestrat și cu o voință suprasensibilă, care se conduce după principiile rațiunii și ale eticii. Valoarea morală a acțiunilor sale nu derivă din consecințele lor, ci din respectarea datoriei și a Imperativului

Categoric – principii universale ale rațiunii. Prin urmare, acțiunile umane ar trebui ghidate de un principiu moral universal, valabil pentru toate ființele raționale, și nu de considerente subiective sau particulare. De exemplu, a spune adevărul ar trebui să fie o datorie morală universală, indiferent de circumstanțe sau consecințe imediate. În gândirea kantiană, valoarea morală reprezintă un imperativ categoric, determinată de ideea datoriei și a binelui suprem, situându-se în sfera necesității și universalității conferite de principiile rațiunii pure practice. Rațiunea are capacitatea de a formula legi morale universale, obligatorii pentru toate ființele raționale, independente de dorințele sau înclinațiile sensibile ale omului.

Potrivit lui Kant, a acționa moral înseamnă a respecta legea rațională, care transcende nevoile și impulsurile sensibile. În sfera rațiunii pure, ființa umană poate atinge necesitatea obiectivă a valorilor etice. Deși recunoaște că voința morală este motivată de sentimentul respectului față de lege, un sentiment aprioric, independent de experiență, Kant încearcă să întemeieze valoarea etică pe baze raționale. A face ceea ce trebuie presupune ca omul să se ghideze după principiul datoriei, nu după înclinațiile sensibile precum dorințele sau plăcerile personale. Etica lui Kant evidențiază această contradicție între voința condusă de sensibilitate și cea ghidată de datorie, subliniind primatul rațiunii asupra emoțiilor. Referindu-se la acest aspect, Petre Andrei arată că „prin aceasta a contrazis Kant experiența psihologică, care ne arată că o voință liberă de orice sentiment și reprezentare nu există”¹. Cu alte cuvinte, Kant a neglijat faptul că ființele umane sunt ființe emoționale, nu doar raționale, care nu pot acționa exclusiv pe baza datoriei morale, ignorând complet sentimentele și dorințele personale. O etică rigidă, bazată exclusiv pe datorie, ar fi dificil de aplicat în viața reală, deoarece oamenii sunt influențați de mulți factori emoționali și contextuali.

1. P. Andrei, 1997, *Filosofia valorii*, Editura Polirom, Fundația Academică „Petre Andrei”, Iași, p. 143.

24 Abordarea biologică în etică, reprezentată de Herbert Spencer și Friedrich Nietzsche, oferă o perspectivă provocatoare și contrară viziunilor tradiționale raționaliste sau idealiste. Această direcție ancorează originile și fundamentele valorilor morale în procesele naturale ale vieții, supraviețuirii și evoluției speciilor. Pentru Spencer ceea ce promovează viața și adaptarea la mediu reprezintă sursa valorilor etice autentice¹. Din punctul său de vedere, principiile morale trebuie să fie în concordanță cu legile naturii, iar societățile umane evoluează treptat către un stadiu ideal în care valorile morale vor fi în armonie perfectă cu aceste legi. Spre exemplu, Spencer considera că virtuți precum compasiunea sau caritatea sunt rezultatul unui proces de evoluție socială și nu ar trebui impuse în mod artificial. Nietzsche radicalizează această idee, susținând că viața înseamnă voința de putere, iar etica ar trebui să celebreze forța, curajul și autodepășirea, în locul virtuților tradiționale precum compasiunea sau caritatea, considerate forme de slăbiciune. El critica moralitatea creștină și valori precum mila sau umilința, considerându-le expresii ale resentimentului și slăbiciunii. În schimb, Nietzsche promova ideea de „supraom”, un individ puternic și liber, care își creează propriile valori și nu se supune normelor morale convenționale. Deși provocatoare, această viziune atrage atenția asupra posibilelor limite ale moralității convenționale, a nevoii de a îmbrățișa viața în toată plenitudinea ei, nu doar prin prisma valorilor consacrate. Chiar dacă unele aspecte ale perspectivei biologiste pot părea extreme, ea servește ca un memento important, anume că etica nu poate ignora complet legile și realitățile fundamentale ale existenței umane în lumea naturală, așa cum este nevoia de supraviețuire și adaptare.

Abordarea empiristă în etică oferă o perspectivă descriptivă și relativă asupra moralității umane, contestând ideea unor principii etice absolute și universale. Conform acestei viziuni, reprezentată

1. H. Spencer, 1898, *The Principles of Sociology, in Three Volumes*, vol. 1, D. Appleton and Company, New York.

de gânditori precum Friedrich Paulsen și Lucien Lévy-Bruhl, normele morale nu sunt fixe și imutabile, ci derivă din experiențele concrete de viață ale indivizilor și comunităților, fiind strâns legate de contextele socioculturale specifice în care aceștia trăiesc. Empirismul susține că valorile etice reflectă realitățile sociale, economice și istorice unice ale fiecărei societăți, fiind modelate de factori precum credințele religioase, tradițiile, nivelul de dezvoltare economică și structurile sociale. Prin urmare, există o diversitate de sisteme valorice morale, fiecare corespunzând nevoilor, obiceiurilor și tradițiilor specifice ale unei anumite culturi. De exemplu, în unele societăți tradiționale, concepte precum onoarea familiei sau respectul pentru vârstnici pot avea o importanță deosebită, în timp ce în alte culturi accentul poate fi pus pe valori precum individualism sau egalitate de gen. Chiar și atunci când anumite norme generale precum respectul pentru viață sau grija față de copii par a fi larg acceptate, interpretarea și aplicarea lor practică poate varia semnificativ de la o cultură la alta, în funcție de contextul sociocultural specific. Cu toate acestea, empirismul nu neagă complet existența unor valori etice universale. Dincolo de diversitatea sistemelor morale specifice, există anumite principii fundamentale care par a fi comune tuturor culturilor umane, anume nevoia de cooperare, reciprocitate și tratament echitabil în cadrul relațiilor sociale. Rolul eticii este de a analiza și a înțelege aceste valori și norme morale în contextele socioculturale specifice, fără a impune o viziune universalistă, ci încercând să identifice acele elemente comune care pot constitui baza unei etici globale.

Perspectiva social-etică promovată de ilustrul gânditor român Petre Andrei reprezintă o abordare importantă în domeniul filosofiei morale, care pune accentul pe legătura inextricabilă dintre etică și realitățile sociale concrete. Petre Andrei este de părere că direcția care capătă amploare este cea social-etică, aceasta căutând să explice și să dea un fundament social eticii; în acest context, „etica este concepută acum ca știința normelor de realizare a unei stări social-culturale de valoare, ca o știință absolut

26 indispensabilă sociologiei și politicii¹. Această orientare contrastează cu viziunile etice tradiționale, care tind să conceptualizeze valorile și normele morale ca abstracțiuni universale, separate de contextul sociocultural. Petre Andrei argumentează că etica nu poate fi înțeleasă în mod adecvat fără a lua în considerare factorii sociali, economici și politici care modelează comportamentul uman. Normele și valorile etice nu sunt simple principii abstracte, ci se conturează și se legitimează în raport cu nevoile, aspirațiile și conflictele ce caracterizează o anumită societate într-un anumit moment istoric. De exemplu, principiile etice care ghidează comportamentul într-o societate tradițională vor fi diferite de cele dintr-o societate modernă, industrializată, în care relațiile sociale și economice sunt mai complexe. Prin urmare, etica devine o disciplină indispensabilă nu doar filosofiei, ci și științelor sociale, precum sociologia și științele politice, oferind un cadru conceptual și normativ esențial pentru înțelegerea și reglementarea relațiilor sociale.

O atare perspectivă social-etică evidențiază faptul că etica trebuie să fie ancorată în problematica socială concretă pentru a-și putea îndeplini menirea de a ghida comportamentul individual și colectiv către realizarea binelui comun. Numai în acest mod etica poate deveni o forță transformatoare în societate, contribuind la îmbunătățirea calității vieții și la dezvoltarea unor comunități mai echitabile și incluzive, în care drepturile și demnitatea tuturor membrilor sunt respectate.

Etica, în calitatea sa de disciplină normativă, are două trăsături esențiale: caracterul prescriptiv și universalitatea. Pe de o parte, etica stabilește norme, principii și standarde morale care trebuie să ghideze comportamentul uman, indiferent de contextul social sau profesional în care se manifestă. Aceste norme etice sunt menite să asigure o conduită responsabilă și integritate, în concordanță cu valorile și principiile fundamentale ale unei societăți. Ele oferă un cadru de referință pentru a evalua acțiunile și

1. P. Andrei, *op. cit.*, p. 147.

deciziile individuale, ajutând individul să discearnă între bine rău, între ce este permis și ce nu.

Pe de altă parte, etica are o dimensiune universalistă, deoarece se concentrează asupra a ceea ce îi unește pe oameni – dimensiunea socială a existenței umane. Astfel, etica nu se limitează la interesele individuale, ci caută să reconcilieze autonomia personală cu responsabilitatea socială. Ea recunoaște faptul că oamenii sunt ființe interdependente, legate prin rețele de relații și obligații morale față de ceilalți. De exemplu, abordarea etică profesională îmbină preocuparea pentru interesele individuale ale profesioniștilor cu obligațiile și responsabilitățile acestora față de clienți, colegi și comunitatea în ansamblu. Această dinamică între individualism și altruism, între libertatea personală și îndatoririle sociale este esențială pentru a asigura o practică etică autentică în diverse sfere ale vieții.

Echilibrul dintre aceste două dimensiuni – individuală și socială – este o provocare constantă, dar totodată o condiție fundamentală pentru a ghida acțiunile umane în conformitate cu principiile morale. Etica ajută omul să depășească perspectiva îngustă a intereselor personale și să adopte o viziune mai amplă, care să țină cont de impactul acțiunilor individuale asupra celorlalți și asupra societății în general. Astfel, etica devine un instrument esențial pentru a construi o lume mai dreaptă, mai solidară și mai corectă.

1.4. Direcțiile principale de analiză a moralității în perioada clasică

1.4.1. Interacțiunea dintre cunoaștere și morală în perspectiva lui Platon

În gândirea lui Petre Andrei, în perioada clasică, „etica este considerată știința organizării statale și a virtuților categoriilor sociale, ca părți ale întregului social (Platon) sau ca «Politică»

28 ori știință a modului în care individul poate deveni o personalitate utilă social”¹.

Abordarea lui Petre Andrei și a altor gânditori clasici, precum Platon, asupra eticii evidențiază așadar rolul său fundamental în organizarea și funcționarea societății. Din această perspectivă, etica nu este o disciplină abstractă, ci una cu implicații concrete în modul în care indivizii se integrează și contribuie la binele comun. Petre Andrei vede etica drept o „știință complexă” care se ocupă atât cu definirea și cultivarea virtuților diferitelor categorii sociale, cât și cu organizarea statului și a politicilor publice. Este o perspectivă care reflectă ideea că etica nu se limitează la sfera individuală, ci are o dimensiune socială și politică esențială.

Platon a fost un precursor al acestei abordări (văzând etica drept o componentă integrantă în „Politica”), anume a modului în care individul poate deveni o personalitate utilă din punct de vedere social. Filosofia lui Platon a jucat un rol decisiv în constituirea eticii ca disciplină filosofică, întreaga sa operă fiind puternic inspirată de problematica morală. Platon concepea lumea ca fiind alcătuită din două realități distincte: lumea sensibilă, supusă schimbării și transformării, și lumea ideilor, care reprezintă adevărata realitate. Conform viziunii platoniciene, lumea ideilor, sau lumea inteligibilă, poate fi accesată doar prin intermediul rațiunii, iar contemplarea acestor idei eterne constituie adevărata demnitate a spiritului uman.

Viziunea platoniciană în discuție a exercitat o influență majoră asupra dezvoltării gândirii etice și a eticii profesionale, subliniind importanța cunoașterii ideale a binelui și a virtuților ca fundament al acțiunilor morale. Prin aceasta, Platon a pus bazele unei abordări etice care depășește sfera individuală, ancorând-o în realitatea universală a ideilor. Impactul gândirii sale asupra filosofiei morale a fost profund, continuând să influențeze gândirea etică în diverse domenii, de la filosofie la teologie și până la teoriile politice.

1. P. Andrei, *op.cit.*, p. 147.

Prin urmare, se poate afirma că, în viziunea clasică, etica are rolul de a forma cetățeni cu valori și comportamente care să contribuie la bunăstarea și progresul întregii comunități.

Etica profesională, ca parte a acestui domeniu mai larg, se concentrează asupra principiilor și normelor care trebuie să ghideze conduita persoanelor care practică diferite profesii. Perspectiva subliniază faptul că etica nu este doar o chestiune individuală, ci are implicații semnificative la nivel social și politic, vizând organizarea și funcționarea armonioasă a societății. În consecință, etica profesională joacă un rol esențial în asigurarea încrederii publicului în diferite domenii de activitate, și în promovarea bunăstării generale a comunității.

Concepția platoniciană a lumii inteligibile reprezintă unul dintre pilonii importanți în filosofia antică și cu implicații semnificative în domeniul eticii și epistemologiei. Conform lui Platon, lumea inteligibilă constituie esența adevărată a realității, în timp ce lumea sensibilă este doar o reflectare imperfectă a acesteia. Spre deosebire de lumea fenomenală, care este supusă timpului și devenirii, lumea inteligibilă este una a ordinii și necesității depline; „elementele ei sunt compuse din corpuscule de formă geometrică: focul din tetraedri, aerul din octaedri, pământul din hexaedri, Universul însuși, precum și pământul, care se află în centrul lui, au forma cea mai perfectă: sferică. Iar aștrii se mișcă în cerc în jurul axei universului. Totul este măsură, proporție, armonie”¹.

Elementele lumii inteligibile sunt descrise așadar în termeni geometrici, fiind guvernate de măsură, proporție și armonie. Această imagine a lumii inteligibile, ordonată și rațională, contrastează puternic cu fluxul continuu și imperfecțiunea lumii fenomenale. Doar cei care dețin o viziune privilegiată, capabilă să intuiască și să înțeleagă realitatea ideilor pot accesa adevărata cunoaștere prin intermediul dialecticii – metoda de cercetare a

1. Octavian Nistor (ed.), *Antologie filosofică*, 1975, vol. 1, Editura Minerva, București, p. 89.

30 lumii inteligibile. Astfel, pentru Platon, etica și cunoașterea autentică nu pot fi bazate doar pe experiența sensibilă, ci necesită o contemplare profundă a lumii ideilor, care reprezintă adevărata esență a realității. De exemplu, ideea de „dreptate” în lumea inteligibilă este perfectă și imutabilă, în timp ce manifestările sale în lumea sensibilă sunt imperfecte și schimbătoare. Un act considerat drept într-un context poate fi perceput ca nedrept în alt context. Prin urmare, pentru a înțelege cu adevărat conceptul de dreptate, atenția trebuie îndreptată către ideea pură, eternă și imutabilă a dreptății din lumea inteligibilă. Această distincție platoniciană între lumea sensibilă și lumea inteligibilă a influențat semnificativ dezvoltarea gândirii filozofice și etice în Occident, inspirând gânditori (precum Augustin și Toma din Aquino), care au încercat să armonizeze concepțiile platoniciene cu credința creștină.

Teoria platoniciană a reminiscenței sau anamnezei are la bază concepția potrivit căreia sufletul uman este nemuritor și preexistă înainte de a se uni cu corpul fizic. Această convingere se întemeiază pe credința că sufletul a avut acces direct la lumea ideilor pure și eterne, înainte de a fi legat de limitările lumii sensibile. Potrivit lui Platon, lumea ideilor reprezintă realitatea supremă, perfectă și neschimbătoare, în contrast cu lumea sensibilă, care este doar o copie imperfectă și efemeră a acesteia. Sufletul, înainte de a se întrupa, a contemplat direct aceste idei sau forme eterne ale lucrurilor, precum Binele, Frumosul, Dreptatea, Cunoașterea, iar în această stare a dobândit cunoștințe pure și adevărate. Odată unit cu trupul, sufletul pierde contactul direct cu lumea ideilor, dar păstrează amintiri vagi ale cunoștințelor dobândite anterior. Astfel, procesul de cunoaștere nu reprezintă altceva decât reamintirea acelor adevăruri pure pe care sufletul le-a contemplat în existența sa anterioară, când se afla în lumea inteligibilă. Această teorie explică de ce sufletul uman are o atracție naturală către cunoaștere și frumusețe, deoarece acestea îi trezesc amintiri despre lumea ideilor perfecte pe care le-a cunoscut cândva. Pe fond, „din sentimentul dureros de uimire pe

care-l provoacă deosebirea dintre lumea ideilor și apariția lor fenomenală se naște iubirea (*eros*) față de lumea ideilor, năzuința entuziastă de a le contempla”¹.

Deoarece omul este o ființă socială prin excelență, chemată să trăiască în comunitate, etica trebuie să cuprindă un set de valori și norme morale universale, valabile pentru întreaga comunitate umană. Platon considera că virtutea și fericirea autentică pot fi atinse doar prin cultivarea rațiunii și a cunoașterii adevăratei naturi a lucrurilor, adică a lumii ideilor. Această perspectivă îl leagă pe Platon de învățăturile mentorului său, Socrate, care credea că singura cale de a deosebi binele de rău și de a alege calea virtuții este aceea a cunoașterii autentice, a cultivării rațiunii și a dobândirii înțelepciunii. Prin urmare, doar prin intermediul cunoașterii adevăratei naturi a lucrurilor, adică a lumii ideilor, și prin cultivarea virtuților omul poate realiza binele atât la nivel individual, cât și în cadrul comunității în care trăiește. Astfel, etica platoniciană propune o viziune universalistă și rațională asupra moralității, ancorată în realitatea metafizică a lumii inteligibile. Această abordare a exercitat o influență profundă asupra dezvoltării ulterioare a gândirii etice în tradiția filosofică occidentală, inclusiv asupra concepțiilor etice ale lui Aristotel, care a fost discipolul lui Platon.

Etica platoniciană este o încercare ambițioasă de a construi un sistem normativ universal, bazat pe contemplarea lumii ideilor și pe cultivarea virtuților fundamentale. Pentru Platon, etica nu poate fi redusă la un set de reguli arbitrare sau la expresia capriciilor individuale, ci trebuie să se întemeieze pe cunoașterea rațională a adevăratei naturi a lucrurilor și pe orientarea acțiunilor umane către Binele suprem². Într-o lume dominată de schimbare și imperfecțiune, cum este cea sensibilă, singura cale

1. *Ibidem*, p. 88.

2. D. Frede, Mi-K, Lee, 2023, „Plato’s Ethics: An Overview”, în Edward N. Zalta, Uri Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Stanford University.

- 32 de a accede la adevăr și virtute este contemplarea lumii ideilor eterne și perfecte prin intermediul rațiunii. Ideea de Bine, situată în vârful ierarhiei ideilor platoniciene, reprezintă sursa ultimă a tuturor valorilor morale autentice, precum înțelepciunea, cumpătarea, pietatea, curajul și dreptatea. Aceste virtuți fundamentale sunt considerate de Platon trăsături esențiale ale sufletului uman, care trebuie cultivate și dezvoltate prin educație și exercițiu constant. De exemplu, înțelepciunea presupune capacitatea de a discerne adevărul și de a acționa în concordanță cu acesta, în timp ce cumpătarea implică stăpânirea de sine și moderația în fața plăcerilor trupești. Pietatea reprezintă respectul față de zei și legile divine, în timp ce curajul este virtutea care permite oamenilor să înfrunte greutățile și pericolele cu fermitate. În sfârșit, dreptatea este virtutea care asigură echilibrul și armonia în suflet, fiecare parte a acestuia îndeplinindu-și rolul cuvenit. Aceste virtuți fundamentale nu sunt simple concepte abstracte, ci trebuie să se reflecte în modul de organizare și funcționare a cetății ideale, care este concepută de Platon ca un organism viu, și în care fiecare cetățean își găsește locul potrivit în funcție de aptitudinile și virtuțile sale. Prin cultivarea înțelepciunii și a celorlalte virtuți, cetățenii își pot găsi adevăratul rost în cadrul comunității, contribuind la menținerea ordinii și binelui comun. Etica platoniciană propune, astfel, o viziune armonioasă în care individul și statul sunt strâns legate, ambele fiind chemate să se orienteze către contemplarea și manifestarea rațională a Binelui suprem. În această perspectivă, raportarea la viață presupune o atitudine serioasă și lucidă, în care rațiunea joacă un rol central în ghidarea acțiunilor umane. Binele moral autentic se distinge de simpla căutare a plăcerii efemere, reflectând demnitatea specifică ființei umane raționale, capabilă să intuiască ordinea universală și să acționeze în concordanță cu aceasta. Prin rațiune, omul poate lumina calea spre ceilalți și poate contribui la promovarea binelui atât la nivel individual, cât și la nivel social, statul având menirea de a asigura cadrul propice pentru această îndeplinire etică.

Ideea de justiție, după Platon, reprezintă scopul statului, iar realizarea acesteia este baza binelui și fericirii unei cetăți. Conform filosofului grec, justiția este virtutea supremă care trebuie să ghideze acțiunile tuturor cetățenilor și ale conducătorilor. În opera sa *Republica*, Platon descrie o societate ideală în care fiecare cetățean își îndeplinește rolul specific, iar armonia și echilibrul sunt menținute prin respectarea principiilor de dreptate. Justiția este văzută ca o virtute colectivă, care asigură coeziunea socială și bunăstarea generală. Platon consideră că un stat just este unul în care fiecare clasă socială își îndeplinește datoria fără a încălca drepturile celorlalți, iar conducătorii sunt înțelepți și virtuoși, acționând pentru binele comun¹. Prin promovarea justiției, cetatea poate atinge fericirea autentică, deoarece doar într-un cadru echitabil și armonios cetățenii pot prospera și își pot dezvolta potențialul maxim.

Potrivit lui Platon, dreptatea este considerată virtutea supremă, nu o caracteristică morală individuală, ci una care aparține ordinii sociale, constând în repartizarea corectă a virtuților, drepturilor și datoriilor în rândul diferitelor categorii sociale. Pentru Platon, dreptatea reprezintă armonia și echilibrul social².

1.4.2. Abordarea aristotelică a teoriei virtuții în etică

Contribuția lui Aristotel în domeniul eticii este remarcabilă, marcând o etapă crucială în cristalizarea acestei discipline ca ramură distinctă a filosofiei. Operele sale fundamentale, *Etica eudemică* și *Etica nicomahică*, au pus bazele unei abordări sistematice și cuprinzătoare a virtuților umane și a conduitei morale.

1. E. Brown, 2017, „Plato's Ethics and Politics in *The Republic*”, în Edward N. Zalta, Uri Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Stanford University.
2. O.G. Drobnițki, 1981, *Noțiunea de morală*, partea I, traducere de Liubomira Miroș și Nina Nicolaeva, Editura Științifică și Enciclopedică, București, p. 49.

- 34 În *Etica nicomahică*, Aristotel explorează în detaliu conceptul de *eudaimonia*, sau viața bună care reprezintă țelul suprem al existenței umane. Potrivit lui filosofului antic, atingerea fericirii autentice este strâns legată de cultivarea virtuților morale și intelectuale. Virtuțile nu sunt înnăscute, ci se dobândesc și se dezvoltă prin exercițiu constant și formare de obișnuințe corespunzătoare. De exemplu, prin acte repetate de curaj în fața pericolelor, o persoană devine cu adevărat curajoasă, iar prin acte de moderație în fața plăcerilor devine moderată.

Teoria virtuții ocupă un loc central în viziunea etică a lui Aristotel. El consideră că virtuțile reprezintă rezultatul acțiunilor practice legate de viața socială, deoarece omul este o ființă socială prin excelență. Moralitatea are, astfel, un caracter normativ, impunând respectarea unor norme și principii care ghidează conduita individuală și colectivă. Aristotel identifică virtuți precum curajul, moderația, generozitatea, mândria (demnitatea) și prietenia ca fiind esențiale pentru o viață bună și împlinită din punct de vedere etic. Un concept-cheie în gândirea aristotelică este „calea de mijloc” sau echilibrul între extreme. Aristotel susține că virtutea morală se află în mijlocul a două extreme vicioase, reprezentând un punct optim de echilibru. De exemplu, curajul se situează în mijlocul dintre lașitate și imprudență, iar moderația se află între excesul de plăcere și absența totală de plăcere. Găsirea și menținerea acestui echilibru în cultivarea virtuților este esențială pentru a atinge starea de *eudaimonia* sau fericire autentică. Prin această abordare sistematică și cuprinzătoare a eticii și virtuților, Aristotel a pus bazele unei tradiții filosofice care a exercitat o influență profundă asupra gândirii morale în Occident, până în contemporaneitate.

Drobnițki face observația că, în gândirea aristotelică, virtuțile nu sunt pur și simplu calități înnăscute ale sufletului, ci se dobândesc prin exercițiu și acțiuni practice. Ele devin virtute autentică doar în măsura în care sunt recunoscute și apreciate de societate ca fiind meritorii și demne¹.

1. *Ibidem*, p. 48.

Concepția antică greacă asupra virtuților fundamentale este una dintre cele mai profunde și influente contribuții la gândirea etică din istorie. Aceste virtuți – înțelepciunea, cumpătarea, curajul și dreptatea – erau considerate esențiale pentru atingerea stării de eudaimonia sau fericire autentică, atât la nivel individual, cât și în cadrul vieții sociale. Înțelepciunea presupunea nu doar acumularea de cunoștințe, ci și capacitatea de a judeca lucrurile în mod rațional și obiectiv, de a discerne adevărul și de a lua decizii înțelepte. Ea era văzută ca o virtute intelectuală supremă, care ghidează celelalte virtuți și oferă claritate în gândire și acțiune. Cumpătarea sau moderația reprezenta o virtute practică esențială pentru a evita comportamentele excesive și dăunătoare, atât pentru sine, cât și pentru ceilalți. Curajul era asociat cu fermitatea, hotărârea și puterea de a înfrunta greutățile și pericolele fără teamă. Această virtute era esențială nu doar în contexte militare, ci și în viața de zi cu zi, permițând individului să depășească obstacolele și să-și urmeze convingerile morale.

Dreptatea, considerată cea mai importantă dintre virtuți, se referea la respectarea legilor, tratarea echitabilă a celorlalți și promovarea binelui comun în societate. Ea regla relațiile dintre oameni și pe cele dintre oameni și societate, asigurând coeziunea socială și bunăstarea colectivă. Conform concepției aristotelice, în timp ce virtuți precum înțelepciunea, cumpătarea și curajul vizau relațiile individului cu sine însuși, dreptatea avea o dimensiune socială esențială, reglând interacțiunile umane și contribuind la armonia și echilibrul comunității. Prin cultivarea acestor virtuți fundamentale, grecii antici căutau să atingă starea de eudaimonia, adică fericirea sau împlinirea spirituală atât la nivel individual, cât și în cadrul vieții sociale. Aceste virtuți au continuat să exercite o influență profundă asupra gândirii etice de-a lungul secolelor, oferind un model durabil pentru dezvoltarea morală și spirituală a ființei umane.

Gândirea etică a lui Aristotel plasează libertatea de alegere și responsabilitatea individuală în centrul conceptului de virtute morală. În acest tipar de gândire, virtuțile nu sunt înnăscute, ci

36 se dezvoltă și se cultivă prin repetarea conștientă a acțiunilor corespunzătoare și formarea de obișnuințe adecvate. Astfel, libertatea de voință a individului reprezintă o condiție esențială pentru dobândirea virtuților morale¹. Prin exercitarea liberului-arbitru, omul poate alege să acționeze în concordanță cu cerințele și normele impuse de societate, dezvoltând treptat virtuți precum cumpătarea, curajul sau dreptatea. Această libertate de alegere nu este însă absolută, ci condiționată de contextul social și cultural în care trăiește individul. Aristotel recunoaște că societățile diferă în ceea ce privește măsura în care permit sau limitează anumite acțiuni sau comportamente. De exemplu, în societățile democratice libertatea de exprimare este garantată, în timp ce în regimurile totalitare este strict limitată sau chiar interzisă. Prin urmare, aria libertății individuale este determinată de normele și valorile acceptate în cadrul comunității respective.

În viziunea aristotelică, morala are ca scop instituirea unor relații sociale armonioase, în care indivizii respectă în mod conștient normele și codurile de conduită consacrate în societatea lor. Normele pot varia de la o cultură la alta, dar ele ghidează acțiunile și comportamentele membrilor unei comunități, contribuind la menținerea ordinii sociale și a bunei conviețuiri. Prin cultivarea virtuților morale și considerarea normelor sociale, individul își asumă responsabilitatea de a contribui la binele comun și la funcționarea armonioasă a societății. Libertatea de alegere implică astfel nu doar drepturi, ci și îndatoriri etice față de comunitatea din care face parte individul.

Concepția etică a lui Aristotel reprezintă una dintre cele mai profunde și influente contribuții la gândirea morală din istoria filosofiei occidentale. Pentru el, etica nu este o simplă colecție de reguli sau precepte abstracte, ci o disciplină strâns legată de natura umană și de căutarea fericirii autentice sau

1. H. Curzer, 2017, „Aristotle and Moral Virtue”, în Nancy E. Snow (ed.), *The Oxford Handbook of Virtue*, Oxford Handbooks.

eudaimoniei¹. Potrivit filosofului grec, omul este o ființă rațională, dar și o ființă socială prin excelență. Natura sa specifică îl împinge să urmărească anumite scopuri și idealuri care transcend simpla supraviețuire fizică. Binele suprem, definit ca o stare de bine, de seninătate sau eudaimonia, reprezintă țelul ultim al existenței umane și poate fi atins doar prin cultivarea virtuților. Virtuțile, în viziunea aristotelică, nu sunt abilități sau talente înnăscute, ci calități ale sufletului sau trăsături de caracter care se formează și se dezvoltă prin exercițiu constant, obișnuință și educație. Pentru a deveni cu adevărat virtuos și a atinge fericirea autentică, individul trebuie să-și formeze caracterul și obiceiurile corespunzătoare prin repetarea acțiunilor virtuose. Etica aristotelică pune accentul pe această formare a caracterului și a obiceiurilor bune, care să conducă la împlinirea umană atât la nivel individual, cât și în cadrul vieții sociale.

Pentru Aristotel, comportamentul virtuos nu se limitează doar la a acționa împotriva propriilor tendințe, așa cum a crezut mai târziu Kant, ci a acționa dintr-o înclinație dobândită prin cultivarea virtuților. Doar în acest mod, educația morală este o *education sentimentale*² (educație a sentimentelor).

Conform interpretării lui Alasdair MacIntyre, etica lui Aristotel nu conține reguli de conduită explicite care trebuie urmate³. Cu toate acestea, se poate identifica o distincție între ceea ce este bine în general pentru om, adică fericirea (eudaimonia), și ceea ce este considerat bun într-o anumită situație, pentru un anumit individ, în funcție de circumstanțele în care se află. Scopul cultivării virtuților este de a ajunge la ceea ce reprezintă adevăratul bine pentru om, adică fericirea sau împlinirea, iar acest lucru se realizează prin respectarea unui principiu general de echilibru și moderație în toate acțiunile și experiențele

1. R. Kraut, 2022, „Aristotle's Ethics”, în Edward N. Zalta, Uri Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Stanford University.
2. A. MacIntyre, 1988, *Tratat de morală. După virtute*, Editura Humanitas, traducere de Catrinel Pleșu, București, p. 164.
3. *Ibidem*.

38 sale. Aristotel susținea că virtuțile sunt un just mijloc între două extreme vicioase, iar prin dezvoltarea lor și prin urmarea rațiunii practice, omul poate atinge fericirea și împlinirea autentică.

În legătură cu existența unei corelații dintre morală și drept, Aristotel este de părere că legile decretate de statul-cetate trebuie să fie susținute moral. Deoarece în orice acțiune, scopul este punctul spre care se îndreaptă actul de alegere al omului, „viziunea sa e teleologică, dar nu orientată după consecințe”¹.

Concepția aristotelică asupra dreptății evidențiază distincția fundamentală între normele și principiile morale universale, care transcend granițele culturale și geografice, și normele convenționale, specifice unei anumite societăți sau comunități. Prin urmare, există două niveluri diferite ale dreptății în viziunea lui Aristotel. Dreptatea naturală sau universală se referă la acele principii morale fundamentale care sunt recunoscute și acceptate de majoritatea covârșitoare a oamenilor, indiferent de cultura sau tradiția din care provin. Exemple de astfel de principii ar fi respectul pentru viața umană, onestitatea, compasiunea, integritatea. Aceste valori morale esențiale par a fi înrădăcinate în însăși natura umană și sunt promovate în majoritatea sistemelor etice și religioase de-a lungul istoriei. Pe de altă parte, dreptatea locală sau convențională derivă din normele, obiceiurile și convențiile specifice unei anumite societăți sau comunități. Aceste norme pot varia semnificativ în funcție de contextul istoric, cultural sau geografic în care s-au dezvoltat. De exemplu, ceea ce este considerat un comportament adecvat sau inadecvat în societatea tradițională japoneză poate diferi de normele acceptate în culturile vestice moderne. Totuși, în viziunea lui Aristotel, aceste două niveluri ale dreptății nu sunt complet separate, ci se intersectează și se influențează reciproc. Normele convenționale ale unei societăți ar trebui să fie în concordanță cu principiile universale ale dreptății naturale pentru a asigura o conviețuire armonioasă și echitabilă în cadrul comunității respective. Etica

1. A. MacIntyre, *op. cit.*, p. 165.

aristotelică vizează, în esență, constituirea moralei ca relație socială, prin definirea unor norme și cerințe clare care să orienteze conduita membrilor comunității. Normele nu sunt stabilite de vreo elită specială, ci prin consens social, și au scopul de a reglementa interacțiunile umane, asigurând un tratament egal și echitabil al tuturor, pe baza meritelor și contribuției individuale la binele comun.

Perspectiva etică la Aristotel este profund ancorată în dimensiunea socială a existenței umane și în necesitatea promovării unor norme și valori morale care să asigure funcționarea armonioasă a comunității¹. Pentru filosoful grec, omul este prin excelență o ființă socială, a cărei împlinire și fericire autentică (eudaimonia) depind de cultivarea virtuților morale și de respectarea dreptății în cadrul relațiilor interpersonale și sociale. Astfel, pentru ca o comunitate să funcționeze normal și să prospere este esențială existența unui set clar de cerințe și norme de conduită care să ghideze acțiunile membrilor săi. Cerințele stabilesc ceea ce este apreciat drept pozitiv, meritoriu și lăudabil, dar și ceea ce este considerat negativ, reprobabil și interzis din punct de vedere moral. De exemplu, virtutea curajului era considerată esențială pentru un cetățean grec, deoarece permitea apărarea comunității în caz de conflict, în timp ce lașitatea era privită ca un viciu grav. Prin urmare, etica are rolul de a oferi criterii obiective pentru a evalua și a aprecia faptele și caracterul indivizilor în funcție de meritele lor, asigurând astfel tratamentul echitabil și drept al tuturor membrilor comunității.

Normele sunt esențiale pentru reglementarea relațiilor sociale, asigurând coeziunea, armonia și bunăstarea colectivă prin promovarea binelui comun.

1. M.C. Nussbaum, 1995, „Aristotle on human nature and the foundations of ethics”, în J.E.J. Altham, R. Harrison (eds.), *World, Mind, and Ethics: Essays on the Ethical Philosophy of Bernard Williams*, Cambridge University Press, pp. 86-131.

40 Pentru ca dreptatea să se manifeste la nivelul unei comunități este imperativă existența unor criterii raționale pentru evaluarea meritelor, precum și un acord social stabilit cu privire la aceste criterii¹.

Etica și legislația vizează deopotrivă binele general pentru individ și comunitate. Cu toate acestea, în circumstanțe ale realității propriu-zise, nu este simplu de instituit dreptatea, iar pentru contexte de acest tip Aristotel admite că este necesară acțiunea „conform dreptei rațiuni” (*Kata ton Orthon logon*)².

Alasdair MacIntyre subliniază că a judeca în termeni de „mai mult” sau „mai puțin” este esența acestui proces, iar Aristotel încearcă să utilizeze conceptul de „cale de mijloc” între extremele „mai mult” și „mai puțin” pentru a caracteriza virtuțile în general: curajul între temeritate și sfială, dreptatea între a face o nedreptate și a suferi o nedreptate, generozitatea între risipă și zgârcenie. După cum subliniază MacIntyre³, fiecărei virtuți îi sunt asociate două vicii. Însă pentru a înțelege în mod corect ce reprezintă căderea în viciu, trebuie să se ia în considerare contextul: aceeași acțiune poate fi considerată generoasă într-o situație, iar în alta risipitoare sau lipsită de noblețe⁴. Rezultă că specifică moralei și în general omului virtuos este alegerea conștientă a unei căi de urmat, însă, în cazul legii, conformitatea cu aceasta este obligatorie. Legea reprezintă un set de norme și reglementări impuse de autoritatea statului, obligatorii pentru toți cetățenii. Nerespectarea legii poate atrage după sine sancțiuni și pedepse, în funcție de gravitatea încălcării. În schimb, morala este un set de principii și valori care ghidează comportamentul uman din punct de vedere etic, dar care nu sunt impuse prin forță, ci prin conștientizarea importanței lor de către fiecare individ.

1. *Ibidem*, p. 166.

2. Aristotel, *Etica nicomahică*, 1138b25.

3. A. MacIntyre, *op. cit.*, pp. 167 și urm.

4. *Ibidem*.

Deși morala și legea pot coincide în multe cazuri, ele pot și să difere, deoarece legea este stabilită de autorități, în timp ce morala este un produs al conștiinței umane și al valorilor culturale și sociale. De exemplu, în unele țări, avortul poate fi legal, dar poate fi considerat imoral din punct de vedere etic de unele persoane sau grupuri. Prin urmare, deontologia și etica profesională implică atât respectarea legii, cât și a normelor morale și etice specifice fiecărei profesii. Acestea orientează comportamentul profesioniștilor, asigurând un echilibru între obligațiile legale și standardele etice, în scopul promovării binelui comun și al unei practici responsabile în cadrul respectivei profesii.

Dincolo de existența unei distincții clare între lege și morală, se poate observa și o legătură strânsă între cele două concepte, când vine vorba de a direcționa comportamentul uman în societate. Atât legea, cât și morala au ca scop promovarea binelui general și asigurarea unei conviețuiri armonioase, însă ele operează pe planuri diferite. Legea reprezintă așadar un set de norme și reglementări impuse de autoritatea statului, cu caracter obligatoriu pentru toți cetățenii. Încălcarea ei poate atrage sancțiuni și pedepse, în funcție de gravitatea acesteia. Legea stabilește un cadru normativ clar, a cărui respectare este impusă prin forță de către stat. Pe de altă parte, morala este un set de principii și valori care ghidează comportamentul uman din punct de vedere etic, dar care nu sunt impuse prin forță, ci prin conștientizarea importanței lor de către fiecare individ. Morala derivă din conștiința umană și din valorile culturale și sociale ale unei comunități, reflectând standardele etice împărtășite de membrii săi.

Un alt concept specific reflecției etice din perioada antichității este *phronesis*, care, ca și *sophrosyne*, este la origine un termen laudativ aristotelic și caracterizează pe cel care știe ce i se cuvine și își face o onoare din a cere ce i se cuvine. Treptat, conceptul a căpătat un sens mai larg, referindu-se la capacitatea de a-ți exercita discernământul în situații concrete¹.

1. A. MacIntyre, *op. cit.*, p. 168.

42 Una dintre contribuțiile majore ale lui Aristotel la dezvoltarea gândirii etice se referă la distincția între virtuțile de caracter sau virtuțile morale și virtuțile intelectuale, precum și interdependența strânsă dintre acestea. Virtuțile intelectuale ca rațiunea, înțelepciunea sau inteligența se dobândesc în principal prin educație și studiu, în timp ce virtuțile de caracter sau virtuțile morale se dezvoltă prin exercițiu și obișnuință constantă în viața de zi cu zi. Totuși, aceste două categorii de virtuți nu sunt complet separate, ci se întrepătrund, influențându-se reciproc. Virtuțile intelectuale oferă fundamentul rațional și înțelegerea necesară pentru cultivarea virtuților morale, în timp ce virtuțile de caracter permit punerea în practică a înțelepciunii și a rațiunii în situații concrete ale vieții. De exemplu, curajul, ca virtute morală, se bazează pe înțelegerea rațională a situațiilor periculoase și a modului adecvat de a acționa în fața lor¹.

Pentru Aristotel, educația morală autentică presupune dezvoltarea armonioasă a ambelor tipuri de virtuți – intelectuale și de caracter. Doar prin îmbinarea înțelepciunii și a rațiunii cu cultivarea sistematică a virtuților precum curajul, dreptatea sau moderația poate să atingă omul starea de eudaimonia și poate să acționeze în mod optim atât în plan individual, cât și în cadrul vieții sociale. Marele gânditor grec subliniază interdependența strânsă dintre diversele virtuți morale fundamentale. De exemplu, curajul adevărat nu poate exista fără moderație sau cumpănă, deoarece lașitatea și temeritatea excesivă reprezintă extreme opuse ale curajului autentic. Similar, virtutea dreptății necesită moderație și evitarea exceselor precum lăcomia sau egoismul exacerbă care o subminează. În concluzie, Aristotel oferă o viziune integratoare asupra dezvoltării morale a ființei umane, care implică o cultivare armonioasă a virtuților intelectuale și a celor de caracter, precum și înțelegerea profundă a interdependenței dintre diversele virtuți morale fundamentale.

1. J. Annas, 1995, „Virtue as a skill”, *International Journal of Philosophical Studies*, vol. 3, nr. 2, pp. 227-243.

Similar cu viziunea lui Platon, pentru Aristotel viața bună a ființei umane este una singulară și unificată, compusă dintr-o ierarhie de bunuri, iar prietenia și virtuțile civice reprezintă elemente esențiale pentru atingerea acestui ideal. Prietenia autentică de sorginte aristotelică este cea care „izvorăște dintr-o grijă comună față de bunurile ce sunt ale ambelor persoane implicate și nu aparține în exclusivitate nici unuia dintre ei”¹.

Potrivit tradiției filosofice clasice asupra idealului uman și asupra importanței cultivării virtuților morale și intelectuale pentru atingerea unei stări superioare de existență, omul virtuos are privilegiul de a accede la o formă superioară de cunoaștere și înțelegere prin contemplarea rațiunii atemporale și a adevărilor eterne și universale. Această stare de contemplație metafizică presupune un grad ridicat de detașare de lumea materială și de eliberare de constrângerile și limitele existenței fizice temporare. Ea reprezintă o formă de iluminare spirituală, accesibilă doar celor cu o minte limpede și un suflet curat, capabili să transcendă condițiile obișnuite ale existenței umane și să acceseze o înțelegere superioară a realității. Însă perspectiva clasică nu se limitează la sfera individuală. Totodată, aceasta evidențiază importanța cultivării virtuților precum prietenia autentică, respectul reciproc și aprecierea pentru calitățile morale ale celuilalt în cadrul relațiilor interumane. Atât în plan social, în relațiile dintre cetățeni, cât și în plan privat, în relațiile dintre soți, prietenia adevărată, bazată pe valori morale solide, este esențială pentru construirea unei societăți armonioase și echilibrate. Mai mult, libertatea și respectul reciproc sunt considerate condiții fundamentale pentru existența unor relații politice autentice între guvernanți și guvernați. Doar într-un climat de libertate și deschidere pot exista un dialog autentic și o cooperare reală între membrii comunității, fără a fi nevoie de constrângere și dominație. Prin urmare, este vorba de o viziune integrată asupra dezvoltării umane, care îmbină sfera individuală a cultivării virtuților intelectuale și spirituale cu

1. A. MacIntyre, *op. cit.*, p. 171.

- 44 dimensiunea socială și politică a promovării valorilor morale fundamentale în cadrul relațiilor interumane.

Abordarea etică a lui Aristotel se bazează pe o concepție specifică a naturii umane și a condițiilor necesare pentru dezvoltarea virtuților morale și intelectuale. În acest sens, realizarea binelui și practicarea virtuților sunt posibile doar în cadrul unor relații de libertate, în care individul are capacitatea de a-și forma caracterul și de a participa în mod activ la viața politică și socială a comunității. Aristotel face o distincție clară între natura umană „liberă”, caracteristică cetățenilor, și natura umană „limitată” a sclavilor și barbarilor, pe care îi consideră incapabili de a dezvolta rațiunea și virtuțile necesare pentru participarea la viața cetății. Această viziune asupra naturii umane are implicații importante pentru modul în care Aristotel conceptualizează etica și rolul virtuților. Nefiind înăscute, virtuțile morale sunt dispoziții de caracter care se formează și se consolidează prin exercițiu și educație. Doar în condiții de libertate individul poate dezvolta virtuți precum curajul, cumpătarea, dreptatea și le poate pune în practică în mod excelent, atingând astfel starea de eudaimonia sau fericire autentică¹. Aristotel subliniază importanța bucuriei ca sentiment însoțitor al practicării virtuților și al acțiunilor conforme cu rațiunea. Bucuria reprezintă rezultatul obținerii succesului și al excelenței în activitățile intelectuale sau practice, constituind o componentă esențială a împlinirii umane.

Relația pasiuni-rațiune la Aristotel este explicată de Alasdair MacIntyre în termenii următori:

...dintr-un punct de vedere aristotelic, rațiunea nu poate fi în slujba pasiunilor. Una din dimensiunile fundamentale ale eticii constă în educarea și cultivarea pasiunilor umane, de maniera în care acestea să fie în armonie cu scopul (*telos*) identificat de rațiunea teoretică și cu acțiunea considerată

1. M. Leunissen, 2012, „Aristotle on Natural Character and Its Implications for Moral Development”, *Journal of the History of Philosophy*, vol. 50, nr. 4, pp. 507-530.

potrivită de rațiunea practică, în funcție de fiecare tip de situație și context specific¹.

1.4.3. Analize ale dimensiunii morale în alte doctrine filosofice

Perioada elenistică, marcată de declinul statului-oraș grecesc și de răspândirea culturii grecești în regiuni îndepărtate ale lumii antice, a reprezentat un moment de cotitură majoră în evoluția gândirii filosofice și etice. Criza profundă a sistemului politic și a identității culturale tradiționale a determinat o stare de dezamăgire și incertitudine în rândul populației grecești, care a început să caute refugiu în sferele interioare ale conștiinței și ale vieții spirituale. Această perioadă a fost marcată de o schimbare de paradigmă, de la preocupările anterioare legate de problemele politice și sociale ale cetății-stat grecești la o concentrare pe cultivarea virtuților personale și pe dezvoltarea interioară a individului ca modalitate de a face față provocărilor și incertitudinilor epocii. În acest context, au înflorit diverse școli filosofice care ofereau căi diferite de a atinge liniștea sufletească și fericirea autentică în mijlocul haosului social și politic.

Stoicismul, fondat de Zenon din Citium (336-264), promova ideea de a trăi în armonie cu natura și rațiunea universală, cultivând virtuți precum înțelepciunea, cumpătarea și curajul pentru a atinge starea de ataraxie sau imperturbabilitate sufletească. Alți reprezentanți de seamă ai acestui curent au fost Cleante (332-232) și Chrysip (277-210). Stoicii credeau că emoțiile negative, precum furia sau teama, provin din judecăți greșite și că prin cultivarea rațiunii și a virtuților omul poate atinge o stare de calm și echilibru interior. De altfel, acest curent de gândire a reprezentat una dintre cele mai influente școli filosofice

1. A. MacIntyre, *op. cit.*, p. 175.

46 ale Antichității, având o viziune complexă asupra universului, naturii umane și virtuților morale necesare pentru atingerea fericirii autentice. Conform doctrinei stoiciste, lumea este guvernată de un principiu rațional unic și omniprezent, denumit Logos, care reprezintă ordinea naturală și rațională a tuturor lucrurilor din Univers. Din perspectivă stoică, omul este o ființă rațională, al cărei scop fundamental este de a trăi în armonie cu natura și de a se conforma acestui Logos universal. Prin cultivarea virtuților precum înțelepciunea, curajul, moderația și dreptatea, omul poate acționa în concordanță cu natura sa rațională și poate atinge starea de ataraxie sau liniște sufletească deplină. Virtuțile stoice nu sunt simple concepte abstracte, ci principii practice care ghidează comportamentul și deciziile individului în diverse situații ale vieții. Ele reprezintă acel punct optim de echilibru care evită excesele și deficiențele de comportament. De exemplu, curajul adevărat se situează la mijlocul între lașitate și imprudență, în timp ce moderația reprezintă echilibrul între lipsa totală de plăceri și excesul de plăceri. Un aspect esențial al eticii stoice este accentul pe autodisciplină, autosuficiență și acceptarea resemnată a destinului și a circumstanțelor care nu pot fi schimbate. Stoicii considerau că fericirea autentică provine din virtute și din conformarea la ordinea naturală a universului, nu din bunuri exterioare trecătoare sau din plăceri efemere. Viziunea în discuție promova detașarea de pasiuni și tulburări emoționale exagerate, care pot afecta judecata rațională și pacea interioară. Prin accentul pe cultivarea virtuților, pe rațiune și pe acceptarea resemnată a destinului, stoicismul a exercitat o influență profundă asupra gândirii etice și filosofice din Antichitate, dar și asupra concepțiilor ulterioare despre natura umană și calea către fericire și împlinire spirituală¹.

1. J.A. Karl, P. Verhaeghen, S.N., Aikman *et al.*, 2022, „Misunderstood Stoicism: The negative Association between Stoic Ideology and well-Being”, *Journal of Happiness Studies*, nr. 23, pp. 3531-3547.

Cu relevanță se precizează că „la baza concepției stoicilor asupra lumii stă ipoteza unui principiu unic, care în grade diferite, dar în toate formele de dezvoltare a naturii, se manifestă ca o forță psihică și corporală; natura (*physis*), materie informată, este în același timp rațiune (*logos*), care guvernează întreaga existență, reprezentând germenele, principul și scopul tuturor lucrurilor. Cosmosul apare astfel ca un tot unitar, plin, compact”¹.

Epicureismul, fondat de Epicur, susținea că fericirea autentică constă în evitarea durerii și a tulburărilor sufletești, prin cultivarea unei vieți simple și retrase, bazată pe prietenie, moderație și plăcerile simple ale existenței. Epicurienii considerau că fericirea nu constă în acumularea de bogății sau în căutarea plăcerilor trecătoare, ci în atingerea unei stări de liniște și mulțumire sufletească prin înțelepciune și moderație.

Scepticismul, reprezentat de figuri precum Pyrrhon din Elis, promova suspendarea judecății și detașarea de certitudini dogmatice, ca modalitate de a evita neliniștea și suferința. Scepticii puneau la îndoială posibilitatea cunoașterii absolute și susțineau că înțelepciunea constă în a nu adera la nici o doctrină sau credință cu fermitate, ci în a rămâne deschis și flexibil în fața incertitudinilor vieții².

Aceste curente filosofice au exercitat o influență durabilă asupra gândirii etice ulterioare, inclusiv asupra tradiției stoice din Roma antică, și asupra dezvoltării ulterioare a eticii creștine. Ideile stoice despre virtute, rațiune și acceptarea destinului au influențat gânditori creștini precum Clement din Alexandria și Tertulian. De asemenea, accentul pus de epicurieni pe moderație

-
1. E. Stere, 1998, *Din istoria doctrinelor morale*, Editura Polirom, Iași, p. 99.
 2. R. Bett, 2018, „Ancient Skepticism”, în Dee Clayman (ed.), *Oxford Bibliographies in Classics*, Oxford University Press.

48 și simplitate a exercitat o anumită influență asupra ideilor creștine despre smerenie și detașare de bunurile materiale. Chiar și scepticismul a influențat într-o oarecare măsură gândirea creștină, prin promovarea umilinței intelectuale și a deschiderii față de misterele credinței.

Etica a avut un rol de seamă în preocupările filosofilor antici, fiind considerată calea cea mai potrivită pentru înțelegerea naturii umane, a modului în care oamenii ar trebui să-și organizeze viața și relațiile interumane. În contrast cu discipline precum fizica sau logica, ce abordau aspecte mai tehnice ale realității, etica era văzută ca esențială pentru a oferi un cadru normativ și o înțelegere profundă a virtuților morale fundamentale care ghidează conduita individuală și socială. Gânditori de seamă ca Socrate, Platon și Aristotel au explorat concepte etice majore precum binele, dreptatea, virtutea și fericirea, încercând să ofere răspunsuri la întrebări fundamentale: care este scopul existenței umane? Ce înseamnă o viață bună și virtuoasă? Ce virtuți și principii morale ar trebui să ghideze acțiunile și deciziile individului uman? Cum se pot construi caractere morale solide și societăți drepte și armonioase? Aceste întrebări au stat la baza unei activități filosofice intense, care a generat teorii etice profunde și durabile.

Socrate a pus bazele unei abordări raționaliste a eticii, susținând că virtutea este cunoaștere, iar cunoașterea adevărului este cheia pentru a acționa corect din punct de vedere moral.

Platon a dezvoltat o viziune metafizică complexă, în care ideile eterne precum Binele sau Dreptatea reprezintă esența realității, iar filosofia are rolul de a elibera sufletul de limitările lumii sensibile și de a-l înălța spre cunoașterea acestor idei sublime.

Aristotel a elaborat o etică a virtuții care pune accentul pe cultivarea trăsăturilor de caracter morale precum curajul, moderarea, generozitatea sau prietenia autentică, ca modalitate de a atinge starea de eudaimonia sau fericire autentică. Aceste perspective antice au exercitat o influență de mare însemnătate

asupra gândirii etice ulterioare, oferind un model de consistență intelectuală și perenitate pentru explorarea naturii umane, a valorilor morale fundamentale și a condițiilor necesare pentru o viață bună și împlinită.

Accentul deosebit pus pe studiul eticii în Antichitatea greacă reflectă convingerea că această disciplină este esențială pentru înțelegerea naturii umane și a modalităților prin care ființele umane pot atinge o existență autentică, virtuoasă și împlinită. Deși științe precum fizica și logica erau recunoscute și apreciate, ele erau privite mai degrabă ca instrumente auxiliare în slujba cunoașterii omului și a descoperirii căii corecte de a trăi. Pentru gânditorii antici, etica nu era doar o preocupare intelectuală, ci o disciplină fundamentală pentru explorarea conceptelor majore cum ar fi binele, dreptatea și virtutea, care pot orienta conduita umană. Proeminente intelectuale precum Socrate, Platon și Aristotel au marcat prin contribuții semnificative domeniul, oferind perspective valoroase asupra modului în care oamenii ar trebui să-și formeze caracterul moral, să-și organizeze viața individuală și să interacționeze în cadrul societății. Etica era strâns legată de religie și spiritualitate în acea epocă, deoarece oferea un cadru normativ pentru credințele și practicile religioase. Virtutea, dreptatea și binele erau considerate valori transcendente, cu semnificații profunde atât în planul terestru, cât și în cel spiritual¹. Prin urmare, studiul eticii era văzut nu doar ca o cale către o viață virtuoasă din punct de vedere moral, ci și ca un mijloc de cultivare spirituală și de pregătire a sufletului pentru existența de dincolo de moarte. Această abordare holistică a eticii, care îmbina preocupările pentru conduita morală, viața socială armonioasă și dezvoltarea spirituală, reprezintă o moștenire de neprețuit lăsată de gândirea antică greacă pentru patrimoniul filosofic și etic al umanității.

1. J.M. Cooper, 1998, „The Unity of Virtue”, *Social Philosophy and Policy*, vol. 15, nr. 1, pp. 233-274.

50 După cum afirmă Diogenes Laertios, principiul fundamental al comportamentului etic al omului este conformitatea cu natura, așa cum a indicat Zenon în tratatul său *Despre natura omului*: scopul suprem este „viața în consonanță cu natura”, ceea ce echivalează cu o viață virtuoasă, întrucât virtutea reprezintă țelul către care ne conduce natura. Conform lui Zenon, a trăi în armonie cu natura înseamnă a respecta legile universale care guvernează lumea și a acționa în concordanță cu rațiunea, care este o emanație a rațiunii divine prezente în întregul cosmos. Potrivit stoicilor, virtutea este percepută ca fiind în perfect acord cu natura, iar individul este virtuos dacă izbutește să-și supună dorințele și pasiunile rațiunii, ducând o existență bazată pe simplitate și moderație. În același spirit de gândire, Cleante, Poseidonios și Hecataios afirmă că virtutea nu reprezintă un ideal abstract, ci un mod concret de a trăi în armonie cu legile naturii și de a găsi fericirea autentică prin practicarea rațiunii și a moderației. De asemenea, a trăi în conformitate cu virtutea este echivalent cu a trăi în armonie cu experiența cursului firesc al naturii, așa cum subliniază Chrysipp. Acesta evidențiază ideea stoică a unității și armoniei dintre microcosm și macrocosm, dintre individ și univers, idee ce implică necesitatea de a trăi simbiotic cu legile universale ale naturii pentru a atinge starea de ataraxie sau liniște sufletească (Diogenes Laertios, VII, 87).

Conform analizei lui Ernest Stere, în filosofia stoică virtuțile presupun: o cunoaștere a lucrurilor concrete, pe bază de experiență, acceptarea rațională și voluntară a evenimentelor din exterior și a normelor care decurg din viață, un efort volitiv energic pentru a stăpâni influența plăcută sau neplăcută a pasiunilor și emoțiilor, astfel încât voința să poată acționa în mod suveran, de sine stătător¹.

Calea de formare a personalității umane este actul de cunoaștere, prin care individul ajunge să înțeleagă, în mod progresiv, că

1. E. Stere, *op.cit.*, p. 106.

este o parte integrantă a întregului univers, iar libertatea sa se poate exprima doar în măsura în care este capabil să urmeze legile imuabile ale lumii.

Cunoașterea reprezintă un proces complex de acumulare și înțelegere a informațiilor, care ajută în dezvoltarea abilităților cognitive și în modelarea caracterului. Prin intermediul ei, omul devine conștient de rolul său, dar și de limitele libertății sale în cadrul universului și care, înainte de orice, trebuie să se supună legilor naturale. Întrucât totul este guvernat de lege, cunoașterea se cuvine să fie adecvată, deoarece erorile pot genera pasiuni care duc la rău. De exemplu, o înțelegere greșită a legilor fizicii ar putea duce la construirea unor clădiri nesigure, punând în pericol viața oamenilor.

E. Stere remarcă faptul că stoicii admiteau prezența a patru pasiuni fundamentale: plăcerea, durerea, teama și dorința, care se pot reduce însă la primele două, deoarece omul se teme de durerea ce va veni și aspiră la o plăcere viitoare¹. Aceste pasiuni sunt strâns legate de cunoaștere, deoarece ele determină persoana să caute informații și înțelegere pentru a evita durerea și a obține plăcere.

Filosofia morală stoică reprezintă o încercare remarcabilă de a reconcilia tendințele aparent contradictorii ale individualismului radical cu raționalismul universal. Stoicii accentuează caracterul individual al ființei umane, care este chemată să își asume responsabilitatea pentru propriul destin și să adopte o atitudine detașată și nepăsătoare în fața evenimentelor exterioare, inclusiv a suferinței și a morții inevitabile. Această atitudine este exemplificată de celebra maximă stoică „Memento mori!” (Reamintește-ți că vei muri!), sintagmă prin care se încuraja conștientizarea fragilității vieții și detașarea de lucrurile trecătoare și superficiale. Sub acest spectru de gândire, virtutea autentică reprezintă o stare perfectă, lipsită de etape intermediare sau nuanțe – fie o persoană

1. *Ibidem*.

52 este virtuoasă, acționând în concordanță cu rațiunea și legile naturii, fie nu este virtuoasă¹. Stoicii consideră că adevărata fericire și liniștea sufletească (ataraxia) provin din cultivarea virtuții și din detașarea de dorințe și emoții excesive, care pot tulbura judecata rațională. Unul dintre principalii exponenți ai stoicismului, Epictetus, a subliniat importanța distingerei între ceea ce depinde de oameni și ce nu, ei concentrându-și eforturile doar asupra lucrurilor pe care le pot controla direct, și anume propriile gânduri și acțiuni.

Totuși, această aparentă gloriificare a individualismului și a detașării este contrabalansată și nuanțată de insistența stoicilor asupra importanței rațiunii universale, care guvernează întregul cosmos. Rațiunea este văzută ca un principiu cosmic unificator, ce conectează toate ființele, și care impune o conduită morală bazată pe virtute, respect reciproc și cooperare armonioasă. Stoicii credeau că fiecare ființă rațională face parte dintr-un întreg organic și că trebuie să acționeze în concordanță cu legile naturii și cu binele comun al umanității. Astfel, deși cultivau detașarea emoțională și independența spirituală, ei nu promovau un individualism egoist sau izolarea socială. Dimpotrivă, stoicii recunoșteau importanța relațiilor sociale și a cooperării în cadrul comunității, văzând virtutea nu doar ca pe o chestiune personală, ci și ca pe o responsabilitate față de ceilalți. În esență, în acord cu filosofia stoică, omul este perceput ca o ființă unică și indivizibilă, ca un întreg, iar ideea de unitate caracterizează atât natura umană, cât și relația dintre individ și univers.

Prestigioasă pentru perioada elenistică este școala reprezentată de Epicur, născut la Somos, în anul 341 î.Hr. Teoria atomistă propusă de Epicur este o încercare ingenioasă de a reconcilia conceptul de libertate umană cu determinismul cauzal al lumii fizice. Conform viziunii epicuriene, universul este alcătuit din

1. G. Watson, 1984, „Virtues in excess”, *Philosophical Studies*, nr. 46, pp. 57-74.

atomi și vid, iar toate evenimentele și fenomenele naturale sunt rezultatul mișcării și interacțiunilor dintre acești atomi. Totuși, Epicur recunoaște că un determinism absolut al mișcării atomilor ar elimina posibilitatea libertății de alegere și ar transforma ființele umane în simple produse ale necesității căreia nu i s-ar putea opune. Pentru a evita acest rezultat nedorit, el postulează existența unui principiu al „deviației spontane” sau *clinamenul*. Clinamenul reprezintă o mică deviere de la traiectoria rectilinie a atomilor, care introduce un element aleatoriu și imprevizibil în mișcarea lor. Această deviație, deși infimă, este suficientă pentru a rupe lanțul determinismului cauzal și pentru a lăsa loc liberului-arbitru. Dacă atomii ar cădea în linie dreaptă, conform legilor stricte ale necesității, atunci lumea ar fi complet determinată și libertatea ar fi imposibilă. Prin introducerea clinamenului, Epicur încearcă să explice mecanismul prin care voința umană poate interveni în și poate influența cursul evenimentelor din univers. Deși mișcarea atomilor este în general guvernată de legi necesare, existența acestei deviații spontane permite sufletului uman să modifice traiectoria atomilor din corpul său și, implicit, să acționeze liber.

Această teorie a fost elaborată de Epicur în încercarea de a reconcilia determinismul atomic cu libertatea umană, dar a fost criticată de alți filosofi antici (precum Cicero), care o considerau inconsistentă și nefondată. Cu toate acestea, ideea clinamenului a reprezentat o contribuție importantă la dezbaterile filosofice dintre determinism și libertate, influențând gânditori ulteriori și prefigurând unele concepte ale fizicii moderne, precum principiul indeterminării sau mecanica cuantică, ce recunosc existența unor fenomene aleatorii și imprevizibile la nivel atomic și subatomic.

Potrivit gândirii filosofice a lui Epicur, cultivarea virtuților morale este calea esențială către atingerea stării de fericire și mulțumire interioară (*ataraxia*), care constituie scopul suprem al existenței umane. Epicur considera că simpla practicare mecanică a virtuților nu este suficientă, acestea trebuind să fie înțelese și aplicate în mod rațional, prin intermediul cunoașterii și al

54 înțelepciunii filosofice. Din punctul său de vedere, justiția, temperanța, curajul și prietenia sunt virtuți definitorii care trebuie îmbrățișate și cultivate pentru a duce o viață echilibrată, pașnică și demnă. Dreptatea în stare naturală se relevă ca un acord stabilit de oameni nu doar pentru a nu-și cauza prejudicii reciproce, ci și ca o formă pozitivă de manifestare, care presupune „dăruire, respect și încredere”¹. Prietenia adevărată presupune nu doar a petrece timp împreună, ci și a cultiva o legătură profundă bazată pe înțelegere și sprijin reciproc. Curajul nu înseamnă doar vitejie în fața pericolelor fizice, ci și puterea de asumare a propriilor convingeri și de a acționa conform principiilor etice. Cumpătarea implică moderație și echilibru în satisfacerea nevoilor, evitând excesele și dependențele dăunătoare. Pentru Epicur, aceste virtuți nu sunt simple precepte morale abstracte, ci trebuie să fie înțelese și aplicate rațional, în concordanță cu principiile filosofice fundamentale ale naturii și ale existenței umane. Oamenii pot orienta și organiza virtuțile în mod coresponsător pentru a ca acestea să-i conducă la o viață cumpătată, demnă și fericită doar prin cultivarea înțelepciunii filosofice și a cunoașterii autentice a legilor care guvernează universul.

Scepticismul din Antichitatea greacă a fost o reacție la criza profundă pe care o traversau societatea și cultura în acea perioadă. Într-un context marcat de declinul cetății-stat și de incertitudini sociale și spirituale, unii gânditori au adoptat o atitudine sistematică de îndoială față de posibilitatea de a cunoaște adevărul obiectiv. Această perspectivă sceptică a fost promovată de nume precum Pyrrhon, Arcesilau și Carneade, care puneau la îndoială validitatea percepțiilor senzoriale, susținând că individul nu poate avea certitudini absolute cu privire la realitate. Scepticii antichi recomandau suspendarea judecăților ferme (*epohe*) și cultivarea stării de liniște sufletească (*ataraxie*) pentru a evita tulburările emoționale generate de dorința de a cunoaște adevărul.

1. E. Stere, *op.cit.*, p. 120.

Ei considerau că în lipsa unor cunoștințe sigure, cea mai înțeleaptă atitudine este de a rămâne într-o stare de îndoială permanentă, de a nu adera la nici o doctrină sau credință fermă¹. Această atitudine sceptică a exercitat o influență semnificativă asupra gândirii ulterioare, fiind reluată și dezvoltată în epoci precum Renașterea și Modernitatea. Gânditori ca Montaigne, Descartes sau Hume au abordat problema îndoielii metodice și a limitelor cunoașterii umane, subliniind necesitatea de a adopta o atitudine critică și interogativă față de pretensele adevăruri. Deși scepticismul antic a fost adesea privit ca o atitudine negativă și distructivă, el a jucat un rol important în stimularea spiritului critic și a interogației filosofice. Prin contestarea certitudinilor dogmatice și a pretențiilor de a deține adevărul absolut, scepticii au contribuit la cultivarea unei atitudini interogative și la promovarea toleranței față de diversitatea opiniilor și credințelor.

Scepticismul antic a reprezentat o mișcare filosofică profund antidogmatică ce a pus la îndoială pretențiile de cunoaștere absolută și certă a realității. El a luat naștere în contextul crizei societății și culturii grecești din perioada elenistică, marcată de declinul cetății-stat și de incertitudinile social-politice.

Pyrrhon din Elis este considerat inițiatorul scepticismului antic, chiar dacă nu a lăsat scrieri proprii, ideile sale ajungând la contemporaneitate prin intermediul discipolilor și al altor surse indirecte. Pyrrhonismul reprezintă prima formă sistematică de exprimare a îndoielii în capacitatea rațiunii umane de a cunoaște adevărul obiectiv al lucrurilor. Premisa fundamentală a lui Pyrrhon era următoarea: când individul uman este confruntat cu două alternative contradictorii, dar la fel de plauzibile, rațiunea nu poate să se încline în favoarea uneia sau a celeilalte. Dacă persoana aderă la una dintre alternative, poate observa că și cealaltă rămâne posibilă. Prin urmare, singura atitudine rațională este de

1. G. Striker, 2016, „Sceptics”, *Oxford Classical Dictionary*.

- 56 a suspenda judecata și de a nu adera la niciuna dintre ele. Conform pyrrhonismului, cunoașterea directă a naturii lucrurilor este imposibilă, oamenii putând percepe doar aparențele și modul în care lucrurile li se înfățișează. Din acest motiv, Pyrrhon considera că este preferabilă rămânerea într-o stare de suspendare a judecății (*epohe* sau *efectica*) și de a nu se pretinde că este deținut adevărul obiectiv. Această atitudine de îndoială sistematică față de posibilitatea cunoașterii adevărului era considerată calea către starea de detașare și nepărtinire, adică liniștea sufletească și absența tulburărilor emoționale. Prin suspendarea judecăților absolute și prin eliberarea de dorința de a cunoaște adevărul obiectiv, omul poate atinge o stare de calm interior și de echilibru.

Pentru prima dată în Grecia antică, Pyrrhon a fost cel care a avut ideea îndoielii sistematice, ca urmare a faptului că rațiunea, aflată în fața a două alternative contradictorii, deopotrivă de posibile, nu poate să se oprească asupra nici uneia dintre ele. Dacă înclină spre una din ele, se poate constata că cealaltă contradictorie este perfect posibilă; singura soluție, în acest caz, este să ne abținem în privința amândurora¹.

Doctrina sceptică a lui Pyrrhon a reprezentat o provocare majoră pentru gândirea filosofică a epocii sale și a exercitat o influență semnificativă asupra dezvoltării ulterioare a scepticismului antic. Ea a generat reacții puternice atât din partea susținătorilor, cât și a potrivnicilor săi, stimulând dezbaterile și întrebările fundamentale legate de natura cunoașterii umane și de posibilitatea atingerii adevărului obiectiv.

Scepticismul radical promovat de Pyrrhon și adepții săi este o reacție la crizele sociale, politice și spirituale ale epocii elenistice. Scepticismul moderat al Noii Academii, reprezentat de

1. M. Constantin, 1981, *Ethos elenistic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, p. 103.

Arcesilau și Carneade, a încercat să tempereze excesele scepticismului radical, recunoscând posibilitatea cunoașterii probabile, chiar dacă nu una certă. Ei au căutat să apropie doctrina platoniciană de scepticism, evidențiind dimensiunea interogativă și criticistă a filosofiei lui Socrate și Platon. Astfel, Noua Academie a adoptat o poziție mai echilibrată, respingând atât dogmatismul, cât și scepticismul extrem, și promovând o atitudine critică și interogativă în căutarea adevărului.

Academicienii sceptici precum Arcesilau și Carneade au promovat o formă de „probabilism”, susținând că omul, deși nu poate cunoaște lucrurile în mod cert, poate ajunge la opinii probabile sau verosimile. Pe o atare bază de raționament, ei au dezvoltat arta argumentației și contraargumentației, punând la îndoială pretențiile de cunoaștere absolută ale dogmaticilor¹.

Arcesilaus a fost o figură importantă în evoluția scepticismului antic, adoptând o poziție mai moderată și nuanțată în comparație cu scepticismul radical al lui Pyrrhon. El a încercat să găsească un echilibru între suspendarea totală a judecării și recunoașterea posibilității de a acționa pe baza unor credințe probabile sau „bine motivate”, așa cum le numea Cicero. Arcesilaus a pornit de la o critică a doctrinei stoice a reprezentării comprehensive. Această teorie susținea că asentimentul sau acordul minții este un proces voluntar și rapid, care precedă acțiunea rațiunii. Arcesilaus a contestat această viziune, arătând că, atunci când nu omul nu deține suficiente temeiuri în cunoștințele sale, este necesar să suspende asentimentul, pentru a nu forța rațiunea să emită afirmații sau negații neîntemeiate. În opinia sa, reprezentările sau percepțiile umane sunt doar aproximative și probabile, neputând oferi cunoștințe absolute. Însă chiar și așa, aceste cunoștințe relative sunt suficiente pentru a permite individului libertatea de a acționa. Arcesilaus a susținut că, atât în plan cognitiv, cât și

1. W. Niegorski, 2016, „Skepticism, Politics, and a Philosophical Foundation”, în *Cicero's Skepticism and His Recovery of Political Philosophy: Recovering Political Philosophy*, Palgrave Macmillan, New York.

58 în plan practic, independența și libertatea înțeleptului implică o atitudine de prudență, de moderație și de suspendare temporară a asentimentului. Dar suspendarea nu trebuie să fie totală, ci să evite extremele dogmatismului stoic (afirmația absolută) sau ale scepticismului radical (negația totală). Prin această înțelegere a „bunei motivări” a acțiunii umane, Arcesilaus a încercat să configureze o cale de mijloc, o metodă realistă și o etică adaptată naturii umane. El a respins absolutizarea atât a afirmației, cât și pe cea a negației, considerând că niciuna nu poate oferi o libertate și o independență autentică în cunoaștere și în acțiune.

Succesorul său, Carneade, a continuat această abordare moderată, stimulând dialogul filosofic prin prezentarea de argumente pro și contra în cadrul dezbaterilor. Această practică a contribuit la depășirea izolării și încremenirilor doctrinare, deschizând calea pentru un schimb de idei și pentru o confluență a perspectivelor diferitelor școli filosofice din acea perioadă.

Carneade, reprezentantul de seamă al Noii Academii, a dezvoltat o abordare probabilistă în cadrul doctrinei sceptice, îndeosebi în domeniul eticii și al filosofiei practice, în încercarea de a găsi o cale de mijloc între idealismul excesiv, care promova standarde și norme absolute, și relativismul extrem, ce nega existența oricăror criterii universale de evaluare morală. Prin promovarea probabilismului, Carneade a susținut că, deși nu pot exista certitudini absolute în domeniul eticii, se poate ajunge, totuși, la credințe probabile sau verosimile cu privire la ceea ce este bine și rău, corect sau incorect din punct de vedere moral. El a respins atât rigoarea stoicilor, care considerau virtuțile ca fiind absolute și indivizibile, cât și scepticismul radical al pyrrhonienilor, care nega orice posibilitate de a distinge binele de rău. În viziunea lui Carneade, normele etice nu sunt absolute, ci relative la contextul social, cultural și istoric în care se manifestă. Totuși, nici măcar acest relativism nu este unul extrem, deoarece el recunoaște existența unor principii etice generale, care pot fi considerate probabile sau plauzibile în majoritatea cazurilor. De exemplu, onestitatea, compasiunea sau respectul pentru viața umană pot

fi considerate virtuți morale probabile, chiar dacă aplicarea lor concretă poate varia în funcție de circumstanțe. Prin această abordare probabilistă, Carneade a încercat să evite atât dogmatismul excesiv, cât și scepticismul radical în domeniul eticii. El a susținut că omul, deși nu poate avea certitudini absolute, poate ajunge la judecăți morale rezonabile și probabile, bazate pe analiza atentă a circumstanțelor și pe raționamentul etic. Viziunea în discuție a reprezentat o contribuție importantă la dezvoltarea gândirii etice antice, oferind o perspectivă echilibrată și nuanțată asupra normelor și valorilor morale. Așa cum menționează M. Constantin,

critica desfășurată de pe pozițiile probabilismului a silit pe filosofii stoici să corijeze și să tempereze excesele propriilor lor doctrine despre binele suprem, libertatea absolută a înțeleptului, optimismul și încrederea nelimitată în fața binelui existent într-o lume, cea mai bună dintre toate cele posibile și în care răul este în vederea binelui etern¹.

Carneade, prin demersurile sale filosofice, a urmărit o apropiere între școala stoică, cea epicureică și Noua Academie, încercând să clarifice probleme fundamentale precum natura reprezentării realității, libertatea umană și ideea de bine suprem. El a susținut că aceste curente, deși diferite, aveau și anumite puncte comune, iar o înțelegere mai profundă a conceptelor-cheie ar putea duce la o reconciliere a perspectivelor diferite. De exemplu, în ceea ce privește reprezentarea realității, Carneade a afirmat că percepțiile umane nu pot oferi certitudini absolute, ci doar probabilități, iar înțeleptul ar trebui să acționeze pe baza celei mai probabile opțiuni. Această idee se apropia atât de scepticismul academic, cât și de prudența recomandată de stoici și epicurieni. În privința libertății și binelui suprem, el a explorat modalitățile în care liberul-arbitru poate coexista cu determinismul natural, dar și

1. *Ibidem*, p. 121.

- 60 cum fericirea autentică poate fi atinsă prin cultivarea virtuților și moderarea dorințelor. Astfel, efortul său ținea explicarea corelației complexe dintre probabilitate, certitudine și libertate morală, încercând să găsească un teren comun între aceste tradiții filosofice influente.

Scepticismul dialectic, practicat de Aenesidem și Agripa, s-a concentrat pe elaborarea unor argumente complexe (*tropele sceptice*) pentru a demonstra imposibilitatea atingerii adevărului. Aceste trope reprezentau un set de argumente și contraargumente care se anulau reciproc, generând un cerc vicios și arătând limitele rațiunii umane.

În fine, scepticismul empiric roman, reprezentat de Sextus Empiricus și Menodot, a pus sub semnul întrebării validitatea cunoașterii senzoriale și raționale¹. Empiricii sceptici au dezvoltat o critică sistematică a mecanismelor de percepție și de cunoaștere, arătând inconsistențele și contradicțiile interne ale rațiunii. Deși scepticismul antic a fost adesea interpretat ca o atitudine negativă și distructivă, el a jucat un rol esențial în promovarea spiritului critic și a toleranței față de diversitatea opiniilor. Prin contestarea dogmelor și pretențiilor de cunoaștere absolută, scepticii au contribuit la cultivarea unei atitudini interrogative și la recunoașterea limitelor cunoașterii umane. Această moștenire a scepticismului antic a influențat gândirea filosofică ulterioară și a reprezentat un pas important în evoluția raționalității critice.

1. *Ibidem*, p. 105.

1.5. Repere de gândire asupra moralității în Evul Mediu

Evul Mediu a fost o perioadă îndelungată, extrem de complexă și contradictorie în istoria gândirii umane. Pe de o parte, această epocă a fost marcată de afirmarea puternică a creștinismului și de răspândirea sa ca forță dominantă în societățile europene. Doctrinile și dogmele creștine au modelat profund gândirea, cultura și instituțiile sociale ale vremii, impunând o viziune teocentristă asupra lumii și existenței umane. Pe de altă parte, moștenirea rațională și științifică a Antichității greco-romane a continuat să exercite o influență semnificativă, generând tensiuni și conflicte cu adevărurile revelate ale credinței creștine. Cunoașterea naturală, bazată pe observație, raționament și experiență empirică, părea să intre în contradicție cu cunoașterea supranaturală, derivată din revelația divină și din textele sacre. Această separare a cunoașterii în două domenii aparent ireconciliabile a generat dispute aprinse între raționalismul filosofic și dogmele religioase de-a lungul întregii perioade medievale. Gânditori raționaliști, precum Abelard sau Averroes, au încercat să apere autonomia rațiunii și a filosofiei în fața autorității ecleziastice, în timp ce autoritățile bisericești considerau că rațiunea umană este limitată și imperfectă, neputând pătrunde misterele supreme ale credinței. Cu toate acestea, în perioada scolastică, reprezentată de figuri precum Toma din Aquino, Albert cel Mare și alți cărturari din universitățile medievale, s-a manifestat o tendință tot mai puternică de a reconcilia rațiunea cu credința. Aceștia au depus eforturi susținute pentru a armoniza filosofia aristotelică cu teologia creștină, demonstrând că rațiunea și credința pot coexista și se pot completa reciproc, oferind o înțelegere mai profundă a realității și a condiției umane. Deși tensiunea fundamentală dintre rațiune și credință nu a fost niciodată rezolvată în totalitate, eforturile gânditorilor scolastici au reprezentat un pas important în evoluția gândirii medievale, pregătind terenul pentru Renaștere

- 62 și pentru dezvoltarea ulterioară a științei și filosofiei moderne. Aceste încercări de reconciliere au contribuit la o înțelegere mai nuanțată și mai cuprinzătoare a relației complexe dintre rațiune și credință, deschizând noi orizonturi ale cunoașterii umane.

Perioada scolastică din Evul Mediu a reprezentat o încercare remarcabilă de a reconcilia credința creștină cu rațiunea filosofică moștenită din Antichitate. Gânditorii scolastici, precum Anselm din Canterbury, Petrus Abelardus, Albert cel Mare și Toma din Aquino, au depus eforturi susținute pentru a armoniza dogmele și adevărurile revelate ale creștinismului cu principiile raționale și conceptele metafizice dezvoltate de filosofii antici, precum Platon și Aristotel. Această sinteză intelectuală a fost facilitată de recuperarea și traducerea operelor filosofice grecești și arabe în limbile occidentale, inclusiv latină. Accesul la scrierile lui Aristotel, Platon, Plotin, Avicenna și Averroes a deschis noi orizonturi pentru gândirea scolastică, oferind instrumente conceptuale și metodologice pentru explorarea rațională a problemelor metafizice, etice și naturale. Gânditorii scolastici au încercat să demonstreze că rațiunea și credința nu sunt ireconciliabile, ci se pot completa reciproc în căutarea adevărului. Ei au folosit argumente raționale și logica aristotelică pentru a susține și explica dogmele creștine, precum existența lui Dumnezeu, natura sufletului uman sau misterul Sfintei Treimi. În același timp, au subliniat limitele rațiunii umane și necesitatea revelației divine pentru a pătrunde anumite mistere ale credinței. Această abordare sintetică a condus la elaborarea unor sisteme filosofice și teologice complexe, precum scolastica tomistă a lui Toma din Aquino, care a exercitat o influență profundă asupra gândirii occidentale¹. Dezbaterile și disputele scolastice din universitățile și mănăstirile medievale au stimulat dezvoltarea unor metode logice și analitice sofisticate, contribuind la progresul cunoașterii umane în diverse domenii. Prin eforturile lor de a reconcilia credința și rațiunea,

1. *Encyclopaedia Britannica*, 2021, „Saint Thomas Aquinas summary”, online.

gânditorii scolastici au pregătit terenul pentru Renașterea umanistă și pentru dezvoltarea ulterioară a științei și filosofiei moderne. Deși tensiunea fundamentală dintre rațiune și credință nu a fost niciodată rezolvată în totalitate, moștenirea scolastică a reprezentat o etapă crucială în evoluția gândirii umane, deschizând calea către o înțelegere mai profundă și mai nuanțată a realității.

Doctrinile platoniciene și neoplatoniciene au fost o gândire dominantă până în secolul V d.Hr., când Imperiul Roman a decăzut. Printre cei mai importanți reprezentanți ai neoplatonismului s-au numărat Plotin (205-207), Porfir (230-304) și Proclus (410-485). Augustin (354-430) s-a convertit la creștinism în anul 386 d.Hr., iar ulterior a îmbrățișat platonismul pe care l-a integrat în slujba credinței creștine.

Intervalul de timp cuprins între secolele al VI-lea și al XI-lea este denumit, îndeobște, „Evul Întunecat” sau „Epoca Întunecată” în istoria Europei, fiind caracterizat de o stagnare semnificativă în dezvoltarea intelectuală, științifică și culturală. Situația a fost determinată în mare măsură de instabilitatea politică și socială provocată de prăbușirea Imperiului Roman de Apus și de invaziile popoarelor migratoare. În cursul acestor secole, moștenirea filosofică antică a lui Platon și a neoplatonicilor a fost puțin cunoscută și studiată în Europa Occidentală, accesul la operele lor fiind limitat. Cu toate acestea, unele elemente ale gândirii platonice și neoplatonice au pătruns în lumea creștină prin intermediul surselor arabe, care au conservat și transmis o parte din această moștenire filosofică. În schimb, filosofia lui Aristotel, în special scrierile sale de logică au început să fie mai bine cunoscute și studiate, datorită traducerilor și comentariilor realizate de gânditorul roman Boetius în secolul al VI-lea. Această expunere la logica aristotelică a pregătit terenul pentru dezvoltarea ulterioară a scolasticii medievale. După secolul al XII-lea, odată cu redescoperirea operelor complete ale lui Aristotel și cu traducerea lor în limba latină, filosofia aristotelică a exercitat o influență deosebită asupra gândirii europene. Această renaștere

- 64 a aristotelismului a determinat noi manifestări ale tensiunii fundamentale dintre rațiune și credință, deoarece unele concepte aristotelice păreau să contravină doctrinelor creștine. Totuși, evenimente istorice ulterioare, cum ar fi inventarea tiparului în secolul al XV-lea, răspândirea ideilor noi care a urmat și Reforma protestantă din secolul al XVI-lea, au stimulat rolul conștiinței individuale și al interpretării personale în legătură cu credința creștină. Aceste evoluții au contribuit la creșterea autonomiei filosofiei față de autoritatea religioasă și au consolidat încrederea în puterea rațiunii umane și în potențialul de progres moral al omenirii. Astfel, deși Evul Întunecat a reprezentat o perioadă de trenare temporară, evenimentele istorice ulterioare au pregătit terenul pentru Renașterea umanistă și pentru revoluțiile intelectuale ale epocii moderne, care au adus o nouă apreciere pentru rațiune, cunoaștere și libertatea de gândire.

Perspectiva asupra naturii umane și a moralității a cunoscut o transformare semnificativă în trecerea de la Antichitatea elenistică la Evul Mediu creștin. Pe fond, „naturalismului antic străbătut de un suflu optimist i se va opune, chiar de la începuturile erei noastre, noua orientare morală, care, dezvoltându-se în cadrul religiei creștine, va purta pecetea unui profund pesimism etic”¹.

Gânditori precum stoicii, epicurienii sau scepticii puneau accentul pe înțelepciunea practică, pe libertatea individuală și pe căutarea fericirii autentice prin trăirea unei vieți conforme cu natura și cu rațiunea. Deși existau diferențe între aceste curente, ele împărtășeau o privire mai optimistă asupra firii umane și a capacității omului de a-și modela destinul. Așadar, odată cu afirmarea creștinismului în perioada medievală, această perspectivă s-a schimbat radical, doctrina creștină introducând o viziune mai pesimistă asupra naturii umane, marcată de ideea păcatului originar și a corupției morale. Omul a fost perceput drept o ființă

1. E. Stere, *op. cit.*, p. 125.

decăzută, întunecată de imperfecțiunea și slăbiciunea morală, având nevoie de mântuirea oferită de credința în Dumnezeu. Moralitatea nu mai era concepută ca un produs al rațiunii sau al naturii umane, ci ca un set de precepte și reguli derivate din autoritatea divină și din revelația sacră. Virtutea supremă era considerată conformitatea conștiinței individuale cu aceste precepte revelate, iar adevărul credinței era stabilit prin interpretarea dogmatică a textelor sacre. Această schimbare de paradigmă a condus la o separare tot mai pronunțată între sfera naturală, guvernată de rațiune și observație, și sfera supranaturală, controlată de dogmele religioase și de autoritatea ecleziastică. Aceasta a generat tensiuni și controverse între raționalismul filosofic și credința creștină de-a lungul Evului Mediu, care au fost abordate și reconciliate parțial de gânditorii scolastici, de pildă Tomas din Aquino. Astfel, în timp ce Antichitatea elenistică a cultivat o perspectivă mai optimistă și rațională asupra naturii umane, Evul Mediu creștin a adus o viziune mai pesimistă și o subordonare a moralității față de autoritatea divină și de revelația sacră.

În primele secole ale creștinismului, a existat o tensiune fundamentală între filosofia rațională și adevărurile revelate ale noii religii. Filosofia păgână antică, bazată pe rațiune și observație empirică, părea să intre în contradicție cu dogmele și misterele credinței creștine care derivau din revelația divină și din autoritatea Bisericii. Cu toate acestea, pe măsură ce creștinismul s-a răspândit și s-a consolidat, unii gânditori creștini timpurii au început să folosească instrumentele filosofiei pentru a explica și a apăra doctrinele religioase. Această tendință a marcat perioada Părinților Bisericii sau epoca Patristică din primele secole ale erei creștine. În această perioadă, figuri proeminente precum Ighațiu din Antiohia, Iustin Martirul, Quadratus și alții au elaborat apologii și pledoarii în apărarea creștinismului împotriva criticilor și persecuțiilor. Ei au încercat să reconcilieze credința creștină cu elemente ale filosofiei grecești, folosind raționamente filosofice pentru a argumenta în favoarea adevărurilor revelate. În secolul al III-lea, Părinții Bisericii din Alexandria, de pildă

- 66 Tertulian și Clement Alexandrinul, au continuat această abordare, integrând concepte filosofice în teologia creștină. Ei au susținut că filosofia poate servi ca o pregătire sau „pedagog” pentru credința în Hristos, deoarece conține semințe ale adevărului divin. Apogeul acestei reconcilierii între filosofie și credință a fost atins în secolele IV-V, prin opera impresionantă a Fericitului Augustin și a lui Ioan Gură de Aur (Ioan Hrisostomul). Augustin, în special, a reușit să integreze elemente ale platonismului și neoplatonismului în cadrul teologic creștin, oferind o sinteză profundă între rațiune și revelație. Această perioadă a Părinților Bisericii a reprezentat un pas crucial în evoluția creștinismului, demonstrând că filosofia și rațiunea nu trebuiau neapărat să fie în contradicție cu credința revelată, ci puteau fi folosite pentru a explica, a apăra și chiar a aprofunda înțelegerea doctrinelor religioase. Această sinteză a pregătit terenul pentru dezvoltarea ulterioară a scolasticii medievale și a continuat să influențeze gândirea teologică și filosofică de-a lungul istoriei¹.

Fericitul Augustin (354-430) este una dintre cele mai influente și importante figuri în istoria creștinismului și a gândirii occidentale. Munca sa teologică și filosofică a avut un impact profund asupra dezvoltării doctrinei creștine, precum și asupra evoluției ulterioare a filosofiei și teologiei în Europa. Născut la Thagaste (actualul Souk Ahras din Algeria), tânărul Augustin a primit o educație aleasă, fiind instruit în retorica și literatura clasică latină și greacă. După o perioadă de rătăcire spirituală, în care a aderat la maniheism și la scepticism, el a descoperit filosofia neoplatonică, cea care l-a pregătit pentru convertirea sa la creștinism în jurul anului 386. După convertire, Augustin a îmbrățișat viața monahală și a devenit un apărător și promotor zelos al credinței creștine. El și-a folosit abilitățile intelectuale remarcabile pentru a explica și a apăra doctrinele creștine, integrând

1. A. Schmemmann, 1963, *The Historical Road of Eastern Orthodoxy*, Holt, Rinehart and Winston, New York, Chicago, San Francisco.

elemente ale filosofiei neoplatonice în cadrul teologic creștin. Operele sale majore – *Confesiuni*, *Cetatea lui Dumnezeu* și *Despre Treime* au exercitat o influență durabilă asupra dezvoltării teologiei creștine. În *Confesiuni*, Augustin a oferit o introspecție profundă asupra propriei vieți spirituale și a propriilor căutări interioare, explorând teme precum natura timpului, memoria și relația dintre om și Divinitate. *Cetatea lui Dumnezeu* reprezintă o apologie monumentală a creștinismului și o analiză critică a societății păgâne, contrastând cetatea terestră a oamenilor cu cetatea cerească a lui Dumnezeu. Prin integrarea conceptelor neoplatonice, precum Binele suprem, Unul și emanația, în cadrul teologic creștin, Augustin a contribuit la dezvoltarea unei sinteze filosofice și teologice profunde. El a abordat probleme fundamentale precum natura lui Dumnezeu, originea răului, libertatea voinței și natura sufletului uman, oferind perspective originale și influente. Gândirea lui Augustin a exercitat o importantă influență asupra tradiției scolastice medievale, inspirând gânditori precum Anselm din Canterbury și Toma din Aquino. Augustin susține că în interiorul ființei umane există un principiu transcendent, o realitate inteligibilă, necesară, eternă și imuabilă, care este sinonimă cu adevărul suprem și pe care o numește Dumnezeu. Această viziune are o nuanță panteistă, întrucât sugerează că principiul divin este immanent în om, depășind condiția sa pur umană. Totuși, Augustin introduce o distincție importantă față de concepția creștină ortodoxă, conform căreia divinitatea se manifestă atât prin imanență (prezența sa în lume), cât și prin transcendență (depășirea lumii create). Această perspectivă augustiniană este influențată de experiența sa timpurie cu doctrina maniheană, care explica existența lumii prin lupta continuă dintre două principii opuse: divinitatea luminii sau a Binelui (reprezentată de Prințul luminii) și forța întunericului sau a răului (reprezentată de materia infinită sau Prințul întunericului). Deși Augustin a respins ulterior maniheismul, această viziune dualistă a lăsat urme în gândirea sa. Pentru Augustin, Dumnezeu reprezintă Binele absolut și imuabil, obiectul suprem al vieții morale

68 și spirituale a omului. Însă concepția sa despre natura divină și despre relația dintre divin și uman este modelată de influențe neoplatonice și de încercarea de a le reconcilia cu doctrina creștină. Augustin recunoaște existența unei dimensiuni interioare transcendente în ființa umană, un principiu divin care depășește condiția sa pur materială și care o înrudește cu realitatea eternă și imuabilă a lui Dumnezeu. Totuși, el păstrează o distincție clară între Creator și creație, subliniind atât imanența, cât și transcendența divinității în raport cu lumea și cu ființele umane.

În *Cetatea lui Dumnezeu*, opera sa reprezentativă, Augustin dezvoltă o viziune teologică și filosofică profundă cu privire la destinul umanității și la relația dintre divin și uman, dintre harul divin și libertatea ființei umane. El emite ideea posibilității ca întregul univers să devină un regat al lui Dumnezeu, o cetate divină în care toate ființele să trăiască în armonie sub guvernarea dreaptă și plină de har a Creatorului. Această idee a unei guvernări divine și universale a exercitat o influență de durată asupra conștiinței religioase a Europei de-a lungul Evului Mediu și chiar mai târziu. Ea a hrănit speranțele și aspirațiile către o ordine cosmică perfectă, guvernată de legile dreptății și ale iubirii divine.

În viziunea augustiniană, există un conflict permanent între două cetăți opuse: cetatea pământească, alcătuită din oamenii care trăiesc în păcat și ignoranță, și cetatea cerească, formată din oamenii aleși de Dumnezeu, cunoscători ai adevăratei lumini și ai revelației divine. Această separare reflectă diviziunea fundamentală dintre lumea terestră, trecătoare și imperfectă, și lumea eternă și perfectă a lui Dumnezeu. Augustin evidențiază dificultatea de a reconcilia preștiința divină, respectiv cunoașterea anterioară și deplină a lui Dumnezeu asupra tuturor evenimentelor, cu libertatea de voință a omului. Dacă Dumnezeu cunoaște dinainte toate acțiunile și deciziile umane, cum poate exista cu adevărat libertatea individuală? Augustin rezolvă această dilemă susținând că mântuirea și libertatea autentică ale omului pot proveni numai din harul divin, din darul nemeritat al iubirii și îndurării lui

Dumnezeu. Prin această lucrare monumentală, Augustin a influențat profund gândirea teologică și filosofică occidentală, abordând probleme fundamentale precum natura divinității, relația dintre credință și rațiune, originea răului și misterul libertății umane în contextul preștiinței divine. Perspectiva sa a marcat o sinteză remarcabilă între tradițiile filosofice antice și doctrinele creștine, lăsând o moștenire durabilă în istoria gândirii umanității.

În cadrul scolasticii medievale, filosofia și rațiunea umană au fost utilizate pe scară largă pentru a apăra, a explica și a justifica doctrinele și adevărurile revelate ale creștinismului. Această tendință este reflectată în mod semnificativ în opera impunătoare a lui Toma din Aquino, unul dintre cei mai influenți gânditori scolastici. Toma din Aquino, cunoscut și sub numele Doctorul Îngeresc, a depus eforturi remarcabile pentru a reconcilia rațiunea filosofică cu teologia creștină, integrând elemente ale gândirii aristotelice în cadrul dogmatic al credinței catolice. Doctrina tomistă reprezintă o sinteză între învățăturile Fericitului Augustin și ale celorlalți Părinți ai Bisericii, dar aduce o abordare distinctă în ceea ce privește metoda și unele teorii sau concepte secundare. Toma din Aquino a adoptat metoda aristotelică de a porni de la observații empirice și de a construi argumente logice și raționale, aplicând-o însă în scopul de a apăra și a explica adevărurile revelate ale creștinismului. El a încercat să demonstreze rațional existența lui Dumnezeu, natura Sa și atributele Sale. De asemenea, a integrat concepte filosofice aristotelice în cadrul teologic creștin, oferind explicații raționale pentru dogme precum Sfânta Treime sau Întruparea lui Hristos. El a susținut că rațiunea umană, deși limitată, poate fi un instrument util pentru a înțelege și a apăra credința, atât timp cât acceptă și se subordonează adevărilor revelate. Prin această sinteză remarcabilă între rațiune și credință, Toma din Aquino a exercitat o influență profundă asupra gândirii filosofice și teologice medievale, dar și asupra dezvoltării ulterioare a scolasticii și a filosofiei occidentale în general. Opera sa a reprezentat o încercare ambițioasă de a

70 reconcilia cele două surse principale ale cunoașterii umane – rațiunea și revelația – într-un sistem coerent și armonios, care a modelat profund evoluția ulterioară a gândirii creștine.

Conform perspectivei tomiste, gândirea umană se împarte în două domenii fundamentale: teologia, care se ocupă de adevărurile revelate prin credință și de cunoașterea lucrurilor divine, și filosofia, care se concentrează pe cunoștințele profane, dobândite prin rațiune și observație empirică. Această distincție reflectă cele două surse principale ale cunoașterii umane – revelația divină și rațiunea naturală. În cadrul filosofiei, Toma din Aquino identifică trei ramuri principale: logica, fizica și metafizica. Logica se ocupă de studiul formelor și metodelor corecte de raționament. Fizica explorează lumea naturală și fenomenele sensibile. Metafizica, cea mai înaltă ramură a filosofiei, se concentrează pe studiul primelor principii și cauze ale existenței, precum și pe natura ființei și a realității ultime. Deși filosofia morală nu este tratată ca o ramură separată, ea este implicată în întreaga operă a lui Toma din Aquino, fiind expusă în mod sintetic în lucrări precum *Tratatul despre pasiuni* și *Tratatul asupra dreptului natural*. El abordează probleme etice fundamentale, cum ar fi natura binelui moral, libertatea voinței umane și relația dintre rațiune și virtute.

Preocuparea centrală a gândirii tomiste a fost de a demonstra concordanța dintre filosofia lui Aristotel și adevărurile dogmelor revelate ale creștinismului. Toma a utilizat argumente raționale și concepte aristotelice, precum cauzalitatea și mișcarea, pentru a demonstra existența lui Dumnezeu și a atributelor Sale¹. El a susținut că Dumnezeu este înțelepciunea supremă și temelia oricărei virtuți, precum și fundamentul utilizării corecte a rațiunii umane. Gândirea tomistă susține că voința umană este liberă, dar și determinată de factori externi. Acordul voinței cu ordinea naturală a lumii constituie binele moral, în timp ce

1. R. McInerny, 1987, „Aquinas's moral theory”, *Journal of Medical Ethics*, nr. 13, pp. 31-33.

dezacordul cu această ordine duce la rău. Binele este scopul voinței, însă scopul ultim al omului este apropierea de divinitate, ceea ce aduce fericirea autentică și certitudinea. Urmează că virtutea constă în conformitatea dorințelor și acțiunilor umane cu rațiunea și cu legea eternă a lui Dumnezeu. Deși legile umane sunt limitate și permit un anumit grad de libertate individuală, ele ar trebui să reflecte această lege eternă, spre care tind toate ființele omenеști.

Către sfârșitul Evului Mediu, neîncrederea crescândă în puterea rațiunii umane a dus la o nouă concepție asupra lumii și a vieții, care a pus accentul pe experiența senzorială, sensibilitatea și realitatea concretă a ființei umane, prefigurând astfel mișcarea Renașterii și tranziția către gândirea modernă.

Capitolul 2

Deontologia

2.1. Noțiuni fundamentale ale domeniului

Ca ramură a eticii, deontologia se ocupă cu studiul normelor și îndatoririlor morale specifice diferitelor profesii și domenii de activitate. Ea analizează setul de norme, principii și reguli de conduită care ghidează practicile și comportamentele profesionale într-un anumit domeniu, precum medicina, jurisprudența, învățământul sau afacerile. Etimologic, termenul „deontologie” provine din greaca veche, fiind compus din *deon/deontos* (ceea ce se cuvine sau este necesar) și *logos* (cunoaștere, studiu). Așadar, deontologia reprezintă studiul sau știința a ceea ce trebuie făcut în cadrul unei anumite profesii, al datoriilor și responsabilităților care decurg din practica respectivă.

În lucrarea sa fundamentală *Deontologie sau știința moralei*, Jeremy Bentham enunță ideea că deontologia implică atât studiul teoretic al virtuților și valorilor morale, cât și aplicarea practică a acestora în contextul specific al unei profesii. Prima parte a lucrării se concentrează pe teoria virtuții, explorând concepte etice fundamentale precum binele, dreptatea, utilitatea etc. Partea a doua abordează aspectele practice ale punerii în aplicare a acestor principii în diferite domenii ale vieții. Deontologia profesională vizează codificarea și promovarea unui set de standarde

etice menite să ghideze comportamentul și deciziile profesioniștilor dintr-un anumit domeniu. Aceste coduri deontologice stabilesc norme precum confidențialitatea, integritatea, onestitatea, obiectivitatea, evitarea conflictelor de interes etc. Ele au rolul de a proteja interesele clienților/beneficiarilor și de a menține încrederea publică în respectiva profesie¹. Prin urmare, deontologia reprezintă o ramură esențială a eticii aplicate, oferind un cadru normativ pentru practicile și comportamentele specifice diferitelor profesii și domenii de activitate umană. Ea contribuie la menținerea standardelor etice înalte și la promovarea integrității profesionale în toate sferele vieții sociale.

În primele stadii ale gândirii etice, deontologia și morala erau considerate sinonime, reprezentând studiul normelor, valorilor și principiilor care ghidează comportamentul uman și definesc ceea ce este corect sau greșit din punct de vedere etic. Inițial, aceste două domenii nu erau separate conceptual, ci erau văzute ca abordând aceeași problematică fundamentală a eticii. Însă, odată cu dezvoltarea și diversificarea gândirii filosofice, a apărut nevoia de a face distincții mai clare între diferitele ramuri și subdiscipline ale eticii. Această delimitare conceptuală a fost facilitată de apariția unor noi discipline precum axiologia și praxiologia. Axiologia reprezintă studiul teoretic al naturii, originii și ierarhiei valorilor umane, precum binele, frumosul, adevărul, dreptatea etc. Ea se ocupă cu analiza valorilor în sine, a semnificației și fundamentelor lor. Praxiologia, pe de altă parte, este studiul teoretic al acțiunii eficiente și raționale, al modalităților practice de implementare și realizare a valorilor în viața reală. Această separare între studiul teoretic al valorilor (axiologia) și studiul punerii în practică a acestor valori (praxiologia) a contribuit la delimitarea deontologiei de morala generală. Deontologia s-a profilat ca studiul aplicat al normelor și îndatoririlor morale specifice anumitor domenii și profesii, în timp ce morala

1. A.J. Dawson, 1994, „Professional Codes of Practice and Ethical Conduct”, *Journal of Applied Philosophy*, vol. 11, nr. 2, pp. 145-153.

- 74 a rămas axată pe analiza valorilor și principiilor etice fundamentale la nivel teoretic și general. Astfel, dacă inițial deontologia era, practic, sinonimă cu morala, odată cu evoluția gândirii filosofice și apariția axiologiei și praxiologiei ea s-a delimitat treptat ca o ramură specifică a eticii aplicate, ocupându-se de codificarea și promovarea standardelor etice în contexte profesionale și practice specifice.

N. Cochinescu afirmă că „deontologia constituie, într-un sens larg, o ramură a eticii care se ocupă cu studiul datoriei morale, iar într-un sens restrâns, o disciplină de interferență între morală și drept, având ca sarcină normarea conduitei profesionale, a relațiilor dintre persoanele care exercită o profesie și a raporturilor lor cu destinatarii exercițiului acelei profesii și cu terții”¹. Iar V. Vedinaș arată că, pe ansamblu, deontologia aprofundează „studiul datoriei morale, al originii, naturii și formele acesteia, în calitate de componentă de bază a conștiinței morale”. La un nivel mai restrâns, ea „semnifică un cod al moralei profesionale, al principiilor și normelor specifice, pe care le implică exercitarea unei anumite profesii”². Conform definiției oferite de V. Vedinaș, deontologia abordează așadar problematica datoriei morale la două niveluri distincte: un nivel general și unul specific, legat de exercitarea unei anumite profesii. La nivel general, deontologia explorează în profunzime conceptul de datorie morală, analizând originile, natura și formele sale diverse. Datoria morală este privită ca o componentă esențială a conștiinței morale, acea sursă interioară care ghidează acțiunile individului și îl ajută să distingă binele de rău, corectul de incorect. Conștiința morală este fundamentul eticii și al comportamentului responsabil din punct de vedere moral.

-
1. N. Cochinescu, 1995, „Introducere în deontologia judiciară”, *Dreptul*, nr. 4, p. 3.
 2. V. Vedinaș, 2007, *Deontologia vieții publice*, Editura Universul Juridic, București, p. 19.

Însă deontologia nu se limitează la acest nivel teoretic general. Într-un sens mai restrâns, ea se concentrează pe elaborarea și promovarea unor coduri deontologice specifice diferitelor profesii și domenii de activitate. Un cod deontologic reprezintă un set de principii, norme și standarde etice care reglementează practica respectivei profesii. Aceste coduri stabilesc cerințele și obligațiile morale pe care profesioniștii dintr-un anumit domeniu trebuie să le respecte în exercitarea atribuțiilor lor. Codurile deontologice pot fi formalizate în documente scrise sau pot fi transmise prin tradiție orală, sub forma unui ansamblu de cutume și obiceiuri acceptate în cadrul unei anumite comunități profesionale. Indiferent de forma lor, aceste coduri deontologice au rolul de a promova integritatea, responsabilitatea și standardele etice înalte în practicarea respectivei profesii. Prin urmare, deontologia acoperă atât dimensiunea generală a datoriei morale ca fundament al conștiinței etice, cât și dimensiunea specifică a codurilor de conduită profesională. Ea oferă un cadru teoretic și normativ esențial pentru înțelegerea și promovarea comportamentului etic în diferite sfere ale activității umane¹.

Odată cu complexificarea societății moderne și diversificarea activităților profesionale, necesitatea unor coduri de conduită etică s-a extins dincolo de profesiile tradiționale precum medicina, juridicul sau notariatul. Numeroase domenii de activitate au resimțit nevoia unor ghiduri deontologice specifice pentru a reglementa comportamentul profesional și a promova standarde etice înalte. În sectorul public, funcționarii au fost supuși unor coduri de etică prin care se urmărește asigurarea integrității, obiectivității, responsabilității și transparenței în exercitarea atribuțiilor și serviciilor către cetățeni. Aceste coduri acoperă aspecte precum evitarea conflictelor de interese, utilizarea corespunzătoare a resurselor publice, confidențialitatea informațiilor sensibile și

1. O. Iucu, M. Platis, 2013, „Deontology and Protocol in Public Administration – Applications for the Public Officer’s Training”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 81, pp. 355-358.

76 respectarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor. În mediul academic și universitar, codurile de etică au devenit tot mai răspândite, vizând promovarea integrității academice, respectarea drepturilor de autor, evitarea fraudei și plagiatului, asigurarea unui tratament echitabil și nediscriminatoriu pentru studenți și personal etc. Domenii precum afacerile, publicitatea, relațiile publice și mass-media au adoptat, de asemenea, coduri de etică profesională pentru a reglementa practicile comerciale, a garanta onestitatea și corectitudinea în comunicarea cu clienții/publicul și a promova responsabilitatea socială corporativă. Chiar și în sectoare aparent mai puțin expuse, precum industria ospitalității sau serviciile de pază și securitate, au apărut coduri de conduită etică pentru a stabili standarde de profesionalism, respect și bună purtare în relația cu clienții sau beneficiarii. Această tendință de extindere a codurilor deontologice reflectă recunoașterea faptului că etica profesională este esențială pentru menținerea încrederii publice, reputației și credibilității în orice domeniu de activitate. Codurile de conduită etică devin tot mai răspândite, acoperind o gamă largă de profesii și funcții, pentru a promova și a consolida valorile morale fundamentale în contextul societății contemporane complexe. Pe baza acestor considerente, deontologia reprezintă „ansamblul regulilor după care se ghidează o organizație, instituție, profesie sau o parte a acesteia, prin intermediul organizațiilor profesionale care devin instanțe de elaborare, aplicare și supraveghere a aplicării acestor reguli”¹.

În exercitarea oricărei activități profesionale, se întrepătrund două tipuri de norme: cele juridice, care stabilesc cadrul legal și reglementările de conduită, și cele morale, care derivă din valorile și principiile etice împărtășite de comunitatea profesională și de societate în ansamblu. Deontologia are rolul de a armoniza aceste două tipuri de norme, asigurând că profesioniștii își desfășoară activitatea în conformitate atât cu prevederile legale, cât și cu standardele morale acceptate. Ea stabilește un cod deontologic

1. V. Vedinaș, *op. cit.*, p. 19.

specific fiecărei profesii, care cuprinde principii, reguli și standarde de conduită menite să ghideze comportamentul profesioniștilor și să asigure calitatea serviciilor oferite. Aceste coduri deontologice pot include aspecte precum: statutul profesional, jurământul depus la intrarea în profesie, regimul disciplinar aplicabil, precum și diverse norme referitoare la confidențialitate, conflicte de interese, competență profesională și responsabilitate față de beneficiari. Deontologia medicală, deontologia juridică, deontologia în domeniul educației sunt exemple de astfel de coduri de conduită profesională, care urmăresc să asigure o practică etică și de calitate în respectivele domenii. Ele contribuie la creșterea încrederii publice în profesioniști și la menținerea standardelor etice înalte în diferite sfere ale activității umane. Prin urmare, deontologia are un rol esențial în reglementarea comportamentului profesional, reprezentând o interfață între cerințele juridice și principiile morale care trebuie să ghideze exercitarea unei profesii. Ea asigură un echilibru între respectarea normelor legale și conformitatea cu valorile și normele etice ale comunității profesionale și ale societății în ansamblu.

Întrucât valorile de natură morală sunt cele care obiectivează eficiența unei profesii, dându-i identitate și prestanță, devine implicit ca deontologia să dobândească semnificația de *morală profesională*¹, adică, un set de norme și principii necesare desfășurării oricărei activități de natură profesională. Conform opiniei lui V. Vedinaș, sintagma „morală profesională” are un sens larg, incluzând etica unei activități desfășurate sub formă de profesie, chiar dacă acea activitate nu este ea însăși o profesiune². De exemplu, exercitarea funcției de demnitar nu constituie o profesiune, dar impune respectarea unor norme deontologice, care privesc nu doar membrii unui grup profesional, ci întreaga societate.

-
1. A. Hurubean, 2002, „Deontologia funcției publice: sinteză etico-juridică în context politic”, în Adrian-Paul Iliescu, *Mentalități și instituții*, Editura Ars Docendi, București, p. 131.
 2. V. Vedinaș, *op. cit.*, p. 19.

78 V. Daghie și colaboratorii subliniază că deontologia cuprinde un set de reguli care definesc obligațiile și îndatoririle specifice unei profesii¹. Aceasta include atât relațiile dintre membrii care practică acea profesie, cât și raporturile dintre profesioniști și terții implicați, cum ar fi beneficiarii serviciilor sau colaboratorii. În aceeași idee, se afirmă și că deontologia desemnează „morală necesară exercitării oricărei activități cu caracter profesional sau nu, în mod permanent sau temporar”².

Deontologia interprofesională se referă la normele și principiile etice care guvernează interacțiunile și colaborarea dintre reprezentanți ai diferitelor profesii atunci când lucrează în echipe. Aceste reguli deontologice specifice sunt necesare în contextul structurilor care se ocupă de domenii precum protecția copiilor, asistența persoanelor cu dizabilități sau intervenția în familii dezorganizate. În astfel de situații, specialiștii din domenii precum asistența socială, medicina, psihologia sau educația trebuie să coordoneze eforturile și să respecte anumite standarde etice comune, pentru a asigura o abordare integrată și eficientă a problemelor complexe cu care se confruntă. Profesioniștii sau specialiștii într-un anumit domeniu sunt acele persoane care exercită o profesiune în baza unei pregătiri și calificări recunoscute. Ei se diferențiază de cei care desfășoară doar o ocupație, chiar dacă aceasta le poate aduce venituri. Exercițarea unei profesii implică nu doar abilități practice, ci și responsabilități etice față de beneficiari, colegi și comunitate. În realitate, multe persoane își schimbă domeniul de activitate de-a lungul vieții, trecând de la o profesie la alta sau combinând diferite ocupații. Totuși, este important să se facă distincția între o profesie, care presupune o pregătire specializată, și o recunoaștere socială, și o simplă ocupație, chiar dacă ambele pot asigura venituri. Etica profesională, inclusiv deontologia este aplicabilă cu precădere

1. V. Daghie, D. Mihăilă, E. Slabu, 2004, *Etică și deontologie*, Editura Sinteze, Galați, p. 38.

2. V. Vedinaș, *op. cit.*, p. 20.

celor care practică o profesie, pe baza standardelor și responsabilităților specifice domeniului respectiv.

Conform perspectivei lui D. Michael, o profesie se distinge de o simplă ocupație prin câteva trăsături esențiale¹. În primul rând, o profesie implică un grup organizat de persoane care își câștigă existența prin exercitarea acelei activități. Aceasta le conferă un anumit grad de coeziune și solidaritate de grup. În al doilea rând, profesia servește în mod direct un ideal sau scop mai înalt, dincolo de simpla obținere a unui venit. Acest ideal poate fi de natură intelectuală, științifică, socială sau artistică, dar se manifestă într-o manieră moralmente acceptabilă și responsabilă. În contrast, o ocupație, precum afacerile, poate fi exercitată fără a avea un caracter exclusiv sau o orientare clară către un ideal superior. Ea poate viza în mod predominant obținerea de profit și nu presupune neapărat o organizare voluntară a practicienilor în jurul unui scop comun. De asemenea, unele ocupații pot fi contestate ca având statut de profesie din cauza lipsei unui cod etic formal, care să cuprindă valori morale explicit integrate în exercitarea activității respective. Absența acestor standarde etice codificate poate fi percepută ca o lipsă de profesionalism. Prin urmare, esența unei profesii, conform lui Davis Michael, constă în organizarea voluntară a practicienilor în jurul unui ideal moral superior, dincolo de simple considerente de ordin economic sau de conformare la legi și norme comune. Această dimensiune etică și de grup este cea care diferențiază o profesie de o simplă ocupație.

Profesiile sunt entități dinamice care evoluează în paralel cu schimbările economice, sociale și politice din societate. Trecerea de la stadiul de ocupație la cel de profesie presupune o serie de transformări semnificative. Profesiile devin din ce în ce mai specializate și reglementate, necesitând nu doar abilități practice, ci și o pregătire temeinică și îndelungată în domeniul respectiv.

1. D. Michael, 1999, „Is Higher Education Perequiste of Profession?”, *International Journal of Applied Philosophy*, vol. 13, nr. 2, p. 139.

80 Pe lângă cunoștințele tehnice, exercitarea unei profesii implică și asumarea unor responsabilități etice față de beneficiarii serviciilor, colegi și comunitatea în ansamblu. Prin urmare, profesiilor le sunt necesare coduri deontologice care să ghideze conduita profesioniștilor și să le confere autoritate morală. Aceste coduri etice trebuie să aibă consimțământul și acceptarea tuturor membrilor grupului profesional, fiind uneori chiar cerute la intrarea în profesie. Corpul profesional joacă un rol de seamă în stabilirea standardelor de inițiere, menținere și avansare a profesioniștilor, precum și în aplicarea sancțiunilor maxime, cum ar fi eliminarea din comunitatea profesională. Rolul general al profesiilor este de a satisface anumite nevoi sociale. Membrii unui grup profesional sunt legați între ei printr-un cod etic care definește drepturile și obligațiile pe care le au. Astfel, profesiile nu se limitează doar la aspecte tehnice, ci implică și o dimensiune etică și socială. De asemenea, există o relație strânsă între profesii și domeniul politic al societății. Nevoia de control asupra modului de exercitare a profesiilor determină guvernul să solicite autorizări și acreditări profesionale. În același timp, profesioniștii sunt implicați în influențarea și elaborarea politicilor publice din domeniile lor de activitate. Uneori, profesioniștii se pot confrunta cu conflicte de roluri, deoarece își desfășoară activitatea în baza atât a legilor și reglementărilor specifice, cât și a normelor etice. Aceste norme etice vizează probleme precum autoritatea profesională, drepturile clienților sau practicile paternaliste¹.

Timo Airaksinen face o observație importantă privind natura duală a eticii profesionale:

Etica profesională este o disciplină reflexivă și critică. Ea se află la intersecția filosofiei morale cu eticile particulare ale diferitelor categorii de profesii. Problema centrală a introducerii eticii în profesii, deși există deja legi, se datorează

1. M.S. Frankel, 1981, „Professions: Ethics, Politics and Public Policy”, *News for Teachers of Political Science*, nr. 31, pp. 3-4.

faptului că legea acționează, de obicei, după ce s-a produs încălcarea ei. Practicile etice sunt de garanție și se presupune că ar trebui să se acționeze preventiv¹.

Etica profesională îndeplinește un rol bine articulat în definirea și reglementarea practicilor, drepturilor și obligațiilor membrilor unei profesii. Codurile etice, căci despre ele este vorba, nu se limitează la stabilirea standardelor de conduită, ci au și o funcție critică, de sancționare a malpracticilor profesionale. Rolul eticii profesionale este de a orienta pozitiv acțiunile și deciziile profesioniștilor, ghidându-i către o practică responsabilă și etică. Analiza etică bazată pe concepte precum drepturi și obligații reprezintă o abordare standard, larg adoptată în dezvoltarea strategică a profesiilor și organizațiilor.

Etica profesională are un caracter contractual, deoarece orice profesie implică o relație între profesioniști și clienți/beneficiari. Profesioniștii au datoria de a-și exercita competența și responsabilitățile într-o manieră normală și corectă, fiind remunerați în mod corespunzător pentru serviciile prestate. Această natură contractuală a eticii profesionale subliniază faptul că practicarea unei profesii presupune îndeplinirea unor standarde etice ridicate, dincolo de simpla aplicare a cunoștințelor și abilităților tehnice. Profesioniștii sunt obligați să acționeze în conformitate cu normele etice ale domeniului, în interesul clienților și al binelei publice. Etica profesională exercită așadar un rol esențial în definirea și menținerea standardelor morale în cadrul diverselor profesii, asigurând o practică responsabilă și calitativă în relația dintre profesioniști și beneficiarii serviciilor. Ea constituie un element fundamental în dezvoltarea strategică și consolidarea integrității profesionale.

1. T. Airaksinen, 1998, „Professional Ethics”, în Ruth Chadwick (ed.), *Encyclopedia of Applied Ethics*, Academic Press, San Diego, vol. 3, p. 671.

2.2. Misiunea profesională și standardele etice în domeniul deontologic

Conform lui H. Gortner, profesiile se caracterizează prin câteva trăsături esențiale care le conferă un statut distinct în cadrul societății¹:

- exercitarea unei profesii presupune o pregătire temeinică și de durată, care duce la o cunoaștere aprofundată și specializată a domeniului respectiv. Această cerință de formare profesională îndelungată și de calitate ridică standardul de competență necesar pentru a practica acea profesie;
- corpul profesional (adică asociațiile și organizațiile care reunește membrii unei profesii) are rolul de a stabili și a supraveghea standardele de practică profesională. Astfel de entități definesc și impun normele de competență, iar abaterile de la aceste standarde sunt sancționate prin excluderea din comunitatea profesională;
- profesiile se caracterizează prin existența unui cod etic, care leagă membrii grupului profesional în îndeplinirea scopurilor de bază ale profesiei respective. Acest cod de etică stabilește principiile, valorile și normele de conduită pe care profesioniștii trebuie să le respecte în relația cu clienții, colegii și întreaga comunitate;
- o profesie implică existența unor relații colegiale puternice între membrii săi, iar comportamentul fiecărui profesionist este supravegheat și evaluat de către ceilalți colegi. Această dimensiune de monitorizare reciprocă va contribui la menținerea standardelor etice și profesionale.

În esență, aceste caracteristici subliniază ideea că o profesie nu se reduce la deținerea de cunoștințe și abilități tehnice, ci

1. H. Gortner, 1991, *Ethics for public Managers*, Greenwood Press, New York, pp. 191 și urm.

presupune și o dimensiune organizațională, etică și socială, care conferă un statut distinct și o responsabilitate sporită față de public.

Profesionalismul reprezintă o calitate esențială pe care trebuie să o dețină acei indivizi care aspiră să dobândească statutul de profesioniști într-un anumit domeniu. Iar acest statut nu se obține doar prin cunoștințe și abilități tehnice, ci implică și o abordare responsabilă și etică a rolului profesional. Profesionalismul se manifestă prin câteva trăsături fundamentale:

- dreptul și capacitatea de a exercita expertiza într-un anumit domeniu profesional. Profesioniștii trebuie să aibă încredere în propria competență și să fie autonomi în luarea deciziilor ce țin de practicarea profesiei;
- identificarea accentuată cu profesia și solidaritatea față de ceilalți membri ai comunității profesionale. Profesioniștii se definesc și se ancorează identitar în domeniul în care activează;
- recunoaștere și prestigiu social, dobândite prin dedicarea îndelungată și implicarea în exercitarea profesiei. Profesioniștii câștigă respectul și autoritatea în comunitate datorită investiției pe termen lung în profesia lor;
- susținere și sprijin colegial în menținerea standardelor de calitate și de etică profesională. Comunitatea profesională joacă un rol esențial în supravegherea și consolidarea practicilor profesionale de înalt nivel. Aceste trăsături definesc profesioniștii ca indivizi care nu doar dețin cunoștințe și abilități tehnice, ci care adoptă o abordare responsabilă, autonomă și implicată în exercitarea profesiei lor. Astfel, profesionalismul implică o dimensiune identitară, etică și organizațională, depășind limitele competențelor pur tehnice¹.

1. J. Evetts, 2013, „Professionalism: Value and ideology”, *Current Sociology*, vol. 61, nr. 5-6, pp. 778-796.

84 Se cuvine a fi făcută o distincție în abordarea eticii acțiunilor umane. Pe de o parte, există o etică bazată pe coduri și reglementări, care tinde să aibă un caracter idealist și să se manifeste mai ales în declarații și discursuri oficiale. Această etică axată pe aspectele negative ale comportamentului uman conduce, de regulă, la măsuri urgente de corecție și sancționare, opinează Timo Airaksinen¹. Pe de altă parte, autorul invocă o altă formă de etică, mai generală și adaptată la situații mai complexe. Această etică nu se sprijină atât de mult pe coduri și reglementări, ci urmărește să orienteze pozitiv acțiunile umane, dincolo de simpla identificare și corectare a comportamentelor negative. Airaksinen face observația că rolul eticii, ca demers normativ, este de a ghida și a îmbunătăți acțiunile oamenilor, nu doar de a sancționa abaterile. Această abordare pozitivă este, de regulă, aplicată în cazuri negative dramatice, cum ar fi cele din domeniul politicii sau mass-media, unde etica are menirea de a oferi un cadru de valori și principii care să orienteze comportamentul uman într-o direcție constructivă. Prin urmare, se poate vorbi de două perspective distincte asupra eticii acțiunilor umane: una specifică, axată pe coduri, reglementări și corectarea aspectelor negative, și alta mai generală, care urmărește să influențeze pozitiv comportamentul, dincolo de simplele interdicții și sancțiuni. Ambele abordări sunt necesare, dar Airaksinen marșează pe importanța eticii pozitive, care are rolul de a ghida acțiunile umane într-o direcție morală și constructivă².

Se poate vorbi de un tip de viziune asupra eticii profesionale care se concentrează pe analiza drepturilor și obligațiilor specifice unei anumite practici profesionale. Această abordare are în vedere dezvoltarea strategică a unei organizații sau profesii, depășind simpla definire a normelor de conduită. În contrast cu o etică axată exclusiv pe coduri și interdicții, acest al doilea tip de etică implică o perspectivă mai complexă și mai nuanțată. Ea se

1. T. Airaksinen, *op. cit.*, p. 673.

2. *Ibidem*, p. 674.

bazează pe identificarea și analiza conceptelor de drepturi și datorii care guvernează activitatea profesională într-un anumit domeniu. Prin intermediul acestei analize, etica profesională poate contribui la dezvoltarea strategică a unei organizații sau a unei întregi profesii¹. Identificarea clară a drepturilor și obligațiilor profesioniștilor, precum și a modului în care acestea se articulează poate oferi un cadru normativ solid pentru planificarea și implementarea de strategii organizaționale eficiente. De exemplu, în domeniul medical, etica profesională ar analiza nu doar normele de conduită ale personalului medical, ci și drepturile pacienților, obligațiile de confidențialitate, responsabilitățile față de colegi și comunitate. Această abordare holistică permite dezvoltarea unor strategii organizaționale care să asigure calitatea serviciilor, protecția beneficiarilor și consolidarea profesiei medicale în ansamblu. Prin urmare, etica profesională nu se rezumă la coduri și reguli de conduită, ci trebuie să adopte o perspectivă mai amplă, analizând drepturile și obligațiile specifice unei practici profesionale, în vederea dezvoltării strategice a organizației sau profesiei respective.

2.3. Implicațiile contractuale ale standardelor etice în exercitarea profesiei

Relația dintre profesioniști și clienți reprezintă una dintre cele mai importante dimensiuni ale eticii profesionale. Această relație se caracterizează printr-o asimetrie de putere și de informație, deoarece profesioniștii dețin cunoștințe și abilități specializate pe care clienții le solicită și le utilizează. Există așteptarea ca profesioniștii să-și îndeplinească îndatoririle și obligațiile profesionale în mod responsabil, punând interesele clienților înaintea propriilor interese. Această datorie profesională este fundamentală,

1. M. Miroiu, G. Blebea Nicolae, 2001, *Introducere în etica profesională*, Editura Trei, București, p. 54.

86 deoarece profesioniștii sunt investiți cu o anumită autoritate și încredere din partea publicului. Ei trebuie să acționeze cu onestitate, confidențialitate și competență pentru a merita și a-și păstra această încredere. Însă, uneori, profesioniștii pot fi tentați să urmărească în primul rând propriul prestigiu și succes, adoptând o mentalitate utilitaristă. Ei pot ignora sau chiar sacrifica interesele clienților în favoarea propriilor obiective. Acest conflict de interese poate duce la practici abuzive, paternaliste sau chiar coercitive din partea profesioniștilor. În cazul în care profesia este monopolizată, clienții se găsesc într-o poziție vulnerabilă, neputând alege alternative la serviciile respective. Contractele impuse pot fi excesive și limitative pentru clienți, care ajung să fie simpli subiecți ai deciziilor profesioniștilor, fără a avea o voce reală. Pentru a echilibra această relație inegală, sunt necesare mecanisme care să asigure că profesioniștii își îndeplinesc îndatoririle în mod etic și responsabil. Clienții trebuie să aibă posibilitatea de a alege între furnizori sau servicii alternative, devenind, astfel, subiecți activi ai contractului. În același timp, profesioniștii trebuie să adopte o viziune deontologică, axată pe îndeplinirea obligațiilor profesionale, și nu doar pe obținerea succesului personal. Prin urmare, relația dintre profesioniști și clienți este fundamentală în etica profesională, implicând un echilibru complex între rolul și statutul profesioniștilor, respectiv drepturile și așteptările clienților. Promovarea integrității profesionale, a responsabilității și a serviciilor orientate către client reprezintă o provocare etică semnificativă. După cum remarcă Timo Airaksinen, „profesioniștii nu sunt obligați să presteze servicii supererogatorii decât din considerente morale, deși clienții se așteaptă să o facă din datorie pur profesională”¹.

Alocarea responsabilității și autorității în relația dintre client și profesionist este o chestiune fundamentală care se reflectă în modul în care este structurat contractul dintre cele două părți.

1. T. Airaksinen, *op. cit.*, p. 673.

Există trei moduri principale în care poate fi distribuită responsabilitatea și autoritatea în cadrul contractual¹:

1. clientul deține mai multă responsabilitate și autoritate. Într-o astfel de situație, clientul își păstrează controlul asupra deciziilor-cheie, iar profesionistul joacă un rol mai pasiv, de executant al indicațiilor clientului;
2. cei doi contractanți sunt aproximativ egali în ceea ce privește responsabilitatea și autoritatea. Aici, clientul și profesionistul își împart în mod egal puterea de decizie și asumarea răspunderii;
3. responsabilitatea și autoritatea principală îi revin profesionistului. În acest caz, profesionistul deține o poziție de control mai mare, clientul fiind mai degrabă în rol de consultant sau beneficiar al serviciilor.

Aceste modalități de alocare a responsabilității și autorității reflectă diferite tipuri de relație dintre client și profesionist. Ele pot varia în funcție de domeniul profesional, de competențele și statutul clientului, precum și de caracteristicile specifice ale fiecărui contract. Indiferent de forma contractului, esența acestei relații este negocierea și echilibrarea atribuțiilor, drepturilor și obligațiilor reciproce. Modul în care se stabilește acest echilibru este definitoriu pentru a asigura o colaborare eficientă și etică între client și profesionist.

2.4. Atribute și referințe valorice în sfera profesională

Conceptul aristotelic al eticii virtuților joacă un rol esențial în abordarea calităților morale ale profesioniștilor în diverse

-
1. M. Bayles, 1988, „The Professional-client Relationship”, în Joan C. Callahan (ed.), *Ethical Issues in Professional Life*, Oxford University Press, New York, pp. 113 și urm.

88 domenii de activitate. Conform lui Aristotel, virtutea reprezintă un echilibru optim între două extreme vicioase, iar cultivarea virtuților este calea către fericirea autentică și împlinirea umană. Atunci când se discută despre calitățile necesare unui profesionist, etica virtuților ridică întrebări fundamentale: ce trăsături morale trebuie să dețină un funcționar public, un asistent social, un profesor, un jurnalist, un medic sau un politician pentru a-și îndeplini rolul în mod adecvat? Care sunt virtuțile esențiale ce definesc un profesionist de succes și integru? Problema calității profesionale este inevitabilă, deoarece împlinirea profesională este inseparabilă de planul realizării și afirmării personale a individului. Profesioniștii nu sunt doar purtători de cunoștințe și abilități tehnice, ci și ființe morale care își definesc identitatea și sensul vieții prin intermediul activității lor. Astfel, persoanele profesioniste trebuie să pună accent atât pe dezvoltarea competențelor și a expertizei, cât și pe cultivarea virtuților morale. Uneori, aceste două dimensiuni – competența și succesul personal – pot intra în conflict. De exemplu, o bună practică profesională bazată pe integritate și principii etice poate fi în detrimentul succesului personal măsurat doar în termeni materiali și financiari. Etica virtuților propusă de Aristotel oferă un cadru conceptual esențial pentru a înțelege și a ghida calitățile morale ale profesioniștilor. Aceasta presupune identificarea virtuților fundamentale, precum curajul, cumpătarea, dreptatea sau înțelepciunea și cultivarea lor prin exercițiu și educație în vederea atingerii fericirii autentice și a împlinirii umane.

În termeni pragmatici: „Un practician este virtuos în sensul idealului profesional și poate să aibă succes ca practician, dar adesea aceasta înseamnă să câștige prost. El se concentrează pe excelență și pe client și prea puțin pe bani și imagine”¹.

Conform lui Timo Airaksinen, fiecare profesie are o valoare centrală care îi conferă o identitate și un scop distinct². De

1. M. Miroiu, G. Blebea Nicolae, *op. cit.*, p. 58.

2. T. Airaksinen, *op. cit.*

exemplu, profesia de jurist are ca valoare-cheie dreptatea, cea de medic are sănătatea ca valoare primordială, iar profesia de educator vizează dezvoltarea persoanei. Aceste valori profesionale sunt așteptate și căutate de către public atunci când recurg la serviciile specializate ale acestor categorii de profesioniști. Totuși, sensurile și valorile asociate diferitelor profesii sunt influențate și redefinite în mare măsură de politicile publice și de orientările promovate la nivelul societății. Astfel, valorile profesionale nu sunt fixe sau imuabile, ci pot să evolueze sau chiar să fie reinterpretate în funcție de contextul sociopolitic și de prioritățile asumate la nivel instituțional sau de către factorii de decizie. Această dinamică evidențiază faptul că profesiile nu există în izolare, ci sunt profund ancorate în realitatea socială și culturală mai largă. Politicile publice, legislația, precum și tendințele și așteptările sociale pot influența semnificativ modul în care sunt percepute și definite diferitele profesii și valorile care le ghidează. În consecință, o înțelegere reală a profesiilor și a rolului lor în societate trebuie să ia în considerare nu doar valorile declarate sau tradiționale ale acestora, ci și modul în care ele sunt remodelate și renegociate în contextul evoluțiilor sociale, economice și politice mai ample.

Mihaela Miroiu și Gabriela Blebea Nicolae precizează că „profesioniștii unui domeniu au «putere discursivă», în sensul în care le revine o importantă autoritate epistemică în definirea acestor valori”¹.

În etica profesionistă intervin dileme standard atunci când între realitatea socială în care o profesie se exercită și valorile morale ale acelei profesii există o contradicție. De exemplu, un psiholog, prin terapia pe care o aplică pe pacienți, îi poate face mai dependenți de el, cu toate că rolul său moral este acela de a-i ajuta să devină autonomi.

Elaborarea codurilor etice, specifice diferitelor profesii, reprezintă un proces de formalizare etică, ce are ca rezultat

1. M. Miroiu, G. Blebea Nicolae, *op. cit.*, p. 59.

- 90 conceptualizarea clară, în formă scrisă, a principiilor și normelor, a idealurilor și valorilor unei instituții, asociații, organizații etc. Diferitele profesii sunt definite și percepute în funcție de valorile fundamentale pe care le promovează și urmăresc să le realizeze.

Codurile etice joacă un rol esențial în consolidarea încrederii și a respectului public față de organizațiile și instituțiile care prestează diverse servicii. Ele se prezintă ca o formă de contract moral între beneficiarii serviciilor și furnizorii acestora, contribuind la menținerea coeziunii și a imaginii pozitive a organizației. Prin intermediul codurilor etice, organizațiile își definesc și își comunică publicului larg valorile, principiile și standardele de conduită pe care le promovează și le urmăresc în activitatea lor. Aceste coduri reprezintă un cadru de referință care orientează deciziile și acțiunile organizației, asigurând o abordare coerentă și etică. Un rol important al codurilor etice este acela de a crea un climat etic favorabil, în care acțiunile organizației sunt percepute ca fiind juste și corecte de către beneficiari. Astfel, codurile etice contribuie la consolidarea încrederii și a credibilității organizației în relația cu publicul. Elaborarea și implementarea codurilor etice este o responsabilitate a conducerii organizației¹. Managerii stabilesc obiectivele și orientările etice ale organizației, iar un colectiv dedicat elaborează și codifică efectiv aceste norme de conduită în cadrul codului etic. Prin urmare, codurile etice au rolul esențial de a ghida și a reglementa comportamentul organizațional, de a promova integritatea și de a asigura încrederea și respectul beneficiarilor față de organizațiile care le furnizează diverse servicii. Ele reprezintă un element-cheie în definirea și consolidarea culturii organizaționale bazate pe principii etice solide.

Elaborarea și implementarea unui cod etic profesional necesită o atenție deosebită la o serie de aspecte-cheie, pentru a

1. N. Offen, 1976, „Commentary on Code of Ethics of Direct Selling Association”, în Ivan Hill (ed.), *The Ethical Basis of Economic Freedom*, American Viewpoint, Chapel Hill, pp. 274 și urm.

asigura eficacitatea și acceptarea acestuia în cadrul organizației și în relația cu părțile interesate. În primul rând, obiectivele codului etic trebuie formulate clar și fără ambiguități, pentru a obține adeziunea tuturor membrilor organizației, de la angajați până la conducere. Aceste obiective trebuie să reflecte valorile și principiile etice fundamentale pe care organizația dorește să le promoveze în activitatea sa. De asemenea, procesul de elaborare și introducere a codului etic necesită o planificare realistă în ceea ce privește termenele de acțiune și resursele financiare alocate. Acest demers nu poate fi unul improvizat, ci trebuie să se bazeze pe o analiză aprofundată a nevoilor și a contextului organizațional. O altă cerință importantă este flexibilitatea și deschiderea la schimbare a codului etic. Pe măsură ce organizația evoluează și apar noi situații, prevederile codului trebuie să poată fi adaptate în mod corespunzător. Rigiditatea excesivă poate conduce la inadecvarea codului față de realitățile organizaționale. În mod esențial, codul etic trebuie să aibă în centrul său problematica specifică a profesiei sau a domeniului de activitate în cauză. Acesta trebuie să țină seama de legislația și reglementările aplicabile, asigurând o acoperire legală solidă, prin consultarea unui specialist juridic. Nu în ultimul rând, promovarea și implementarea eficientă a codului etic necesită o abordare documentată și fundamentată, bazată pe expertiza și cunoștințele specialiștilor din domeniu¹.

1. P.M. Erwin, 2011, „Corporate Codes of Conduct: The Effects of Code Content and Quality on Ethical Performance”, *Journal of Business Ethics*, nr. 99, pp. 535-548.

2.5. Elemente esențiale ale eticii aplicate în profesia de asistent social

Conceptele de bază ale eticii profesionale includ: autonomia; binefacerea (beneficența); paternalismul; prerogativele și acțiunea dreaptă.

2.5.1. Autonomia

Conceptul de autonomie este fundamental în etica profesională, deoarece se referă la capacitatea individului de a-și conduce propria viață și de a lua decizii în mod liber, fără constrângeri externe excesive. Autonomia presupune respectarea liberului-arbitru al fiecărei persoane și a dreptului său de a-și stabili propriile legi și reguli de conduită. Etimologic, termenul „autonomie” provine din cuvântul grecesc *nomos*, care înseamnă „lege”, indicând capacitatea individului de a fi propriul său legiuitor. Conceptul în discuție trebuie acceptat și aplicat în mod universal, indiferent de contextul social sau profesional în care se află persoana. Autonomia implică libertatea față de constrângeri externe, cum ar fi legile, normele sociale sau limitările fizice și spirituale ale individului. Lipsa amestecului forțat în viața unei persoane și a oricărei intervenții nelegitime reprezintă condiția de bază pentru menținerea autonomiei individuale. În același timp, pentru ca autonomia să se poată manifesta în mod autentic, este nevoie ca persoana să aibă la dispoziție un set minim de opțiuni și de condiții care să îi permită să aleagă și să acționeze liber¹. Simpla libertate formală de a alege nu este suficientă, ci trebuie să existe și posibilitatea reală de a face alegeri în funcție

1. N. Legate, R.M. Ryan, 2014, „Individual Autonomy”, în A.C. Michalos (eds.), *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, Springer, Dordrecht.

de propriile valori și preferințe. Prin urmare, respectarea autonomiei individuale conține germenii unei atitudini etice fundamentale, care trebuie să ghideze relațiile dintre profesioniști și beneficiarii serviciilor, precum și modul în care sunt structurate și implementate codurile deontologice în diverse domenii de activitate. Echilibrul dintre autonomia individuală și nevoile colective reprezintă o provocare constantă în etica profesională.

Pe lângă factorii externi care influențează acțiunile umane intervin și diverși factori interni esențiali. Printre aceștia se numără informația și alegerea în cunoștință de cauză, precum și rezonabilitatea alegerii. Alegerea rezonabilă este prezentată ca un ideal, care implică îndeplinirea mai multor condiții-cheie. În primul rând, este nevoie de capacitatea de a identifica obiective valoroase și semnificative. Apoi, persoana trebuie să aibă abilitatea de a stabili priorități și de a găsi mijloacele potrivite pentru atingerea acestor obiective. De asemenea, flexibilitatea și adaptabilitatea au un rol determinant, deoarece prioritățile, scopurile și mijloacele pot suferi modificări pe parcurs. Capacitatea de adaptare la aceste schimbări reprezintă o altă condiție a alegerii rezonabile. În esență, alegerea rezonabilă presupune o combinație de cunoaștere, discernământ și flexibilitate. Ea nu se limitează la o simplă decizie impulsivă sau la o alegere bazată doar pe factori externi, ci implică o evaluare rațională a obiectivelor, a resurselor și a modului de adaptare la context. Mihaela Miroiu și Gabriela Blebea Nicolae subliniază că această alegere rezonabilă nu este un lucru ușor de realizat, ci mai degrabă un ideal spre care trebuie să tindă ființele umane în luarea deciziilor¹. Îndeplinirea condițiilor menționate este o provocare constantă, deoarece implică o mobilizare complexă a abilităților cognitive, afective și de adaptare la situațiile concrete ale vieții.

Autonomia este unul dintre cele mai importante concepte în etica profesională, prin intermediul său recunoscându-se valoarea morală intrinsecă a fiecărei persoane, dar și necesitatea de respectare

1. M. Miroiu, G. Blebea Nicolae, *op. cit.*, p. 64.

- 94 a drepturilor și libertăților fundamentale. Totuși, această autonomie individuală poate fi limitată în anumite circumstanțe, pe baza unor principii etice specifice.

Principiul *paternalismului* reprezintă o justificare pentru restricționarea autonomiei unei persoane, în scopul de a o proteja de a-și cauza rău. Acest principiu poate avea atât un sens negativ (de a împiedica o persoană să comită o acțiune dăunătoare), cât și un sens pozitiv (de a constrânge o persoană să întreprindă o acțiune în beneficiul său). Paternalismul este aplicat adesea în domeniul politicilor publice și al legislației, în situații în care autoritățile consideră necesară limitarea libertății individuale pentru a preveni consecințe negative¹.

Principiul *lezării* se referă la restricționarea libertății unei persoane pentru a preveni cauzarea de daune sau prejudicii altor persoane. Acest principiu stă la baza reglementărilor profesionale, precum obligativitatea examinărilor medicale pentru anumite profesii sau interzicerea anumitor practici fără licențiere, în scopul protejării publicului.

Principiul *ofensei* se referă la posibilitatea de a impune restricții asupra acțiunilor care pot cauza o ofensă publică, cum ar fi cazurile de pornografie, obscenitate sau nuditate în spațiul public. Acest principiu a generat dezbateri în special în domeniul libertății de exprimare a jurnaliștilor.

Principiul *binefacerii* pledează pentru ideea că toți cei care dețin venituri ar trebui să contribuie la „binele public”. Aplicarea acestui principiu depinde de politicile adoptate de partidele aflate la putere într-un anumit context.

În fine, principiul *moralismului legal* susține că limitarea autonomiei individuale poate ajuta la prevenirea actelor imorale. Această perspectivă consideră legea ca un instrument important pentru consolidarea moralității, chiar dacă unele acte nu aduc

1. B. Fateh-Moghadam, T. Gutmann, 2014, „Governing [through] Autonomy: The Moral and Legal Limits of «Soft Paternalism»”, *Ethical Theory and Moral Practice*, nr. 17, pp. 383-397.

prejudicii altor persoane. Aceste principii pun în evidență faptul că autonomia individuală, deși e un drept fundamental, poate fi restrânsă în anumite situații pentru a asigura protecția și binele public. Echilibrarea autonomiei cu aceste principii etice reprezintă o provocare constantă în domeniul eticii profesionale.

S-ar putea considera că planul moral și cel legal ar trebui să fie independente; prin urmare, anumite acte ar trebui să rămână în sfera moralei, fără a fi supuse reglementărilor juridice. Prostițuția, de exemplu, ar putea să nu fie supusă cadrului legal, ci doar evaluării morale.

2.5.2. Binefacerea (bineficiența)

Conceptul de binefacere este considerat un act meritoriu, deoarece acesta depășește îndatoririle și obligațiile profesionale. Orice profesie implică un anumit grad de sacrificiu rezonabil din partea practicantului. Binefacerea este un act meritoriu, întrucât el se face dincolo de datorie (este un act supererogatoriu). Deși în gândirea kantiană binefacerea este inclusă în categoria datoriilor morale imperfecte față de alții, pentru utilitariști binefacerea este o obligație morală perfectă, diferită de datorie¹.

A-i păsa cuiva de domeniul în care activează și de colectivul din care face parte este o datorie morală, care nu poate fi stipulată în mod juridic. În cazul în care noțiunea de binefacere se referă la caracterul neobligatoriu al acordării asistenței celor aflați în dificultate, această problemă poate fi depășită prin aplicarea principiului dreptății distributive. Acesta vizează o distribuție mai echitabilă a sarcinilor și beneficiilor în cadrul societății, fiind reflectat în politicile legate de educație, venituri, taxe și impozite, servicii publice etc. Conform acestui concept, atât

1. A. Cureton, A.T.E. Hill, 2017, „Kant on Virtue: Seeking the Ideal in Human Conditions”, în Nancy E. Snow (ed.), *The Oxford Handbook of Virtue*, Oxford Handbooks.

- 96 persoanele fără venituri, cât și cele cu venituri mici ar trebui să beneficieze de servicii medicale, acces la educație, protecție din partea poliției etc. Morala se fundamentează pe ideea egalității între oameni în raport cu normele și valorile sale. În prezent, se pune accent pe dreptul moral la afirmare și dezvoltare personală pentru anumite categorii de persoane care se confruntă cu inegalități de șanse în competiția socială. Aplicarea principiului dreptății distributive contribuie la realizarea egalității de șanse, prin măsuri de acțiune afirmativă, discriminare pozitivă sau tratament preferențial. Această abordare are o bază deontologică, deoarece vizează repararea unor nedreptăți din trecut și crearea de șanse cu consecințe pozitive în integrarea profesională și socială.

2.5.3. Paternalismul

Perspectiva paternalistă se bazează pe premisa că există situații în care oamenii sunt vulnerabili, au un discernământ limitat și nu dețin mijloacele necesare pentru a-și atinge scopurile în viață. Acest concept implică o anumită relație de putere și autoritate, pornind de la ideea că majoritatea indivizilor nu dispun de un nivel suficient de discernământ și se limitează doar la a se supune principiilor și normelor, fără a participa activ la elaborarea acestora. Termenul „paternalism” are, în general, o conotație negativă, deoarece sugerează o abordare protecționistă și restrictivă din partea autorităților sau a celor aflați în poziții de putere. Această perspectivă se bazează pe presupunerea că oamenii obișnuiți nu sunt capabili să ia decizii adecvate pentru ei înșiși și, prin urmare, trebuie să fie supravegheați și îndrumați în acțiunile lor. Critica adusă viziunii paternaliste este că aceasta încalcă principiul autonomiei individuale și libertății de alegere¹.

1. R. Olmos, C. Huici, J.M. Ribera Casado, A. Cruz Jentoft, 2019, „Paternalism vs. Autonomy: Are They Alternative Types of Formal Care?”, *Frontiers in Psychology*, nr. 10, 458445.

Susținătorii abordării în discuție consideră că intenția, deși poate fi sub bune auspicii, anume de a proteja persoanele vulnerabile, de fapt îi lipsește pe oameni de dreptul de a-și asuma responsabilitatea pentru propriile decizii și acțiuni. Prin urmare, paternalismul este perceput ca o formă de control și limitare a libertății individuale, sub pretextul binelui comun. În consecință, dezbateră privind paternalismul ridică întrebări fundamentale cu privire la rolul autorităților, la limitele intervenției statului în viața privată a cetățenilor și la echilibrul dintre protecție și autonomie individuală. Aceste aspecte sunt esențiale în definirea relației dintre individ și societate, precum și a principiilor etice care trebuie să guverneze această relație.

Conceptul de paternalism, deși poate avea intenții bune, adică de a proteja și îngriji individul, intră în conflict cu principiul fundamental al autonomiei individuale. Așa cum sublinia J.S. Mill în lucrarea sa *Despre libertate*, singurul scop legitim pentru exercitarea puterii coercitive asupra unui membru al comunității este prevenirea daunelor aduse altor persoane. Orice acțiune care depășește acest cadru și încearcă să impună un anumit mod de viață sau de gândire, sub pretextul binelui comun, reprezintă o încălcare a libertății individuale¹.

Din perspectiva filosofiei kantiene, paternalismul este considerat a avea o valoare negativă, deoarece subminează capacitatea oamenilor de a-și determina propriul destin moral. Etica modernă se axează pe adulții sănătoși, cu depline aptitudini fizice și intelectuale, ca subiecți ai moralei. Totuși, realitatea arată că o mare parte din existența umană implică dependența de îngrijirea și protecția din partea altora – copii, bătrâni, persoane aflate în dificultate. Din această perspectivă se conturează conceptul de „etica grijii”, care are în vedere asistarea celor vulnerabili, cu scopul de a le facilita dobândirea autonomiei. Deci, deși paternalismul este criticat pentru încălcarea libertății individuale,

1. R.J. Arneson, 1980, „Mill versus Paternalism”, *Ethics*, vol. 90, nr. 4, pp. 470-489.

- 98 există situații în care o anumită formă de îngrijire și sprijin este necesară pentru a permite persoanelor dependente să-și dezvolte capacitatea de a-și conduce propria viață. Echilibrul dintre respectarea autonomiei și asigurarea protecției celor vulnerabili reprezintă o provocare etică complexă, ce necesită o abordare nuanțată și contextualizată. Principiile morale trebuie ponderate în raport cu nevoile concrete ale fiecărei situații, pentru a găsi soluții care să permită îmbinarea libertății individuale cu asistența necesară celor aflați în dificultate.

2.5.4. Prerogativele și acțiunea dreaptă

Etica, fiind reflecția asupra moralei, implică o diversitate de opinii și perspective cu privire la conceptele de bază, cum ar fi permisivitatea, obligativitatea, interdicțiile, drepturile, îndatoririle și excepțiile. Această pluralitate de abordări este firească, dat fiind că etica trebuie să facă față unor situații contextuale complexe, în care pot apărea tensiuni sau conflicte între diferite principii. În domeniul profesional, această diversitate de opinii etice se manifestă și prin problematica drepturilor legate de anumite situații specifice. Astfel, „în contextul respectării lor, se elaborează și norme pentru practicarea profesiilor care cuprind drepturile celor afectați de ele: drepturile pacienților, contribuabililor, clienților, elevilor sau ale altor angajați în profesii (drepturi sindicale de exemplu)”¹. De exemplu, personalul medical poate întâmpina provocări etice atunci când trebuie să decidă asupra prioritizării acordării îngrijirilor, a protejării confidențialității pacienților sau a gestionării resurselor limitate. Avocații pot fi confrunțați cu dilemele legate de confidențialitate, conflicte de interese sau obligația de a apăra clientul, chiar dacă acesta pare vinovat. Pentru a oferi un cadru de referință în aceste

1. D. Appelbaum, S.V. Lawton, 1990, *Ethics and the Professions*, Prentice Hall, New Jersey, pp. 46 și urm.

situații, există instrumente normative care reglementează drepturile și îndatoririle profesionale. Declarația Universală a Drepturilor Omului este un astfel de document fundamental, care stabilește principii generale ce pot fi aplicate și în context profesional. Aceasta include drepturi precum libertatea de exprimare, dreptul la muncă, libertatea de asociere sau dreptul la un proces echitabil. Totuși, implementarea efectivă a acestor drepturi în practică poate genera noi provocări etice. De exemplu, până unde merge dreptul la libertatea de exprimare a unui angajat fără a intra în conflict cu interesele angajatorului? Sau cum se poate asigura respectarea confidențialității pacienților, în condițiile în care dreptul la informare poate aduce atingere sau poate crea neplăceri persoanei? Aceste dileme pun în evidență complexitatea eticii profesionale și necesitatea unei abordări nuanțate, care să țină cont de circumstanțele specifice fiecărei situații.

2.6. Standarde deontologice profesionale

Dreptul este cel care susține punerea în practică a autonomiei unei persoane în urmărirea intereselor și scopurilor sale. Dreptul justifică acțiunile persoanei care-l exercită, solicitând ajutor în aplicarea lui. Respectarea drepturilor este o problemă morală importantă, de aceea instituțiile trebuie să-și facă publice normele etice proprii, prin care să asigure protecția atât a propriului personal, cât și pe cea a beneficiarilor.

Tipologia complexă a drepturilor evidențiază diversitatea de aspecte care trebuie luate în considerare în definirea și aplicarea lor practică. Drepturile pot îmbrăca forme politice, legale sau morale, fiecare dintre acestea implicând provocări specifice.

Pe de o parte, drepturile proclamate formal prin lege sau reglementări trebuie să fie corelate cu anumite îndatoriri și responsabilități ale părților implicate, pentru a se asigura punerea lor efectivă în practică. De exemplu, dreptul pacientului la confidențialitate medicală este corelat cu datoria medicului de a

- 100 păstra secretul informațiilor din dosarul medical. Această interdependență între drepturi și îndatoriri este esențială pentru a garanta exercitarea reală a drepturilor.

Pe de altă parte, există drepturi care nu pot fi reglementate exhaustiv prin lege, deoarece sunt adesea controversate sau depind foarte mult de context. Astfel, unele drepturi precum dreptul la autodeterminare, la o viață demnă sau la aflarea adevărului pot fi considerate mai adecvat a fi încadrate în sfera drepturilor morale, care lasă mai multă flexibilitate în interpretare și aplicare¹. Legea nu poate acoperi toate situațiile particulare și nuanțele etice care apar în viața reală. În același timp, drepturile joacă un rol fundamental în susținerea autonomiei și libertății individuale. Exercițarea drepturilor legitimează și justifică acțiunile unei persoane în urmărirea propriilor interese și scopuri. Respectarea drepturilor este deci o problemă morală esențială care impune ca instituțiile să-și facă publice propriile norme etice, pentru a asigura protecția atât a personalului, cât și a beneficiarilor lor. Complexitatea tipologiei drepturilor reflectă provocările cu care se confruntă etica în a armoniza principiile abstracte cu realitățile concrete ale vieții. O abordare nuanțată, care să combine reglementările legale cu înțelegerea contextelor morale, este necesară pentru a oferi un cadru de protecție eficient al drepturilor individuale și colective.

Dezbaterile între specialiști privind întâietatea uneia dintre cele două tipuri de perspective – deontologică și teleologică – merg în direcția identificării unei teorii a acțiunii corecte. Un punct de vedere articulat în acest sens ar fi următorul:

Cele două concepte principale cu care operează etica sunt binele și corectitudinea. Prin urmare, structura teoriei etice este determinată în mare măsură de modul în care definește și îmbină aceste două noțiuni fundamentale. Cea mai simplă

1. C.J.J. Nowlin, 2002, „The Protection of Morals Under the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms”, *Human Rights Quarterly*, vol. 24, nr. 1, pp. 264-286.

modalitate de relaționare este dată de teoriile teleologice, conform cărora binele este definit independent de corectitudine, iar corectitudinea este definită ca element de maximizare a binelui¹.

Confruntările discursive dintre teoriile deontologice și teleologice în etică evidențiază o tensiune fundamentală între două abordări ale moralității: una bazată pe principii și îndatoriri, iar cealaltă concentrată pe consecințe și binele maxim. Perspectiva deontologică, reprezentată de gânditori precum Kant, susține că există anumite acțiuni care sunt intrinsec corecte sau greșite, indiferent de rezultatele lor. Ca atare, moralitatea nu depinde doar de a urmări binele sau interesul public, ci și de a respecta anumite norme și îndatoriri care sunt obligatorii în sine. Chiar dacă acțiunile pot aduce beneficii, dacă ele încalcă principiile morale fundamentale, atunci nu pot fi considerate justificate. Pe de altă parte, teoriile teleologice, precum cele utilitariste, evaluează moralitatea acțiunilor în funcție de consecințele lor, prioritizând maximizarea binelui sau a fericirii pentru toți. Într-o astfel de viziune, acțiunile nu sunt considerate corecte sau greșite în sine, ci în raport cu impactul lor. Deci, chiar dacă o acțiune ar încălca anumite norme, ea poate fi justificată dacă are un aport la un rezultat benefic mai amplu. Mulți gânditori consideră că cele două abordări etice nu sunt total ireconciliabile, ci pot fi integrate într-o teorie mai cuprinzătoare. De exemplu, în legătură cu teoria deontologică, Rawls opinează că problema cu această teorie ține de inabilitatea ei, respectiv fie nu încadrează teoretic binele, făcându-l independent de corectitudine, fie nu interpretează pe corectitudinea ca pe un factor de amplificare la maxim a binelui².

La rândul său, Fried menționează: „Faptul că rezultatele finale sunt pozitive nu garantează corectitudinea acțiunilor care

1. J. Rawls, 1971, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge, p. 24.
2. *Ibidem*.

- 102 le-au produs. Aceste două aspecte nu sunt doar diferite din punct de vedere deontologic, ci, mai mult decât atât, corectitudinea are prioritate față de bine”¹.

Viziunea deontologică prezentată de Nancy Davis pune accentul pe respectarea strictă a principiilor morale, chiar dacă acest lucru ar putea părea a avea consecințe negative sau chiar tragice într-un anumit context: „Păstrarea virtuților proprii este mult mai importantă decât apărarea virtuților și chiar a vieții celorlalți. Nu este posibil să salvezi o viață prin minciună, chiar dacă aceasta ar împiedica moartea, prin inducerea în eroare a criminalului care intenționa să ucidă și alți oameni nevinovați”². Exemplul oferit, acela al imposibilității de a minți pentru a salva vieți, ilustrează faptul că deontologia consideră anumite acțiuni ca fiind intrinsec greșite, indiferent de motivație sau de rezultatele potențiale. Conform acestei doctrine etice, scopul ultim al ființei umane este reprezentat de păstrarea și cultivarea propriilor virtuți morale, și nu de protejarea vieții celorlalți cu orice preț. Minciuna este astfel respinsă ca fiind imorală prin natura sa, chiar și atunci când ar putea preveni un rău mai mare, precum pierderea de vieți omenеști. Davis subliniază:

Insistența deontologilor asupra importanței regulilor sau constrângerilor morale este întemeiată pe convingerea că evitarea răului constituie principala, dacă nu chiar singura responsabilitate a individului, în calitatea sa de subiect moral, precum și convingerea că stă în puterea omului să aspire și să reușească acest lucru, cu condiția unui efort rezonabil și sincer³.

-
1. C. Fried, 1978, *Right and Wrong*, Harward University Press, Cambridge, p. 9.
 2. N.A. Davis, 2006, „Deontologia contemporană”, în Peter Singer (ed.), *Tratat de etică*, Editura Polirom, Iași, p. 237.
 3. *Ibidem*, p. 245.

Omul este văzut ca având capacitatea intrinsecă de a aspira și a acționa în conformitate cu aceste principii etice, cu condiția de a depune un efort rezonabil și sincer în această direcție. Accentul pus pe respectarea riguroasă a normelor morale are scopul de a proteja integritatea și puritatea actului etic în sine. Deontologia respinge ideea de a justifica un act imoral prin eventuala sa utilitate sau prin consecințele sale pozitive aparente. Virtutea morală este considerată un scop în sine, care trebuie apărut cu orice preț, chiar și atunci când acest lucru poate părea a intra în contradicție cu alte valori sau interese imediate. În esență, perspectiva deontologică pune accentul pe motivația morală intrinsecă și pe respectarea datoriei etice ca fiind singurele garanții ale unei acțiuni cu adevărat corecte din punct de vedere moral. Consecințele exterioare sunt considerate secundare, în raport cu această convingere fundamentală.

O abordare echilibrată ar însemna a se ține seama atât de principiile morale, cât și de considerațiile legate de consecințe și amplificarea binelui. Este o dezbatere ce ridică semne serioase de întrebare cu privire la natura moralității, rolul regulilor și al rezultatelor, precum și despre provocarea de a armoniza diferitele perspective etice în situații concrete complexe. Explorarea acestor tensiuni poate conduce la o înțelegere mai nuanțată a eticii și la căutarea de soluții echilibrate.

Perspectiva deontologică pune un accent deosebit pe respectarea cu strictețe a principiilor și datoriei morale, indiferent de consecințele pe care le-ar putea avea acțiunile întreprinse. Adepții acestei teorii etice susțin că anumite fapte sunt corecte sau greșite în esența lor, *independent* de rezultatele pe care le produc. Pentru a acționa corect din punct de vedere deontologic, indivizii trebuie să accepte anumite constrângeri și să se abțină de la a întreprinde acțiuni pe care le cunosc ca fiind greșite, chiar dacă acest lucru ar putea duce aparent la un rău mai mic sau la un bine mai mare. Aceste constrângeri deontologice implică respectarea unor norme, reguli sau interdicții rigide. Un exemplu concret este cel al medicilor care, prin jurământul lui Hipocrate,

104 sunt obligați să respecte principiul *Primum non nocere*, adică îndatorirea de a nu dăuna pacientului, chiar dacă încălcarea acestui principiu ar putea părea benefică pentru acesta într-un anumit context. De asemenea, din perspectiva deontologică, minciuna este considerată un fapt greșit prin însăși natura sa, indiferent de eventualele consecințe pozitive pe care le-ar putea avea. Astfel, un medic nu ar trebui să mintă pacientul cu privire la gravitatea bolii sale, chiar dacă acest lucru ar putea reduce temporar stresul acestuia. Această rigiditate în respectarea principiilor morale absolute contrastează cu abordările eticii consecvențialiste, care evaluează moralitatea acțiunilor în funcție de impactul lor. Deontologii resping ideea încălcării unui principiu fundamental, precum cel al onestității, chiar dacă acest lucru ar produce rezultate aparent mai bune, deoarece corectitudinea intrinsecă a acțiunii este prioritară față de consecințele sale exterioare.

Regulile și constrângerile etice specifice dimensiunii deontologice sunt privite ca având o valoare intrinsecă, independentă de utilitatea lor practică sau de rezultatele pe care le-ar putea produce. Un aspect central al deontologiei este că anumite acțiuni sunt considerate corecte sau greșite prin însăși natura lor, fără a fi nevoie de o analiză a consecințelor. Minciuna, furtul sau orice altă încălcare a principiilor morale fundamentale sunt respinse, fiind catalogate ca imorale, indiferent de motivația sau intențiile care le-ar putea sta la bază. Această rigiditate etică este văzută ca o garanție a integrității și purității actului moral în sine. Deontologii resping ideea de a justifica un act imoral prin eventuala lui utilitate sau prin consecințele sale pozitive aparente. Virtutea morală este considerată un scop în sine, care trebuie apărută cu orice preț, chiar și atunci când acest lucru poate părea că intră în contradicție cu alte valori sau interese imediate¹. Un exemplu elocvent este cel al unui judecător care, dintr-o perspectivă deontologică, ar trebui să aplice legea în mod imparțial și fără discriminare, indiferent de circumstanțele particulare ale

1. J. Dancy, 2004, *Ethics without Principles*, Oxford University Press.

unui caz sau de impactul potențial asupra părților implicate. Acesta ar trebui să respecte obligația morală fundamentală de a fi corect și echitabil, chiar dacă acest lucru ar putea aduce anumite prejudicii unor persoane. În esență, deontologia pune un accent deosebit pe motivația morală intrinsecă și pe respectarea datoriei etice ca fiind singurele garanții ale unei acțiuni cu adevărat corecte din punct de vedere moral. Consecințele exterioare sunt considerate secundare în raport cu această convingere fundamentală privind supremația principiilor și obligațiilor morale absolute.

O trăsătură importantă a constrângerilor deontologice este caracterul lor limitat. Ele nu interzic tot ceea ce iese din aceste limite, ci se concentrează pe prevenirea acțiunilor considerate greșite în sine, precum minciuna. În acest sens, Fried menționează că „norma deontologică prezintă anumite limite și ceea ce depășește aceste limite nu mai este interzis. Astfel, este greșit să minți, dar să ascunzi adevărul spre binele cuiva poate fi un fapt admisibil; iar aceasta, pentru că a ascunde adevărul și a minți nu înseamnă același lucru”¹. Totuși, există o distincție între a minți și a ascunde adevărul, cea din urmă putând fi permisă în anumite cazuri, de pildă când medicul ascunde gravitatea unei boli pentru a proteja starea psihică a pacientului.

O altă caracteristică esențială este influența directă a normelor deontologice asupra deciziilor subiecților, și nu asupra consecințelor probabile ale acțiunilor. Acestea se aplică în momentul luării deciziei, nu în funcție de rezultatele ulterioare. Prin urmare, responsabilitatea morală se concentrează mai degrabă pe intenția și motivația din spatele acțiunii decât pe impactul ei. Totuși, cea mai importantă distincție în doctrina deontologică este între ceea ce este permis și ceea ce este interzis. Fried susține că „este cu neputință ca cineva să-și trăiască viața după preceptele binelui. După evitarea răului și împlinirea obligațiilor, nenumărate

1. C. Fried, *op. cit.*, pp. 9 și urm.

106 alegeri mai rămân încă de făcut”¹. Deontologia nu pune la dispoziție toate direcțiile de acțiune, valabile în orice situații de viață, ci se concentrează pe evitarea acțiunilor incorecte, impunând conformarea la normele morale fundamentale. După respectarea acestor îndatoriri esențiale, rămân numeroase alegeri permise, dar nu obligatorii, la care omul trebuie să apeleze, anume alte principii etice pentru a se putea ghida. În esență, abordarea deontologică pune accentul pe respectarea riguroasă a normelor și îndatoririlor morale, considerându-le ca având o valoare intrinsecă, indiferent de consecințe. Aceasta contrastează cu teoriile teleologice, care evaluează moralitatea acțiunilor în funcție de maximizarea binelui sau a fericirii.

Una din dimensiunile care pun în evidență caracterul limitat și influența directă definitorii pentru constrângerile deontologice este cea propusă de T. Nagel: „Temeiul deontologic își exercită întreaga capacitate asupra acțiunii în desfășurare, și nu după producerea acesteia”². Așadar, constrângerile deontologice sunt conectate cu deciziile subiecților într-o măsură mai mare decât cu posibilele consecințe ale acțiunilor. În termeni de semnificații, consideră Nagel, normele deontologice sunt influențate mai degrabă de caracteristicile interne ale acțiunilor în sine decât de rezultatele externe pe care le pot produce³.

Diferența fundamentală dintre teoriile deontologice și cele consecvențialiste rezidă în modul în care acestea evaluează moralitatea unei acțiuni. Deontologia pune accentul pe respectarea unor principii și norme morale universale și absolute, în timp ce consecvențialismul evaluează gradul de corectitudine a unei fapte exclusiv prin prisma consecințelor sale. Pentru deontologi, binele reprezintă un factor secundar în determinarea moralității. Ceea ce contează cu adevărat este conformarea la anumite îndatoriri

1. *Ibidem*, p. 13.

2. T. Nagel, 1986, *The View from Nowhere*, Oxford University Press, New York, p. 177.

3. *Ibidem*, pp. 177 și urm.

și constrângeri etice precum respectarea drepturilor celorlalți, onestitatea, echitatea, integritatea etc. O acțiune este considerată corectă dacă respectă aceste principii, chiar dacă nu produce un bine maxim sau nu reprezintă cea mai bună opțiune posibilă. Consecvențialiștii, pe de altă parte, evaluează moralitatea strict în funcție de utilitatea și binele produse de o acțiune. Pentru ei, singura măsură a corectitudinii este maximizarea fericirii sau a binelui general. O faptă este validă din punct de vedere moral numai dacă aduce cele mai bune consecințe posibile pentru individ și societate. Totuși, această abordare consecvențialistă tinde să fie una „închisă”, lipsită de nuanțe. O acțiune este clasificată ca fiind corectă sau greșită în mod absolut, fără a lăsa loc pentru situații intermediare sau excepții. Deontologia, dimpotrivă, permite existența unor „zone gri”, unde o faptă poate fi permisă, chiar dacă nu este cea mai bună opțiune, atât timp cât respectă anumite principii morale de bază. O altă diferență esențială este că deontologia ia în considerare intenția și motivația din spatele unei acțiuni, nu doar consecințele sale exterioare. Chiar dacă rezultatele sunt benefice, fapta poate fi considerată greșită dacă intenția inițială a fost imorală. Consecvențialismul ignoră aceste aspecte subiective, concentrându-se exclusiv pe impactul practic al acțiunii. În esență, dezbaterea dintre cele două teorii ridică întrebări fundamentale despre natura moralității, despre rolul obligațiilor și principiilor *versus* cel al consecințelor și utilității în determinarea corectitudinii etice. Găsirea unui echilibru între aceste perspective rămâne o provocare continuă în filosofia morală.

Aspectul central evidențiat de Nagel și Davis este că normele deontologice sunt încălcate numai atunci când acțiunea este intenționată și deliberată, nu un simplu accident sau o consecință neintenționată. Intenția este factorul-cheie care separă o încălcare deontologică de o faptă accidentală sau un rezultat nedorit. Conform acestei perspective, nu orice acțiune care produce un rău este automat considerată o încălcare deontologică, ci numai aceea în care agentul moral a acționat cu intenția clară de a produce acel rău. Nagel afirmă că „a face rău cuiva în mod

- 108 intenționat înseamnă a încălca normele deontologice. Această maltratare este legată de acțiunile, mijloacele sau scopul cuiva, și nu de simple consecințe ale unui fapt neintenționat pe care individul nu l-a putut preveni¹. Prin urmare, pentru a fi considerat o încălcare a normelor deontologice, actul trebuie să fie intenționat și deliberat, nu un simplu accident sau o consecință neintenționată. De exemplu, dacă o persoană care merge pe stradă nu vede un obstacol de care se împiedică și lovește fără voia sa pe altcineva (cu un obiect ținut în mână, să zicem, sau pur și simplu), nu se poate vorbi de o încălcare a normelor deontologice deoarece nu a fost un act intenționat. Tot la fel, dacă un medic face o greșeală involuntară în timpul unei operații care duce la decesul pacientului, chiar dacă rezultatul este impardonabil, nu ar constitui o încălcare deontologică, deoarece nu a existat intenția de a dăuna. Invers, acțiunea deliberată de a expune un pacient la un risc nejustificat ar constitui o încălcare a obligației medicale fundamentale de a nu face rău. Prin urmare, deontologia pune un accent deosebit pe motivația și intenționalitatea din spatele unei acțiuni, nu doar pe consecințele sale.

Pentru ca o normă deontologică să fie încălcată, este necesar ca cineva să comită o greșeală; însă dacă aceasta nu a fost făcută cu intenție (dacă nu a constituit modalitatea sau scopul acțiunii), individul nu este vinovat cu nimic (semnificativ)².

Așadar, chiar dacă rezultatul este negativ sau dăunător, fapta nu este considerată imorală din punct de vedere deontologic dacă a fost săvârșită fără intenția de a produce acel rău. Această perspectivă subliniază importanța responsabilității morale individuale și a capacității de a acționa în conformitate cu principiile etice fundamentale. Deontologia nu judecă doar rezultatele exterioare, ci și intențiile și motivațiile interioare care stau la baza acțiunilor umane.

1. T. Nagel, *op. cit.*, p. 179.

2. N.A. Davis, *op. cit.*, p. 240.

Capitolul 3

Orientări etice ale profesiei de asistent social

3.1. Introducere

Conștientizarea etică și capacitatea de a acționa în conformitate cu principiile morale sunt esențiale pentru a oferi servicii de calitate și a promova bunăstarea tuturor clienților. O componentă-cheie a eticii în asistența socială este respectarea drepturilor omului și angajamentul ferm față de promovarea justiției sociale. Asistenții sociali trebuie să fie apărătorii celor defavorizați, vulnerabili sau oprimați, luptând împotriva discriminării, sărăciei și altor forme de nedreptate. Prin acțiunile lor, ei contribuie la incluziunea socială și la îmbunătățirea condițiilor de viață ale grupurilor marginalizate precum persoanele fără adăpost, victimele violenței domestice, persoanele cu dizabilități sau imigranții. Pentru a îndeplini aceste obiective majore, profesioniștii din asistența socială au nevoie de un cod etic solid care să le ghideze deciziile și comportamentul în situații complexe. Acest cod ar trebui să se bazeze pe valorile fundamentale ale profesiei, precum respectul pentru demnitatea umană, egalitatea de șanse, nediscriminarea și solidaritatea cu cei defavorizați. Prin natura

110 sa, asistența socială implică o abordare holistică, concentrată atât pe nevoile individuale, cât și pe cele comunitare și sociale. Asistenții sociali lucrează la nivel individual, oferind consiliere și sprijin emoțional, dar și la nivel de comunitate, promovând programe și politici pentru a aborda probleme sociale ca șomajul, lipsa accesului la servicii de bază sau excluziunea. În esență, etica joacă un rol fundamental în asigurarea faptului că asistenții sociali își îndeplinesc misiunea de a aduce un plus de calitate bunăstării tuturor oamenilor și de a contribui la realizarea unei societăți mai juste și echitabile. Prin respectarea unui cod etic riguros în activitatea lor, aceștia pot acționa ca adevărați promotori ai schimbării sociale pozitive.

Valorile fundamentale ale asistenței sociale – de pildă, respectul pentru demnitatea umană, promovarea drepturilor omului, asigurarea justiției sociale și menținerea integrității profesionale – sunt determinante pentru ca această profesie să-și îndeplinească misiunea nobilă de a îmbunătăți viața celor vulnerabili și defavorizați din societate. Și național, și internațional, codurile de etică îndeplinesc un rol indispensabil în consacrarea și promovarea acestor valori. Ele oferă un cadru de referință solid pentru asistenții sociali, ghidându-i în luarea deciziilor dificile și ajutându-i să navigheze prin situațiile complexe întâlnite în activitatea lor cotidiană. Principii precum respectarea autonomiei persoanei, nediscriminarea și respectul pentru diversitate sunt transpuse în norme de conduită concrete, care orientează acțiunile și comportamentul profesioniștilor din domeniu. Respectarea acestor valori și principii etice are un impact profund asupra relației dintre asistentul social și beneficiar. Construirea unei relații de încredere, bazată pe compasiune, empatie și respect reciproc este esențială pentru a oferi un sprijin autentic și eficient celor aflați în dificultate. Prin respectarea codurilor de etică, asistenții sociali devin, în sens propriu, promotori ai schimbării sociale pozitive. Acest aspect se traduce prin aceea că activitatea lor înseamnă a aborda probleme complexe precum sărăcia,

discriminarea sau excluziunea socială, luptând pentru realizarea unei societăți mai juste, mai echitabile și mai incluzive pentru toți membrii săi.

Natura complexă și multidimensională a profesiei de asistent social țintește îmbunătățirea calității vieții individuale și comunitare prin abordarea unor probleme sociale importante și de durată. Asistenții sociali acționează ca veritabili agenți ai schimbării pozitive, punând în aplicare soluții concrete, pentru a depăși provocările cu care se confruntă diverse grupuri vulnerabile. Un aspect esențial al muncii lor este înțelegerea dinamicilor complexe dintre indivizi și mediile în care trăiesc. Factorii sociali, economici, culturali și de mediu pot avea un impact profund asupra bunăstării fizice, mintale și emoționale a persoanelor. Prin urmare, asistenții sociali trebuie să abordeze problemele într-o manieră holistică, luând în considerare toate aceste influențe și interacțiuni. Unul dintre obiectivele majore este acela de a crea oportunități pentru indivizi și comunități, în ideea de a-și valorifica întregul potențial și de a-și îmbunătăți calitatea vieții. Acest lucru presupune acțiuni precum furnizarea de servicii de consiliere și terapie, planificarea cazurilor individuale, promovarea drepturilor și intervenții la nivel comunitar. Scopul final este de a preveni sau de a atenua disfuncțiile sociale, facilitând accesul la resurse și servicii esențiale.

Importanța fundamentală a eticii în această profesie este indubitabilă. Modul de a acționa al asistentului social trebuie să fie în concordanță cu principii care pun accentul pe valoarea umană în plenitudinea ei: respectul pentru demnitatea umană, promovarea drepturilor omului și asigurarea justiției sociale. Aceste valori etice constituie temelia unei abordări echitabile, nediscriminatorii și centrate pe nevoile reale ale beneficiarilor. În esență, asistența socială reprezintă o întreprindere nobilă, care combină cunoștințele teoretice cu practica pe teren, în scopul de a genera schimbări pozitive în viața indivizilor și a comunităților vulnerabile. Prin eforturile lor susținute, asistenții sociali contribuie la

- 112 construirea unei societăți mai incluzive, mai echitabile și mai armonioase pentru toți membrii săi¹.

3.2. Asistența socială – un ecosistem unitar de valori, teorie, praxis

3.2.1. Teorie

Imaginea de ansamblu asupra profesiei de asistent social este obiectivată atât de fundamentele sale teoretice și metodologice solide, cât și de impactul concret și semnificativ pe care îl are asupra vieților individuale și comunitare. Un aspect esențial care se cuvine subliniat este cel referitor la abordarea pluridisciplinară, ancorată în realitățile concrete ale comunităților deservite. Asistenții sociali nu se bazează doar pe cunoștințe academice abstracte, ci integrează cercetări riguroase, evaluări practice la nivel local și chiar cunoștințe indigene specifice contextului sociocultural. Această sinteză de perspective diverse le permite să dobândească o înțelegere profundă și nuanțată a complexității interacțiunilor dintre ființele umane și mediile în care trăiesc. Oamenii nu sunt simpli receptori pasivi ai influențelor exterioare, ci au capacitatea de a modifica aceste influențe multiple, inclusiv factorii bio-psiho-sociali care le afectează viața. Prin urmare, asistenții sociali lucrează cu persoane confruntate cu o gamă largă de probleme sociale, precum sărăcia, dependența de substanțe, violența domestică sau problemele de sănătate mintală, abordând aceste provocări dintr-o perspectivă holistică ce ține cont de impactul factorilor sociali, economici, culturali, politici și de mediu². Fundamentându-se pe teorii consacrate din domenii precum dezvoltarea umană, comportamentul uman, sistemele sociale, justiția socială și drepturile

-
1. W.C.K. Chu, M. Tsui, M. Yan, 2009, „Social work as a moral and political practice”, *International Social Work*, vol. 52, nr. 3, pp. 287-298.
 2. F. José, 2018, „The Sociocultural Context of Psychosocial Interventions”, *Frontiers in Psychology*, nr. 9, art. nr. 386230.

omului, asistența socială are capacitatea de a analiza situații complexe și de a facilita schimbările necesare la nivel individual, organizațional, comunitar, social și cultural. Asistenții sociali utilizează o gamă variată de abordări, cum ar fi terapia cognitivă, terapia familială, intervențiile comunitare, *advocacy*-ul sau dezvoltarea de politici publice, colaborând strâns cu alți profesioniști din domenii conexe pentru a oferi servicii integrate și a aborda nevoile complexe ale beneficiarilor. În esență, profesia de asistent social combină cunoștințele teoretice cu practica pe teren, adoptând o perspectivă largă și nuanțată asupra nevoilor umane și a modalităților de a aborda obstacolele sociale complexe.

3.2.2. Practică

Asistenții sociali abordează un spectru amplu de provocări sociale complexe, de la sărăcie, discriminare și violență până la crize umanitare, dezastre naturale și situații de urgență care afectează indivizii și comunitățile vulnerabile. O particularitate importantă este abordarea lor holistică, care ia în considerare atât nevoile individuale, cât și factorii de mediu și contextul sociocultural din care provin beneficiarii. Asistenții sociali utilizează o varietate de abilități și tehnici, precum ascultarea activă, empatia, comunicarea eficientă, rezolvarea de probleme, gestionarea cazurilor, *advocacy*-ul și organizarea comunitară, pentru a oferi sprijin personalizat și a facilita schimbările necesare la nivel individual, familial și comunitar. Intervențiile de asistență socială acoperă un spectru larg de acțiuni, de la procese psihosociale axate pe consiliere individuală sau de grup, terapie familială și managementul cazurilor până la implicarea în politica socială, planificarea și dezvoltarea comunitară.

Asistenții sociali lucrează pentru a asigura accesul oamenilor la servicii și resurse esențiale, precum locuințe, locuri de muncă, asistență medicală sau beneficii sociale, dar și pentru a promova drepturi civile, reforme legislative și programe sociale

- 114 care să abordeze cauzele fundamentale ale problemelor sociale. Deși focalizarea holistică a asistenței sociale este universală, prioritățile practice variază de la o țară la alta și în funcție de contextul cultural, istoric, juridic și socioeconomic specific. În țările dezvoltate, accentul poate fi pus pe probleme precum sănătatea mintală, îmbătrânirea populației sau integrarea imigranților, în timp ce în țările în curs de dezvoltare prioritățile ar putea fi combaterea sărăciei extreme, accesul la educație sau dezvoltarea rurală.

În esență, indiferent de context, asistenții sociali lucrează pentru a promova bunăstarea și drepturile omului, pentru a îmbunătăți oportunitățile de viață ale indivizilor, familiilor și comunităților și pentru a aborda cauzele profunde ale problemelor sociale. Caracterul dinamic și constant evolutiv al domeniului asistenței sociale face ca orice încercare de a o include într-un enunț definitoriu să fie sortită eșecului. Cu toate acestea, eforturile în această direcție nu sunt puține. Astfel, Sarah Jane Banks oferă câteva definiții ale conceptelor care stau la baza ansamblului de principii și valori specifice asistenței sociale¹. Clarificările detaliate ale acestor noțiuni fundamentale aduc un nivel mai profund de înțelegere asupra vocabularului folosit în redactarea setului de norme specifice eticii profesionale în asistența socială.

Asistenții sociali sunt responsabili să respecte demnitatea și unicitatea fiecărei persoane, să acționeze în interesul superior al beneficiarilor și să asigure protecția și confidențialitatea datelor cu caracter personal. Ei joacă un rol crucial în promovarea drepturilor și bunăstării tuturor membrilor societății, abordând probleme complexe într-o manieră holistică și centrate pe persoană. Rolul lor este esențial în dezvoltarea unei societăți mai echitabile și incluzive, prin sprijinirea persoanelor vulnerabile și abordarea cauzelor sistemice ale problemelor sociale. Această profesie esențială depinde în mod critic de integritatea morală și de aderența

1. S.J. Banks, 2012, *Ethics and Values in Social Work* (ed. a IV-a), Palgrave Macmillan, Basingstoke, New York.

la principiile etice ale asistenței sociale, care ghidează asistenții sociali în a oferi o asistență profesionistă. În esență, principiile și valorile etice sunt cele care le călăuzesc activitatea lor profesională în sfera de relații pe care o au cu beneficiarii, comunitatea și societatea.

3.2.3. Noțiuni operaționale ale eticii și ale eticii profesionale

Etica implică analiza și evaluarea comportamentelor și acțiunilor umane din perspectiva binelui și a răului moral, a ceea ce este corect sau incorect. Domeniul eticii abordează dileme fundamentale legate de respectarea sau încălcarea drepturilor celorlalți, acționarea în interes propriu sau comunitar, dar și de trăsături de caracter pozitive precum onestitatea, integritatea și compasiunea sau negative ca lăcomia, egoismul și cruzimea. La un nivel mai extins, etica se referă la normele și trăsăturile actuale de conduită ale indivizilor și grupurilor sociale, indiferent dacă acestea sunt considerate morale sau nu. Etica profesională, în mod specific, vizează aspectele de conduită adecvată sau inadecvată, trăsăturile de caracter pozitive și negative, precum și responsabilitățile profesionale atașate relațiilor dintr-un context de muncă. Etica profesională stabilește standarde de comportament și valori care ghidează practicile și deciziile luate în cadrul unei anumite profesii sau organizații. Ea implică respectarea unor principii etice fundamentale, adaptate contextului specific. De exemplu, în domeniul medical, etica profesională cere respectarea confidențialității pacienților, oferirea unor îngrijiri imparțiale și evitarea conflictelor de interese. Aplicarea concretă a eticii profesionale implică o înțelegere profundă a valorilor și principiilor care ghidează o anumită profesie, precum și capacitatea de a le transpune în practică în situații complexe și imprevizibile întâlnite în activitatea profesională. Profesioniștii trebuie să fie conștienți de responsabilitățile etice pe care le implică rolul lor și să acționeze

- 116 întotdeauna în conformitate cu standardele etice acceptate în domeniul lor de activitate.

3.2.4. Conceptualizări operaționale ale valorilor și ale valorilor specifice în practica asistenței sociale

Valorile joacă un rol de mare însemnătate în definirea identității individuale și colective, dar și în modelarea comportamentelor și interacțiunilor sociale. Ele reprezintă convingeri profunde despre ceea ce este important, valoros și demn de a fi urmărit în viață, acționând ca repere morale ce ghidează alegerile și deciziile oamenilor. La nivel individual, valorile sunt puternic legate de trăsăturile de personalitate, experiențele de viață, mediul sociocultural și credințele religioase sau spirituale ale fiecăruia. Ele contribuie la dezvoltarea unui sistem propriu de principii etice și morale ce influențează modul în care oamenii percep lumea, își stabilesc prioritățile și acționează în diferite situații.

În cadrul unei profesii precum asistența socială, valorile devin și mai importante, deoarece implică o responsabilitate suplimentară față de beneficiarii serviciilor și societatea în ansamblu. Asistenții sociali trebuie să adere la un set specific de valori profesionale (respectul pentru demnitatea umană, protejarea drepturilor fundamentale, nediscriminarea, confidențialitatea și responsabilitatea socială), care constituie fundamentul eticii profesionale în asistența socială, ghidând practicile și deciziile asistenților sociali în interacțiunea cu beneficiarii. Ele asigură un tratament echitabil, bazat pe compasiune și respect, indiferent de circumstanțele individuale ale fiecărei persoane asistate.

În esență, valorile sunt esențiale pentru menținerea unor standarde etice solide în profesia de asistent social. Ele contribuie la crearea unui mediu de încredere și respect reciproc între profesioniști și beneficiari, facilitând astfel schimbarea socială pozitivă și îmbunătățirea calității vieții pentru grupurile vulnerabile din societate.

3.2.5. Orientări și standarde în domeniul serviciilor sociale

Principiile etice și cele de practică profesională sunt elemente fundamentale ale codurilor de etică și deontologie din domeniul asistenței sociale. Ele oferă un cadru normativ solid pentru activitatea asistenților sociali, ghidându-i în luarea deciziilor și acțiunilor corecte din punct de vedere moral și profesional. Principiile etice precum respectul pentru autonomia beneficiarilor, promovarea bunăstării umane, nediscriminarea și onestitatea sunt imperative pentru menținerea demnității și drepturilor fundamentale ale persoanelor asistate. Ele asigură faptul că fiecare individ este tratat cu respect, compasiune și echitate, indiferent de circumstanțele sale particulare. Aceste principii au o aplicabilitate largă, vizând toate situațiile și interacțiunile cu beneficiarii. Pe de altă parte, principiile de practică profesională precum colaborarea cu alți specialiști, menținerea competenței, respectarea confidențialității și furnizarea de servicii de calitate sunt norme specifice activității de asistență socială. Ele ghidează aspectele practice ale profesiei și stabilesc standarde clare cu privire la modul de lucru, comportamentul și responsabilitățile asistenților sociali. Împreună, cele două categorii de principii creează un cadru etic robust care asigură integritatea profesională a asistenților sociali și stabilește așteptările legitime ale beneficiarilor cu privire la calitatea serviciilor oferite. De asemenea, contribuie la construirea unei relații de încredere reciprocă între profesioniști și beneficiari, bazată pe respect, onestitate și competență. Cu toate acestea, aplicarea efectivă a principiilor în situații concrete poate implica uneori dificultăți și dileme etice. Asistenții sociali trebuie să fie capabili să interpreteze și să echilibreze aceste principii în funcție de contextul specific al fiecărui caz, luând în considerare complexitatea circumstanțelor și impactul potențial asupra tuturor părților implicate.

Respectarea principiilor etice și de practică profesională este esențială pentru menținerea standardelor ridicate de calitate în asistența socială, dar și pentru protejarea drepturilor și bunăstării

- 118 beneficiarilor. Ele orientează profesioniștii în demersul lor de a oferi servicii eficiente, echitabile și demne de încredere.

3.2.5.1. *Valori și principii etice*

Valorile și principiile care alcătuiesc fundamentul etic al profesiei de asistent social își au rădăcinile în concepții fundamentale privind demnitatea și drepturile inerente ale ființei umane, consacrate în documente precum Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Respectul pentru demnitatea umană este o valoare centrală, care implică recunoașterea valorii intrinsece a fiecărei persoane, indiferent de caracteristicile sale individuale precum rasa, culoarea, sexul, religia sau statutul socioeconomic. Asistenții sociali au datoria de a trata toți beneficiarii cu aceeași considerație și același respect, fără discriminare și promovând egalitatea de șanse. Principiile derivate din această valoare fundamentală acoperă multiple aspecte ale relației dintre asistent social și beneficiar. Promovarea bunăstării holistice, care vizează starea fizică, psihologică, emoțională și spirituală a persoanei este o prioritate esențială. De asemenea, respectarea dreptului la autodeterminare și la luarea deciziilor autonome cu privire la propria viață are valoare condițională pentru păstrarea demnității beneficiarului. Un alt pilon important este reprezentat de participarea activă a beneficiarilor în procesul de planificare și implementare a serviciilor care le sunt furnizate. Acest lucru conferă putere și responsabilitate persoanelor asistate, contribuind la împuternicirea și restabilirea lor. Asistenții sociali sunt îndemnați să se concentreze pe punctele forte și resursele existente ale beneficiarilor, promovând procesele de vindecare, creștere și dezvoltare personală. Această perspectivă pozitivă și orientată spre soluții este menită să faciliteze restabilirea persoanelor și a grupurilor vulnerabile. În esență, valorile și principiile etice reprezintă baza profesiei de asistent social, asigurând un tratament demn, echitabil și centrat pe nevoile reale ale beneficiarilor, în concordanță cu standardele internaționale de respectare a drepturilor omului.

3.2.5.2. *Dreptatea socială*

Promovarea dreptății sociale este un pilon fundamental al profesiei de asistent social ce derivă din valorile fundamentale ale respectării demnității umane și drepturilor omului. Discriminarea pe criterii precum abilități, vârstă, culoare, etnie, gen, orientare sexuală, credințe etc. este una dintre principalele bariere care trebuie combătute. Asistenții sociali au responsabilitatea de a promova tratamentul egal, respectul și nediscriminarea pentru toate persoanele, indiferent de circumstanțele lor individuale. Acest lucru implică asigurarea accesului echitabil la servicii și resurse pentru grupuri vulnerabile precum persoanele cu dizabilități sau minoritățile etnice. De asemenea, recunoașterea și respectarea diversității societăților în care își desfășoară activitatea este esențială. Înțelegerea valorilor, tradițiilor și normelor culturale ale diferitelor grupuri este crucială pentru adaptarea eficientă a intervențiilor și serviciilor oferite comunităților diverse.

Distribuirea echitabilă a resurselor disponibile, pe baza unei evaluări riguroase a nevoilor și a prioritizării obiective a cazurilor în funcție de urgență și severitate este un alt principiu fundamental de respectat. Evitarea prejudecăților și a favoritismelor, alocarea corectă și transparentă a fondurilor constituie componente cu caracter obligatoriu în activitatea profesionistului în asistență socială. Mai mult, persoanele care profesează în acest domeniu au datoria de a semnaliza situațiile în care resursele sunt inadecvate sau politicile și practicile sunt discriminatorii, opresive sau ilegale. Ele pot milita pentru schimbări legislative și instituționale care să abordeze aceste inechități sistemice, cum ar fi reforma sistemelor de asistență socială pentru un acces mai echitabil pentru familiile defavorizate.

Apelul general este către o acțiune solidară, atât la nivel individual, cât și colectiv, contestând condițiile sociale care perpetuează excluziunea, stigmatizarea și supunerea anumitor grupuri. Asistenții sociali pot colabora cu organizații comunitare, grupuri de *advocacy* și alte părți interesate, pentru a aborda cauzele profunde

120 ale inechităților. Asistenții sociali au capacitatea și mijloacele necesare pentru a crea o lume mai dreaptă și incluzivă, în care fiecare persoană are acces egal la oportunități și își poate realiza întregul potențial. Profesioniștii din domeniul asistenței sociale au un rol major în identificarea și combaterea cauzelor structurale ale inegalităților, acționând ca avocați ai schimbării sociale pozitive.

Abordarea proactivă a inechităților și obstacolelor sistemice care stau în calea accesului tuturor membrilor societății la drepturi constituie una dintre responsabilitățile însemnate ale asistentului social.

3.2.5.3. Integritatea profesională

Importanța integrității profesionale pentru asistenții sociali nu poate fi nicidecum subapreciată. Ea este fundamentul pe care se construiește întreaga relație de ajutor și încredere cu beneficiarii serviciilor. Fără integritate, profesia de asistent social își pierde esența și devine lipsită de credibilitate în ochii comunității. Integritatea presupune o coerență fermă între valorile și principiile profesiei, pe de o parte, și comportamentul, acțiunile și deciziile luate de asistenții sociali, pe de altă parte. Ea implică autenticitate, onestitate, responsabilitate și angajamentul de a acționa întotdeauna în interesul superior al beneficiarului, indiferent de circumstanțe.

Prin aplicarea riguroasă a principiilor enunțate, precum respectul pentru demnitatea umană, nediscriminarea, confidențialitatea și stabilirea unor limite profesionale adecvate, asistenții sociali câștigă încrederea și respectul beneficiarilor, dar și al comunității în ansamblul său. Această relație de încredere este indispensabilă pentru eficiența intervențiilor și pentru obținerea unor rezultate durabile în îmbunătățirea calității vieții persoanelor asistate. Lipsa integrității poate avea consecințe grave, de pildă exploatarea sau abuzul asupra beneficiarilor vulnerabili, încălcarea drepturilor și demnității acestora sau chiar compromiterea

întregii profesii în percepția publică. De aceea, asistenții sociali au responsabilitatea etică fundamentală de a acționa întotdeauna cu integritate, de a-și asuma consecințele deciziilor luate și de a promova o imagine pozitivă și credibilă a profesiei în societate. Prin conformarea riguroasă la standardele etice, respectiv codurile de conduită profesională, asistenții sociali își pot duce la îndeplinire misiunea nobilă de a oferi sprijin și de a îmbunătăți viața celor vulnerabili. Această viziune etică și deontologică a profesiei de asistent social constituie baza solidă pe care se clădesc relațiile de încredere și sprijin reciproc cu beneficiarii serviciilor sociale. Încălcarea standardelor etice și de integritate profesională poate genera consecințe grave, cum ar fi pierderea încrederii beneficiarilor și a comunității, compromiterea eficacității intervențiilor sociale și chiar afectarea susținerii și promovării demnității și drepturilor beneficiarilor în conformitate cu valorile fundamentale ale profesiei de asistent social. Prin urmare, asistenții sociali au îndatorirea etică de a-și consolida permanent integritatea profesională, astfel încât să fie percepuți ca fideli apărători ai drepturilor și demnității beneficiarilor, acționând întotdeauna în spiritul valorilor și principiilor etice ale profesiei.

Integritatea profesională a asistenților sociali este fundamentul relației de încredere și eficacității intervențiilor, având implicații majore asupra susținerii și promovării drepturilor și demnității beneficiarilor. Aderarea la codurile de etică și conduită profesională este o îndatorire etică și morală definitorie pentru asistenții sociali, în vederea consolidării încrederii comunității și a impactului pozitiv asupra vieții beneficiarilor.

3.2.6. Valori și principii ale exercitării etice a profesiei de asistent social

Aplicarea valorilor și principiilor profesionale în practica de asistență socială este o responsabilitate fundamentală pentru asistenții sociali. Acestea nu sunt simple concepte abstracte, ci

122 ghiduri concrete pentru acțiune, care trebuie transpuse în comportamente, atitudini și decizii în relația directă cu beneficiarii serviciilor. Tratarea oamenilor cu compasiune, empatie și grijă este esențială pentru stabilirea unei relații de încredere și respect reciproc. Asistenții sociali trebuie să fie conștienți de demnitatea și valoarea intrinsecă a fiecărei ființe umane, indiferent de circumstanțele sale individuale. Prin acțiunile lor, ei trebuie să promoveze drepturile fundamentale ale omului și să lupte activ împotriva oricăror forme de discriminare, opresiune sau marginalizare. Pentru a putea acționa în mod etic și imparțial, asistenții sociali trebuie să fie conștienți de propriile lor valori, credințe și prejudecăți care ar putea influența relația cu beneficiarii. Acest lucru presupune un proces continuu de autorefecție și dezvoltare personală, pentru a evita ca propriile convingeri să interfereze cu nevoile și interesele reale ale persoanelor asistate. În același timp, asistenții sociali trebuie să recunoască limitele propriilor cunoștințe și competențe și să caute consultanță sau sprijin atunci când este necesar. Această conduită profesională și dorință constantă de învățare și perfecționare sunt de necesitate absolută în a oferi servicii de cea mai înaltă calitate beneficiarilor.

Principiile practicii etice nu sunt rigide sau prescriptive, ci oferă un cadru general pentru luarea deciziilor în situații complexe și unice. Asistenții sociali trebuie să fie capabili să interpreteze și să aplice aceste principii în contexte specifice, luând în considerare toate circumstanțele relevante, cântărind cu atenție consecințele diferitelor opțiuni de acțiune. De exemplu, principiul confidențialității poate intra uneori în conflict cu obligația de a raporta cazurile de abuz sau neglijare. În astfel de situații dificile, asistentul social trebuie să evalueze cu grijă impactul potențial al diferitelor decizii și să aleagă calea de acțiune cea mai etică, prin care să protejeze interesul superior al beneficiarului. Aplicarea etică a principiilor profesionale necesită, de asemenea, o înțelegere profundă a codurilor de practică, a cadrului legislativ și de guvernare, precum și a standardelor de formare profesională relevante. Asistenții sociali trebuie să armonizeze

aceste reglementări diferite și să se ghideze întotdeauna după cele mai înalte standarde etice, chiar dacă există conflicte între diferite coduri sau norme. Etica profesională reprezintă o responsabilitate centrală pentru asistenții sociali, care trebuie să-i aplice constant valorile și principiile în practica de zi cu zi.

În continuare, detaliem principiile exercitării etice a profesiei de asistent social.

3.2.6.1. Dezvoltarea relațiilor profesionale

Aceste relații se bazează pe respectarea drepturilor fundamentale ale beneficiarilor, anume dreptul la autodeterminare, la respectarea intimității și confidențialității, dar și pe promovarea capacității lor de a lua decizii autonome cu privire la propria viață. O astfel de relație profesională este construită pe principii solide precum respectul reciproc, încrederea și înțelegerea empatică. Asistenții sociali au datoria de a asculta cu atenție nevoile și preocupările beneficiarilor, de a răspunde adecvat acestora și de a facilita un dialog constructiv și deschis. Prin adoptarea unei atitudini empatice și comunicarea eficientă, ei pot stabili o relație de parteneriat autentic cu indivizii, familiile și comunitățile pe care le asistă. În același timp, este importantă menținerea confidențialității informațiilor personale ale beneficiarilor. Asistenții sociali au obligația etică de a trata aceste date sensibile cu cea mai mare grijă și discreție, respectând totodată limitele legale ale confidențialității. Această protecție a intimității și încrederii beneficiarilor este esențială pentru construirea unei relații terapeutice puternice și eficiente¹.

-
1. I.M. Nembhard, C.A. Edmondson, 2012, „Psychological Safety: A Foundation for Speaking Up, Collaboration, and Experimentation in Organizations”, în Gretchen M. Spreitzer, Kim S. Cameron (eds.), *The Oxford Handbook of Positive Organizational Scholarship*, Oxford Library of Psychology.

124 Un alt aspect demn de a fi luat în atenție este colaborarea interdisciplinară cu profesioniști din alte domenii, atunci când este necesar, pentru a aborda probleme complexe. Asistenții sociali trebuie să recunoască și să respecte contribuțiile colegilor din alte ramuri, înțelegând că o abordare cuprinzătoare și holistică este adesea necesară pentru a satisface nevoile multiple ale beneficiarilor. În esență, dezvoltarea unor relații profesionale solide, bazate pe respect, încredere, confidențialitate și colaborare constituie fundamentul unei asistențe sociale eficiente și etice. Aceste relații permit asistenților sociali să ofere servicii personalizate, centrate pe nevoile reale ale beneficiarilor și să faciliteze schimbări pozitive durabile în viața acestora și a comunităților din care fac parte.

3.2.6.2. Evaluarea și gestionarea riscurilor

În termeni de importanță, respectarea autonomiei și autodeterminării beneficiarilor serviciilor de asistență socială le permite să-și asume anumite riscuri rezonabile în vederea dezvoltării personale și integrării în societate. Însă, în același timp, asistenții sociali au obligația etică de a interveni atunci când acțiunile sau alegerile beneficiarilor ar putea pune în pericol siguranța sau bunăstarea lor ori a celor din jur. Acest echilibru delicat între promovarea independenței și protejarea beneficiarilor este de mare utilitate pentru ca asistenții sociali să-și îndeplinească misiunea de împuternicire, dar și în datoria lor de a preveni prejudiciile grave¹. De exemplu, sprijinirea unei persoane cu dizabilități în a-și găsi un loc de muncă potrivit și a-și obține independența financiară și locuibilă, chiar dacă implică anumite riscuri asumate, ilustrează această abordare nuanțată. Pe de o parte, facilitarea autonomiei, autosusținerii și integrării comunitare se aliniază cu

1. T.C. Puckett, H. Cleak, 1994, „Caution – helping may be hazardous: Client abuse, threats and assaults”, *Australian Social Work*, vol. 47, nr. 1, pp. 3-9.

principiile fundamentale ale profesiei, precum promovarea demnității umane și a drepturilor fundamentale. Însă, pe de altă parte, asistentul social trebuie să rămână vigilent și să ia măsuri adecvate pentru a atenua orice pericole potențiale ce ar putea decurge din situația de viață a beneficiarului. Găsirea acestui echilibru necesită competență profesională, abilități de gândire critică și înțelegerea profundă a cadrelor decizionale etice. Asistenții sociali trebuie să evalueze cu atenție fiecare situație, cumpănind dreptul la autodeterminare al beneficiarului cu probabilitatea și gravitatea potențialelor prejudicii. Este posibil să fie nevoie de inițierea unor conversații dificile, implementarea unor planuri de siguranță sau chiar de intervenții legale în cazuri extreme în care persoane vulnerabile sunt expuse abuzurilor sau neglijării. Principiul călăuzitor este acela de a împuternici beneficiarii în cea mai mare măsură posibilă, dar și de a-și îndeplini datoria fundamentală de a le asigura protecția și respectarea drepturilor esențiale. Această navigare delicată între autonomie și paternalism reprezintă o provocare constantă în asistența socială, practicienii străduindu-se să respecte demnitatea umană, dar și să prevină prejudiciile previzibile și intolerabile. Acest echilibru între autonomie și protecție este esențial pentru ca asistenții sociali să își îndeplinească eficient rolul de a sprijini și a împuternici beneficiarii, în timp ce se asigură că aceștia nu sunt expuși unor riscuri semnificative și inacceptabile. Provocarea de a echilibra autonomia beneficiarilor cu menținerea siguranței lor reprezintă o caracteristică definitorie a profesiei de asistent social și este una permanentă.

Profesia de asistent social este, prin urmare, marcată de o tensiune constantă între a permite beneficiarilor să-și asume riscuri rezonabile în vederea dezvoltării personale și a proteja acele persoane vulnerabile de prejudiciile potențiale. Această tensiune delicată reflectă complexitatea și subtilitatea deciziilor etice pe care asistenții sociali le iau în mod curent pentru a împlini în mod echilibrat misiunea lor de împuternicire și de protecție.

*3.2.6.3. Acționarea cu consimțământul informat
(al utilizatorilor serviciului, excepție făcând
situațiile în care legea cere ca persoana
să fie protejată din cauza unui grad de risc
ridicat pe care aceasta îl prezintă)*

Principiul consimțământului informat este una dintre valorile fundamentale ale practicii de asistență socială, având la bază respectul pentru demnitatea umană și dreptul la autodeterminare. Acest principiu recunoaște capacitatea individului de a lua decizii în cunoștință de cauză cu privire la propriul parcurs, asigurându-i autonomia necesară pentru a-și stabili obiectivele și a alege modalitățile de intervenție. Pentru a obține un consimțământ autentic și valid, asistenții sociali au datoria de a furniza informații complete, clare și accesibile beneficiarilor, cu privire la opțiunile disponibile, riscurile și beneficiile potențiale ale fiecărei alternative, precum și consecințele posibile pe termen scurt și lung. Acest proces necesită răbdare, empatie și abilități de comunicare eficientă din partea profesioniștilor, pentru a se asigura că beneficiarii înțeleg pe deplin implicațiile deciziilor lor. De asemenea, este nevoie ca decizia să fie luată în mod liber, fără constrângeri sau presiuni nejustificate, profesioniștii trebuind să creeze un mediu propice pentru o alegere autentică, respectând preferințele, valorile și dorințele exprimate de beneficiari. Acolo unde există dezechilibre de putere sau vulnerabilități, aceștia au responsabilitatea de a proteja dreptul la autodeterminare al persoanelor asistate. În cazul copiilor și al altor persoane cu capacitate decizională limitată, lucrătorii sociali trebuie să acorde o atenție specială implicării lor în procesul decizional, ținând cont de nivelul lor de maturitate și înțelegere. Chiar dacă părinții sau tutorii legali dețin puterea formală de decizie, vocea copilului trebuie ascultată și luată în considerare în mod corespunzător. De asemenea, asistenții sociali trebuie să fie conștienți de influența pe care o pot avea asupra beneficiarilor, chiar și în absența

unei autorități directe¹. Prin modul în care prezintă informațiile ori prin relația de încredere stabilită, ei pot influența deciziile luate. Prin urmare, se impune ca aceștia să acționeze cu integritate, obiectivitate și respect profund pentru autonomia beneficiarilor. Respectarea principiului consimțământului informat consolidează relația terapeutică dintre asistentul social și beneficiar, promovând împuternicirea (*empowerment*) și capacitatea de a lua decizii informate cu privire la propriul parcurs de viață. Acesta este o componentă esențială a unei practici etice și centrate pe nevoile reale ale persoanelor asistate.

3.2.6.4. *Furnizarea de informații*

Accesul la informații complete și la îndrumarea adecvată a beneficiarilor serviciilor de asistență socială este o responsabilitate ce le revine asistenților sociali, care au datoria etică de a acționa ca facilitatori și apărători ai drepturilor beneficiarilor lor. Furnizarea de informații relevante, prezentate într-un mod accesibil și ușor de înțeles este esențială pentru ca beneficiarii să poată lua decizii în cunoștință de cauză cu privire la propriile situații. Asistenții sociali trebuie să se asigure că persoanele asistate înțeleg cu o cuvenită claritate opțiunile disponibile, precum și implicațiile și consecințele fiecărei alternative. De asemenea, beneficiarii trebuie să aibă acces neîngrădit la toate informațiile înregistrate în cazurile lor, cu respectarea limitărilor legale privind confidențialitatea și protecția datelor cu caracter personal. Transparența și deschiderea sunt esențiale pentru construirea unei relații de încredere și respect reciproc între profesioniști și beneficiari. Rolul asistenților sociali nu se rezumă la furnizarea de informații, ci implică și îndrumarea activă a beneficiarilor în exercitarea efectivă a drepturilor lor. Aceștia trebuie să ofere

1. M. Gallagher, M. Smith, M. Hardy, H. Wilkinson, 2011, „Children and Families' Involvement in Social Work Decision Making”, *Children & Society*, vol. 26, nr. 1, pp. 74-85.

asistență concretă în înțelegerea procedurilor, a pașilor de urmat, dar și a modalităților de acțiune pentru accesarea serviciilor și beneficiilor la care au dreptul. De exemplu, un asistent social poate ghida o persoană cu dizabilități în obținerea facilităților speciale necesare pentru o viață independentă sau poate sprijini un părinte singur în depunerea cererilor pentru beneficii de asistență socială. Pe fond, asistenții sociali au rolul de a fi apărători și susținători ai beneficiarilor lor, asigurându-se că aceștia sunt informați, îndrumați și sprijiniți în mod corespunzător pentru a-și exercita drepturile și a accesa serviciile de care au nevoie. Această abordare proactivă și centrată pe nevoile reale ale persoanelor asistate are un rol temeinic în promovarea incluziunii sociale, a autonomiei și a bunăstării generale a grupurilor vulnerabile din societate.

3.2.6.5. *Partajarea informațiilor în mod corespunzător*

Gestionarea informațiilor și respectarea confidențialității sunt aspecte esențiale ale eticii profesionale în asistența socială. Asistenții sociali au acces la date sensibile și informații private despre beneficiarii lor, ceea ce implică o responsabilitate deosebită în modul de partajare și protejare a acestor informații. Un principiu fundamental este că informațiile despre un beneficiar nu pot fi divulgate sau discutate cu terțe părți fără consimțământul explicit al persoanei în cauză. Excepțiile de la această regulă trebuie să fie clar justificate și să se bazeze pe motive legitime, cum ar fi prevenirea unui pericol iminent sau respectarea obligațiilor legale.

În cazul colaborării dintre mai multe agenții pentru a oferi servicii integrate unei familii este esențial ca asistenții sociali implicați să stabilească protocoale clare privind schimbul de informații. Aceste protocoale ar trebui să specifice tipurile de date care pot fi partajate, cu cine, în ce condiții și în ce scop. De exemplu, informațiile medicale ori cele legate de eventuale

abuzuri ar putea fi considerate confidențiale și împărtășite doar cu personalul strict relevant pentru bunăstarea beneficiarului. O practică recomandată este aceea de a obține consimțământul informat al beneficiarilor cu privire la modul în care informațiile lor vor fi gestionate și partajate. Acest proces implică furnizarea de explicații clare și accesibile despre motivele pentru care anumite date trebuie sau nu împărtășite, asigurându-se că beneficiarii înțeleg cu toată claritatea implicațiile deciziei lor. În plus, asistenții sociali trebuie să adopte măsuri adecvate de securitate a datelor, precum criptarea informațiilor sensibile, restricționarea accesului la dosare doar pentru personalul autorizat și instruirea constantă a angajaților cu privire la cele mai bune practici de protecție a confidențialității. Respectarea strictă a principiilor de confidențialitate și protecție a datelor este indiscutabil necesară pentru menținerea încrederii beneficiarilor în profesioniștii care îi asistă. Aceasta contribuie la crearea unui mediu sigur și respectuos, în care persoanele vulnerabile își pot împărtăși preocupările fără teamă de divulgare neautorizată a informațiilor lor private.

3.2.6.6. *Folosirea autorității în conformitate cu principiile drepturilor omului*

Rolul de autoritate al asistenților sociali derivă din poziția lor privilegiată de a avea acces la informații sensibile și private despre viața beneficiarilor, precum și din capacitatea lor de a facilita accesul la resurse și servicii esențiale. Însă această autoritate nu trebuie înțeleasă ca o formă de putere sau control asupra beneficiarilor, ci mai degrabă ca o responsabilitate etică sporită de a acționa întotdeauna în interesul superior al acestora. Principiul fundamental care ghidează exercitarea autorității de către asistenții sociali este acela al respectării demnității umane și al drepturilor fundamentale ale omului. Aceasta implică recunoașterea valorii intrinsece a fiecărei ființe umane, indiferent de circumstanțele sale individuale, și tratarea egală a tuturor beneficiarilor.

130 În practică, acest principiu se traduce prin promovarea autonomiei și autodeterminării beneficiarilor. Asistenții sociali nu trebuie să impună decizii sau să limiteze opțiunile persoanelor asistate, ci să acționeze ca facilitatori, oferindu-le sprijin, îndrumare și informații pentru a le permite să ia decizii în cunoștință de cauză cu privire la propriile vieți. De exemplu, în cazul persoanelor vârstnice care necesită asistență medicală sau îngrijire la domiciliu, asistenții sociali pot recomanda anumite opțiuni, dar decizia finală aparține beneficiarului. Rolul lor este de a oferi informații complete și obiective, de a explica avantajele și dezavantajele fiecărei alternative și de a respecta alegerea făcută de persoana în cauză. Similar, în situația copiilor aflați în situații de risc, asistenții sociali pot interveni pentru a-i proteja, dar trebuie să acorde o importanță deosebită ascultării și luării în considerare a opiniilor și dorințelor copiilor, în concordanță cu nivelul lor de maturitate și înțelegere. Prin exercitarea autorității lor în conformitate cu aceste principii, asistenții sociali contribuie la menținerea demnității și respectului de sine al beneficiarilor, chiar și în momente de vulnerabilitate. Ei promovează *empowerment*-ul și capacitatea persoanelor asistate de a-și lua propriile decizii și de a-și controla propriile vieți, în loc de a le impune soluții din exterior¹.

3.2.6.7. Împuternicirea oamenilor

Promovarea incluziunii sociale și respectarea diversității reprezintă valori centrale ale profesiei de asistență socială. Asistenții sociali au menirea de a promova demnitatea și drepturile fundamentale ale tuturor ființelor umane, indiferent de backgroundul lor. Un aspect esențial este recunoașterea valorilor, credințelor,

1. J. Drury, H. Carter, C. Cocking, E. Ntontis, S. Tekin Guven, R. Amlôt, 2019, „Facilitating Collective Psychosocial Resilience in the Public in Emergencies: Twelve Recommendations Based on the Social Identity Approach”, *Frontiers in Public Health*, nr. 7, ar. nr. 429165.

culturii, nevoilor și preferințelor unice ale fiecărui individ sau grup. Fiecare situație va fi abordată cu empatie, respect și deschidere față de diversitate, evitând prejudecățile și stereotipurile care pot conduce la acțiuni discriminatorii. Serviciile furnizate trebuie să fie adaptate din punct de vedere cultural, ținând cont de specificul etnic, lingvistic, religios sau de altă natură al beneficiarilor. Pentru a realiza acest lucru, asistenții sociali trebuie să fie conștienți de propriile lor prejudecăți și asumptions nefondate, precum și de potențialele influențe ale privilegiilor sau dezavantajelor legate de rasă, etnie, gen, orientare sexuală, statut socio-economic sau alte caracteristici. Autocunoașterea profundă și formarea continuă în domeniul diversității culturale sunt esențiale pentru a evita discriminarea și a oferi servicii echitabile și incluzive. Totodată, profesioniștii din domeniul asistenței sociale au datoria de a aborda deschis și ferm orice acțiuni discriminatorii sau lipsite de respect față de diversitate din partea colegilor sau a altor profesioniști. Marșarea trebuie orientată către promovarea activă a dezvoltării și implementării unor politici, proceduri și practici antiopresive, axate pe *empowerment*-ul și restabilirea individului, indiferent de circumstanțele sale. Respectarea și aprecierea cuvenită a diversității umane reprezintă o componentă esențială a eticii profesionale în asistența socială. Lucrătorii în domeniul asistenței sociale trebuie să fie mereu pregătiți să combată orice formă de discriminare sau marginalizare și să promoveze integrarea deplină a tuturor membrilor societății, indiferent de particularitățile lor. Ei trebuie să fie model de bune practici în privința respectului și incluziunii, promovând valorile fundamental umane și demnitatea tuturor indivizilor pe care îi deservesc. Astfel, în centrul activității asistenților sociali stă o etică profundă bazată pe respect, empatie, egalitate, toleranță.

3.2.6.8. *Contestarea abuzului privind exercitarea drepturilor omului*

Combaterea abuzurilor și a practicilor discriminatorii în sistemul de asistență socială este o responsabilitate fundamentală pentru profesioniștii din acest domeniu. Asistenții sociali au datoria etică de a acționa ca apărători ai drepturilor omului, semnalând și denunțând public orice forme de nedreptate, opresiune sau încălcare a demnității umane. Acest angajament derivă din valorile și principiile esențiale ale profesiei, precum respectul pentru demnitatea ființei umane, promovarea justiției sociale, nediscriminarea și solidaritatea cu persoanele vulnerabile și defavorizate. Asistenții sociali sunt chemați să lupte împotriva oricăror forme de abuz de putere, exploatare sau marginalizare a indivizilor și a grupurilor aflate în situații de risc. Implicarea activă în promovarea incluziunii sociale și a participării persoanelor vulnerabile la procesele decizionale care le afectează viața este deosebit de importantă. Asistenții sociali trebuie să acționeze ca reprezentanți ai vocilor celor neauziți, asigurându-se că nevoile și preocupările lor sunt luate în considerare în mod corespunzător de către factorii de decizie. De exemplu, în cazul copiilor instituționalizați, responsabilitatea profesională este de a monitoriza condițiile de viață și tratamentul acestora, de a semnaliza orice forme de abuz sau neglijare, de a milita pentru alternativele care să le permită integrarea în familii sau comunități de asistență familială. Tot astfel, în cazul persoanelor cu dizabilități, al vârstnicilor sau al altor grupuri vulnerabile, asistenții sociali au datoria de a promova participarea activă a acestora la luarea deciziilor care le afectează viața și accesul la servicii, precum și de a contesta orice practici discriminatorii sau lipsite de respect față de demnitatea lor.

3.2.6.9. *A fi pregătit pentru denunț*

Asistenții sociali au datoria etică de a rămâne vigilenți și de a denunța ferm orice practici inumane, abuzuri, neglijență sau tratament necorespunzător, indiferent de sursa lor. Pentru a-și îndeplini acest rol, ei trebuie să fie pregătiți să utilizeze toate mijloacele legale disponibile, precum depunerea de plângeri oficiale, inițierea de proceduri administrative sau juridice și chiar mediatizarea cazurilor grave prin denunțuri publice. Acțiunea trebuie să fie fermă și neînfricată, chiar dacă acest lucru poate implica riscuri personale sau profesionale, cum ar fi represalii sau pierderea locului de muncă. Această responsabilitate derivă din valorile și principiile fundamentale ale profesiei (respectul pentru demnitatea umană, promovarea drepturilor omului și asigurarea justiției sociale). Asistenții sociali sunt văzuți ca aliații și susținătorii necondiționați ai persoanelor vulnerabile, apărându-le interesele și bunăstarea chiar și în fața instituțiilor puternice ori a colegilor profesioniști. Vigilența constantă și acțiunea fermă sunt fundamentale pentru a preveni și a combate practicile inumane, precum abuzul fizic sau psihologic, neglijarea, discriminarea sau tratamentul degradant. Asistenții sociali trebuie să fie prezenți în mijlocul comunităților, să observe atent semnele de nedreptate și să intervină prompt și eficient pentru a le stopa și a le sancționa. Mai mult, ei au responsabilitatea de a educa și a conștientiza publicul larg cu privire la importanța respectării drepturilor și demnității umane în furnizarea serviciilor sociale. Prin acțiunile lor curajoase și consecvente, ei pot contribui la promovarea unui tratament etic și demn pentru toți beneficiarii, indiferent de circumstanțele lor individuale. În esență, rolul de apărător al drepturilor omului este fundamental pentru profesia de asistent social. Prin vigilență, integritate și acțiune fermă, aceștia pot proteja și restabili demnitatea persoanelor vulnerabile și pot construi o societate mai echitabilă și mai respectuoasă față de drepturile fundamentale ale tuturor membrilor săi.

3.2.6.10. Menținerea confidențialității

Menținerea confidențialității reprezintă o componentă de neclintit a relației terapeutice dintre asistentul social și beneficiarii săi. Respectarea fără abatere a principiilor de confidențialitate este fundamentală pentru crearea unui mediu sigur și bazat pe încredere, în care persoanele vulnerabile își pot împărtăși liber experiențele, gândurile și îngrijorările, fără teama divulgării neautorizate a informațiilor sensibile. Asistenții sociali au acces la date extrem de private și intime despre viața beneficiarilor – informații medicale, istoricul de abuzuri, probleme familiale, aspecte legate de sănătatea mintală etc. Dezvăluirea necontrolată a acestor detalii ar putea expune persoanele asistate unor prejudicii grave, cum ar fi stigmatizarea, discriminarea sau chiar riscuri fizice și emoționale¹. De aceea, respectarea strictă a confidențialității este o obligație etică primordială pentru acești profesioniști. Totuși, există circumstanțe excepționale în care confidențialitatea poate fi încălcată, dar numai în scopul de a preveni un pericol iminent sau un act criminal ori pentru a proteja o persoană vulnerabilă aflată în situație de risc. De exemplu, dacă un beneficiar amenință că își va face rău sau va răni pe altcineva, asistentul social are datoria morală și legală de a raporta aceste amenințări autorităților competente. Similar, suspiciunile rezonabile de abuz asupra unui minor sau a unei persoane vulnerabile obligă profesioniștii să acționeze pentru a opri aceste abuzuri și a proteja victimele. Însă chiar și în cazul acestor excepții asistenții sociali trebuie să acționeze cu maximă prudență și discreție, divulgând doar informațiile strict necesare pentru abordarea situației de urgență și protejând în continuare confidențialitatea altor aspecte irelevante². Ei trebuie să explice clar beneficiarilor de la

-
1. F. Holloway, 2004, „Confidentiality: Threats and limits”, *Psychiatry*, vol. 3, nr. 3, pp. 11-13.
 2. J. Doner Kagle, S. Kopels, 1994, „Confidentiality after *Tarasoff*”, *Health & Social Work*, vol. 19, nr. 3, pp. 217-222.

început regulile de confidențialitate, inclusiv limitele și excepțiile, pentru a evita neînțelegeri și pentru a menține un climat de încredere reciprocă. În situații dificile, când apar dileme etice complexe legate de confidențialitate, asistenții sociali sunt încurajați să caute sprijin și îndrumare din partea superiorilor, a colegilor sau a ghidurilor profesionale. Confidențialitatea este un aspect extrem de delicat, care necesită o abordare atentă, responsabilă și bazată pe cele mai înalte standarde etice ale profesiei. Respectarea acestor principii de confidențialitate este o componentă esențială a eticii profesionale a asistenților sociali, contribuind la construirea unei relații de încredere și siguranță pentru beneficiarii serviciilor sociale.

3.2.6.11. Menținerea clară și precisă a înregistrărilor

Menținerea unor înregistrări detaliate și precise este o componentă esențială a practicii profesionale în asistența socială. Aceasta asigură trasabilitatea și transparența întregului proces de management al cazurilor, permițând o evaluare riguroasă și obiectivă a situațiilor beneficiarilor și a eficienței intervențiilor aplicate. Înregistrările complete și actualizate conțin o multitudine de informații valoroase, ce acoperă aspecte precum istoricul medical și social al beneficiarilor, detalii despre circumstanțele de viață, nevoile și obiectivele identificate, planurile de intervenție elaborate, serviciile furnizate, progresele înregistrate și orice alte elemente relevante. Acestea reprezintă o arhivă esențială ce permite asistenților sociali să monitorizeze îndeaproape evoluția fiecărui caz și să ajusteze strategiile în mod corespunzător. O practică profesională solidă implică așadar consemnarea riguroasă a tuturor informațiilor obținute din multiple surse, precum interviurile cu beneficiarii, declarațiile membrilor familiei sau ale altor persoane implicate, documentele oficiale sau observațiile directe ale asistenților sociali. Aceste informații trebuie înregistrate într-un mod obiectiv, evitându-se interpretările subiective sau judecățile de valoare. Datele trebuie să reflecte realitatea faptică, fără omisiuni

- 136 sau distorsionări. Trasabilitatea informațiilor consemnate este deosebit de importantă pentru a asigura responsabilitatea și pentru a permite verificarea și validarea datelor de către alți profesioniști implicați în caz. Acest lucru facilitează colaborarea interdisciplinară și permite o abordare coerentă și consistentă în furnizarea serviciilor pentru beneficiari. În plus, înregistrările detaliate și bine documentate pot servi ca dovadă în cazul unor investigații sau proceduri legale ulterioare. Ele oferă o imagine de ansamblu clară și precisă asupra istoricului cazului, permițând o evaluare corectă a acțiunilor întreprinse și a deciziilor luate de asistenții sociali. În esență, menținerea unor înregistrări detaliate și corecte reprezintă o responsabilitate profesională esențială pentru asistenții sociali. Aceasta le permite să ofere servicii eficiente, adaptate nevoilor reale ale beneficiarilor și să acționeze în conformitate cu cele mai înalte standarde etice ale profesiei.

3.2.6.12. Lupta pentru obiectivitate și conștientizare de sine în practica profesională

De o relevanță aparte pentru practica asistenților sociali este autocunoașterea, conștientizarea propriilor limite și colaborarea interdisciplinară. Sunt elemente ce reprezintă adevărate repere ale eticii în acest domeniu și sunt esențiale pentru furnizarea unor servicii de calitate, centrate pe nevoile reale ale beneficiarilor. Autocunoașterea profundă și autorefecția critică permit asistenților sociali să-și identifice propriile prejudecăți, asumptii și lacune în cunoștințe sau abilități care ar putea afecta calitatea asistenței oferite. Prin analizarea atentă a deciziilor luate, a acțiunilor întreprinse și a impactului acestora, profesioniștii pot dobândi o înțelegere mai nuanțată a propriilor forțe și slăbiciuni, precum și a ariilor în care este necesară dezvoltarea continuă. Această conștientizare de sine este esențială pentru a evita ca propriile convingeri sau limite să interfereze cu nevoile și interesele reale ale beneficiarilor. Ea permite asistenților sociali să acționeze cu obiectivitate, să ia decizii imparțiale și să ofere

servicii adaptate circumstanțelor unice ale fiecărui caz¹. În același timp, este importantă recunoașterea limitelor propriei practici și a solicitării sprijinului sau îndrumării din partea altor specialiști atunci când complexitatea unui caz depășește competențele individuale. Această flexibilitate profesională și deschidere spre colaborare sunt cruciale pentru a asigura o abordare cuprinzătoare și eficientă a problemelor complexe cu care se confruntă beneficiarii. De exemplu, cazurile de sănătate mintală sau cele juridice complexe ilustrează necesitatea implicării altor profesioniști precum psihologi, terapeuți, medici sau avocați pentru a aborda în mod adecvat toate dimensiunile situației. Asistenții sociali nu pot și nu trebuie să acționeze în izolare, ci să formeze echipe interdisciplinare pentru a oferi un răspuns integrat nevoilor diverse ale beneficiarilor. Prin cultivarea acestei conștientizări de sine, a recunoașterii limitelor și a colaborării interdisciplinare, asistenții sociali se pot asigura că beneficiarii primesc serviciile și sprijinul de care au nevoie într-un mod sigur, eficient și cuprinzător, respectând, totodată, cele mai înalte standarde etice ale profesiei. Această abordare holistică și centrată pe nevoile reale ale persoanelor asistate este esențială pentru promovarea bunăstării și a schimbării sociale pozitive în comunitățile deservite.

3.2.6.13. *Utilizarea supravegherii profesionale și a sprijinului colegilor*

Formarea continuă, dezvoltarea profesională și colaborarea în practica de asistență socială este o dimensiune de însemnătate majoră pentru domeniu. Această profesie dinamică și complexă necesită o învățare constantă și adaptarea la noile provocări și realități sociale, pentru a oferi cele mai bune servicii posibile beneficiarilor. Un aspect demn de considerație este utilizarea

-
1. J. Symonds, V. Williams, C. Miles, M. Steel, S. Porter, 2018, „The Social Care Practitioner as Assessor: «People, Relationships and Professional Judgement»”, *The British Journal of Social Work*, vol. 48, nr. 7, pp. 1910-1928.

- 138 supravegherii profesionale și a discuțiilor în echipă ca mijloace de reflecție critică, de explorare a alternativelor, de perfecționare continuă a abordărilor și metodelor utilizate. Aceste sesiuni oferă un spațiu sigur pentru analiza aprofundată a cazurilor dificile, permițându-le asistenților sociali să împărtășească experiențele, să primească îndrumare valoroasă de la colegi mai experimentați și să se inspire din bunele practici ale celorlalți. Abilitățile de reflecție critică și de luare a deciziilor etice sunt fundamentale într-o profesie care implică adesea situații complexe, dileme și conflicte de valori. Asistenții sociali trebuie să fie capabili să evalueze impactul potențial al diferitelor variante de acțiune, să considere posibilele consecințe și să adopte decizii în concordanță cu cele mai înalte standarde etice ale profesiei. Responsabilitatea angajatorilor este de a oferi un cadru structurat și resurse adecvate pentru formarea continuă a personalului. Aceasta presupune alocarea de fonduri, timp și sprijin pentru participarea la ateliere, cursuri, conferințe sau alte oportunități de dezvoltare profesională. De asemenea, este necesară promovarea unei culturi organizaționale care încurajează învățarea, schimbul de cunoștințe și inovația în abordarea nevoilor beneficiarilor. Munca în echipă și colaborarea interdisciplinară sunt determinante în asistența socială, deoarece cazurile implică adesea probleme complexe care necesită implicarea mai multor specialiști din diferite domenii precum sănătate, drept, educație etc. Prin comunicare eficientă, împărtășirea informațiilor relevante și cooperarea strânsă, echipele interdisciplinare pot oferi servicii integrate și de înaltă calitate, răspunzând în mod cuprinzător nevoilor diverse ale beneficiarilor. Pe fond, este vorba despre importanța dezvoltării continue a competențelor profesionale, a reflecției critice, a învățării din experiențele colegilor și a colaborării eficiente în cadrul echipelor interdisciplinare. Aceste elemente sunt decisive pentru a menține standarde ridicate de calitate în asistența socială și pentru a răspunde în mod adecvat provocărilor dinamice ale acestei profesii complexe, nobile și esențiale pentru bunăstarea individuală și comunitară.

3.2.6.14. *Asumarea responsabilității pentru propria practică și dezvoltarea profesională continuă*

Dezvoltarea profesională continuă este o condiție *sine qua non* pentru ca asistenții sociali să rămână la curent cu cele mai recente evoluții, cercetări și tendințe din domeniul lor. Practicile, metodologiile și cunoștințele din asistența socială sunt în permanentă schimbare și îmbunătățire, reflectând transformările dinamice ale societății, dar și noile descoperiri științifice relevante¹. De exemplu, progresele în domeniul sănătății mintale, precum apariția de noi terapii sau abordări inovatoare de tratament pot necesita actualizarea cunoștințelor asistenților sociali care lucrează cu beneficiari având probleme psihice. În același mod, schimbările legislative sau de politici publice legate de asistența socială, drepturile omului sau protecția grupurilor vulnerabile pot impune adaptarea practicilor profesionale pentru a respecta noile reglementări. Prin urmare, formarea continuă și dezvoltarea profesională sunt esențiale pentru ca asistenții sociali să poată oferi servicii de cea mai înaltă calitate, conforme cu cele mai recente standarde și abordări validate. Mai mult, învățarea continuă contribuie la perfecționarea abilităților practice esențiale precum comunicarea eficientă, gestionarea situațiilor dificile, luarea deciziilor etice sau rezolvarea conflictelor. Aceste competențe sunt indispensabile în munca de teren cu beneficiarii, putând face diferența între o intervenție de succes sau una inefficientă. În plus, schimbul de idei, experiențe și bune practici cu alți profesioniști din domeniu este extrem de valoros. Asistenții sociali pot învăța unii de la alții, împărtășindu-și provocările, soluțiile găsite și lecțiile desprinse din cazurile concrete întâlnite. Acest schimb de cunoștințe și această deschidere față de feedbackul beneficiarilor permit dezvoltarea continuă a abilităților și

1. G. Buck, N. Whiteside, A. Newman, H. Jones, S. Stanley, J. Feather, W. Millard, W., 2022, „Promoting Practitioner Research through a Social Work Teaching Partnership”, *Practice*, vol. 35, nr. 1, pp. 57-73.

- 140 adaptarea serviciilor la nevoile unice ale fiecărui caz. În esență, dezvoltarea profesională continuă nu este opțională, ci o obligație indiscutabilă pentru asistenții sociali. Prin angajamentul constant față de învățare, perfecționare și actualizare pot oferi servicii de cea mai înaltă calitate și pot răspunde în mod adecvat nevoilor în continuă schimbare ale beneficiarilor și comunităților deservite.

3.2.6.15. *Contribuția activă la îmbunătățirea continuă a practicii profesionale*

Profesia de asistent social nu reprezintă doar îndeplinirea obligațiilor și responsabilităților de serviciu. Pentru a-și exercita rolul etic și eficient, asistenții sociali trebuie să depună eforturi constante pentru dezvoltarea și îmbunătățirea continuă a practicilor profesionale. Aceasta implică un angajament activ și o implicare susținută în promovarea standardelor etice înalte în domeniu. Este importantă participarea la discuții și dezbateri etice deschise cu colegii și angajatorii. Prin împărtășirea cunoștințelor și a experiențelor practice, asistenții sociali pot dobândi o înțelegere mai profundă a provocărilor și dilemelor etice întâmpinate în activitatea de zi cu zi. Aceste schimburi de idei și perspective facilitează luarea unor decizii informate și principiale, deoarece expun diferite puncte de vedere și promovează analiza critică a situațiilor complexe. În plus, eforturile pentru a identifica și a propune îmbunătățiri constructive ale politicilor, procedurilor și condițiilor de lucru existente trebuie să fie susținute. Acest lucru poate implica inițiative de *advocacy* pentru optimizarea modelelor de furnizare a serviciilor în beneficiul direct al beneficiarilor. De asemenea, pot fi întreprinse demersuri pentru crearea unor medii de lucru mai favorabile, care să sprijine bunăstarea asistenților sociali, dar și capacitatea lor de a respecta standardele etice. Astfel de inițiative de îmbunătățire necesită implicarea activă a asistenților sociali la diferite niveluri – participarea în comitete, grupuri de lucru sau procese decizionale în cadrul organizațiilor în care activează.

Ei pot desfășura campanii formale de *advocacy*, acțiuni de sensibilizare în comunitate sau colaborări cu diverse părți interesate pentru a promova reforme sistemice aliniate cu valorile și principiile etice fundamentale ale profesiei. Asistenții sociali nu pot adopta un rol pasiv de simpli observatori, ei trebuie să își asume un rol de leadership proactiv, demonstrând un angajament ferm în promovarea continuă a standardelor etice în cadrul profesiei lor. Prin reflecție critică, împărtășire a cunoștințelor și inițiative constructive de reformă, asistenții sociali pot oferi asigurarea că practicile lor rămân ancorate în principiile etice fundamentale, adaptându-se, în același timp, la nevoile în continuă evoluție ale societății. Acest angajament față de învățarea continuă, dialogul etic și îmbunătățirea permanentă devin adevărate condiții pentru menținerea încrederii publicului, furnizarea unor servicii responsabile și îndeplinirea misiunii de a sprijini și împuternici persoanele și comunitățile vulnerabile.

3.2.6.16. *Asumarea responsabilității pentru dezvoltarea profesională a altor persoane*

Experiența practică acumulată de lucrătorii sociali de-a lungul anilor reprezintă o resursă de inegalabilă valoare pentru întreaga profesie. Aceștia au responsabilitatea etică de a împărtăși din plin cunoștințele și abilitățile dobândite prin munca de teren cu generațiile viitoare de asistenți sociali¹. Doar prin acest transfer continuu de expertiză se pot menține standarde înalte de calitate în furnizarea serviciilor și se pot forma profesioniști competenți și dedicați. Modalitățile prin care lucrătorii sociali experimentați pot contribui la dezvoltarea profesională a colegilor mai tineri și a studenților sunt numeroase și variate. Ei pot organiza sesiuni de mentorat, ateliere sau seminare în cadrul cărora să dezbată studii

1. M.I. Aceleanu, 2012, „The Role of Lifelong Learning in the Growth of Employment and Labour Efficiency: The Case of Romania”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, nr. 46, pp. 4399-4403.

142 de caz concrete, să împărtășească tehnici și strategii de intervenție eficiente, dar și provocările întâmpinate și învățămintele desprinse din propria experiență de lucru. Astfel de schimburi permit transmiterea înțelepciunii practice într-un mod autentic și aplicabil.

O altă oportunitate de valoare autentică este colaborarea cu instituțiile de învățământ pentru a le oferi stagii de practică sau internshipuri studenților. Aceștia au șansa de a observa îndeaproape situații reale de asistență socială și de a se implica efectiv sub îndrumarea atentă a profesioniștilor experimentați din domeniu. Expunerea directă la mediul practic reprezintă un complement esențial formării teoretice din sălile de curs. Dincolo de transferul de cunoștințe către noile generații, lucrătorii sociali experimentați sunt încurajați să rămână la curent cu cele mai recente cercetări, teorii și abordări inovative din domeniu, adaptându-le și aplicându-le în practica lor curentă. Împărtășirea acestor cunoștințe de avangardă, prin publicarea de articole, cărți sau prezentări la conferințe, contribuie la îmbogățirea corpusului de cunoștințe al întregii profesii și la promovarea celor mai bune practici. Prin asumarea acestui rol educativ și de mentorat, lucrătorii sociali veterani își îndeplinesc o datorie etică fundamentală – aceea de a veghea asupra integrității și calității serviciilor oferite celor vulnerabili. Eforturile lor susținute de a instrui și a îndruma noile generații de practicieni, bazate pe o experiență vastă și profundă, ajută la formarea unor asistenți sociali competenți, ancorați ferm în principiile etice ale profesiei. Astfel, se asigură furnizarea unor servicii de cea mai înaltă calitate pentru persoanele aflate în nevoie de sprijin și împuternicire.

3.2.6.17. Facilitarea și contribuția la evaluare și cercetare

Implicarea activă în activități de cercetare și evaluare este o responsabilitate esențială pentru asistenții sociali, deoarece aceasta contribuie la fundamentarea științifică solidă a profesiei și la consolidarea bazei de cunoștințe în domeniu. Doar prin colectarea

și analiza riguroasă a datelor empirice, prin testarea ipotezelor și prin validarea diferitelor abordări și metodologii se pot identifica cele mai eficiente practici de intervenție. Asistenții sociali au un avantaj considerabil în acest sens, datorită experienței lor directe de lucru cu beneficiarii serviciilor de asistență. Ei sunt expuși constant la realitățile concrete ale problemelor sociale complexe, putând observa îndeaproape impactul diferitelor tipuri de intervenții. Această perspectivă de teren, combinată cu noțiunile teoretice, îi plasează într-o poziție privilegiată pentru a identifica lacunele existente în cadrul actual de furnizare a serviciilor, dar și pentru a propune soluții inovatoare, adaptate nevoilor reale ale grupurilor vulnerabile. Participarea la studii de cercetare calitative sau cantitative, precum interviuri aprofundate, focus-grupuri, sondaje sau analize statistice ale datelor, le permite asistenților sociali să exploreze în detaliu aspectele complexe ale problemelor abordate și să genereze noi ipoteze sau modele de intervenție. Prin diseminarea rezultatelor acestor cercetări în cadrul comunității profesionale și al factorilor de decizie se pot promova schimbări constructive la nivelul politicilor publice, al programelor sociale sau al practicilor din teren. În egală măsură, evaluarea riguroasă și continuă a propriei practici profesionale este la fel de importantă. Prin analizarea atentă a rezultatelor obținute, a punctelor forte, precum și a aspectelor care necesită îmbunătățiri, asistenții sociali pot adapta și rafina strategiile lor de intervenție pentru a le potrivi cât mai bine cu nevoile specifice ale beneficiarilor. Această autoreflexie critică, bazată pe dovezi empirice, reprezintă cheia dezvoltării profesionale continue și a menținerii relevanței și eficienței serviciilor oferite. Prin implicarea activă în cercetare și evaluare, asistenții sociali demonstrează angajamentul lor profund față de promovarea celor mai bune practici în domeniu, bazate pe principii etice solide și pe dovezi științifice riguroase.

În concluzie, această abordare contribuie la creșterea credibilității și a prestigiului profesiei în societate, consolidând încrederea publicului în capacitatea asistenților sociali de a oferi servicii de cea mai înaltă calitate pentru beneficiarii lor.

Bibliografie

- Aceleanu, M.I., 2012, „The Role of Lifelong Learning in the Growth of Employment and Labour Efficiency: The Case of Romania”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, nr. 46, pp. 4399-4403, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.06.262>
- Airaksinen, T., 1998, „Professional Ethics”, în Ruth Chadwick (ed.), *Encyclopedia of Applied Ethics*, vol. 3, Academic Press, San Diego.
- Andrei, P., 1997, *Filosofia valorii*, Editura Polirom, Fundația Academică „Petre Andrei”, Iași.
- Annas, J., 1995, „Virtue as a skill”, *International Journal of Philosophical Studies*, vol. 3, nr. 2, pp. 227-243, <https://doi.org/10.1080/09672559508570812>
- Appelbaum, D., Lawton, S.V., 1990, *Ethics and the Professions*, Prentice Hall, New Jersey.
- Aristotel, *Etica nicomahică*, 1138b25.
- Arneson, R.J., 1980, „Mill versus Paternalism”, *Ethics*, vol. 90, nr. 4, pp. 470-489, <http://www.jstor.org/stable/2380448>
- Banks, S.J., 2012, *Ethics and Values in Social Work* (ed. a IV-a), Palgrave Macmillan, Basingstoke, New York.
- Bett, R., 2018, „Ancient Skepticism”, în Dee Clayman (ed.), *Oxford Bibliographies in Classics*, Oxford University Press, doi: 10.1093/obo/9780195389661-0311

- Brown, E., 2017, „Plato's Ethics and Politics in *The Republic*”, în Edward N. Zalta, Uri Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Stanford University, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/plato-ethics-politics/>
- Buck, G., Whiteside, N., Newman, A., Jones, H., Stanley, S., Feather, J., Millard, W., 2022, „Promoting Practitioner Research through a Social Work Teaching Partnership”, *Practice*, vol. 35, nr. 1, pp. 57-73, <https://doi.org/10.1080/09503153.2022.2128324>
- Chu, W.C.K., Tsui, M., Yan, M., 2009, „Social work as a moral and political practice”, *International Social Work*, vol. 52, nr. 3, pp. 287-298, <https://doi.org/10.1177/0020872808102064>
- Cochinescu, N., 1995, „Introducere în deontologia judiciară”, *Dreptul*, nr. 4.
- Constantin, M., 1981, *Ethos elenistic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Cooper, J.M., 1998, „The Unity of Virtue”, *Social Philosophy and Policy*, vol. 15, nr. 1, pp. 233-274.
- Cureton, A., Hill, T.E., 2017, „Kant on Virtue: Seeking the Ideal in Human Conditions”, în Nancy E. Snow (ed.), *The Oxford Handbook of Virtue*, Oxford Handbooks, pp. 263-280, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199385195.013.13>
- Curzer, H., 2017, „Aristotle and Moral Virtue”, în Nancy E. Snow (ed.), *The Oxford Handbook of Virtue*, Oxford Handbooks, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199385195.013.14>
- Daghie, V., Mihăilă, D., Slabu, E., 2004, *Etică și deontologie*, Editura Sinteze, Galați.
- Dancy, J., 2004, *Ethics without Principles*, Oxford University Press, <https://doi.org/10.1093/0199270023.001.0001>
- Davis, N.A., 2006, „Deontologia contemporană”, în Peter Singer (ed.), *Tratat de etică*, Editura Polirom.
- Dawson, A.J., 1994, „Professional Codes of Practice and Ethical Conduct”, *Journal of Applied Philosophy*, vol. 11, nr. 2, pp. 145-153, <https://doi.org/10.1111/j.1468-5930.1994.tb00104.x>

- 146 Doner Kagle, J., Kopels, S., 1994, „Confidentiality after *Tarasoff*”, *Health & Social Work*, vol. 19, nr. 3, pp. 217-222, <https://doi.org/10.1093/hsw/19.3.217>
- Drobnitki, O.G., 1981, *Noțiunea de morală*, partea I, traducere de Liubomira Miroș și Nina Nicolaeva, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Drury, J., Carter, H., Cocking, C., Ntontis, E., Tekin Guven, S., Amlôt, R., 2019, „Facilitating Collective Psychosocial Resilience in the Public in Emergencies: Twelve Recommendations Based on the Social Identity Approach”, *Frontiers in Public Health*, nr. 7, art. nr. 429165, <https://doi.org/10.3389/fpubh.2019.00141>
- Enăchescu, C., 2002, *Tratat de psihologie morală*, Editura Tehnică, București.
- Encyclopedia Britannica*, 2021, „Saint Thomas Aquinas summary”.
- Erwin, P.M., 2011, „Corporate Codes of Conduct: The Effects of Code Content and Quality on Ethical Performance”, *Journal of Business Ethics*, nr. 99, pp. 535-548, <https://doi.org/10.1007/s10551-010-0667-y>
- Evetts, J., 2013, „Professionalism: Value and ideology”, *Current Sociology*, vol. 61, nr. 5-6, pp. 778-796, <https://doi.org/10.1177/0011392113479316>
- Fateh-Moghadam, B., Gutmann, T., 2014, „Governing [through] Autonomy: The Moral and Legal Limits of «Soft Paternalism»”: Ethical Theory and Moral Practice, nr. 17, pp. 383-397, <https://doi.org/10.1007/s10677-013-9450-3>
- Frankel, M.S., 1981, „Professions: Ethics, Politics and Public Policy”, *News for Teachers of Political Science*, nr. 31, pp. 3-4.
- Frede, D., Lee, Mi-K, 2023, „Plato’s Ethics: An Overview”, în Edward N. Zalta, Uri Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Stanford University, <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/plato-ethics/>
- Fried, C., 1978, *Right and Wrong*, Harward University Press, Cambridge.
- Gadacz T., 2011, „René Le Senne’s axiology and Jozef Tischner’s axiology”, *Christian Philosophy*, vol. 8, pp. 37-45.

- Gallagher, M., Smith, M., Hardy, M., Wilkinson, H., 2011, „Children and Families' Involvement in Social Work Decision Making”, *Children & Society*, vol. 26, nr. 1, pp. 74-85, <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2011.00409.x>
- Gânju, T., 1981, *Discurs despre morală*, Editura Junimea, Iași.
- Gilson, E., 2022, *Filosofia în Evul Mediu. De la începuturile patristice până la sfârșitul secolului al XIV-lea*, traducere de Ileana Stănescu, Editura Trei, București.
- Gortner, F.H., 1991, *Ethics for public Managers*, Greenwood Press, New York.
- Holloway, F., 2004, „Confidentiality: Threats and limits”, *Psychiatry*, vol. 3, nr. 3, pp. 11-13, <https://doi.org/10.1383/psyt.3.3.11.30681>
- Hurubean, A., 2002, „Deontologia funcției publice. Sinteză etico-juridică în context politic”, în Adrian-Paul Iliescu (coord.), *Mentalități și instituții*, Editura Ars Docendi, București.
- Iucu, O., Platis, M., 2013, „Deontology and Protocol in Public Administration – Applications for the Public Officer's Training”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 81, pp. 355-358.
- José, F., 2018, „The Sociocultural Context of Psychosocial Interventions”, *Frontiers in Psychology*, nr. 9, art. nr. 386230, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01795>
- Karl, J.A., Verhaeghen, P., Aikman, S.N. *et al.*, 2022, „Misunderstood Stoicism: The negative Association between Stoic Ideology and well-Being”, *Journal of Happiness Studies*, nr. 23, pp. 3531-3547, <https://doi.org/10.1007/s10902-022-00563-w>
- Kraut, R., 2022, „Aristotle's Ethics”, în Edward N. Zalta, Uri Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Stanford University, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/aristotle-ethics/>
- Legate, N., Ryan, R.M., 2014, „Individual Autonomy”, în A.C. Michalos (ed.), *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, Springer, Dordrecht, https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_140

- 148 Leunissen, M., 2012, „Aristotle on Natural Character and Its Implications for Moral Development”, *Journal of the History of Philosophy*, vol. 50, nr. 4, pp. 507-530, <https://dx.doi.org/10.1353/hph.2012.0062>
- Lévy-Bruhl, L., 1926, *How natives think*, Allen & Unwin.
- MacIntyre, A., 1988, *Tratat de morală. După virtute*, traducere de Catrinel Pleșu, Editura Humanitas, București.
- McInerny, R., 1987, „Aquinas’s moral theory”, *Journal of Medical Ethics*, nr. 13, pp. 31-33.
- Michael, D., 1999, „Is Higher Education Perequisite of Profession?”, *International Journal of Applied Philosophy*, vol. 13, nr. 2.
- Miroiu, M., Blebea Nicolae, G., 2001, *Introducere în etica profesională*, Editura Trei, București.
- Nagel, T., 1986, *The View from Nowhere*, Oxford University Press, New York.
- Nembhard, I.M., Edmondson, C.A., 2012, „Psychological Safety: A Foundation for Speaking Up, Collaboration, and Experimentation in Organizations”, în Gretchen M. Spreitzer, Kim S. Cameron (eds.), *The Oxford Handbook of Positive Organizational Scholarship*, Oxford Library of Psychology, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199734610.013.0037>
- Nicgorski, W., 2016, „Skepticism, Politics, and a Philosophical Foundation”, în *idem*, *Cicero’s Skepticism and His Recovery of Political Philosophy: Recovering Political Philosophy*, Palgrave Macmillan, New York, https://doi.org/10.1057/978-1-137-58413-7_2
- Nistor, O. (ed.), *Antologie filosofică*, 1975, vol. 1, Editura Minerva, București.
- Nowlin, C.J.J., 2002, „The Protection of Morals Under the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms”, *Human Rights Quarterly*, vol. 24, nr. 1, pp. 264-286, <https://dx.doi.org/10.1353/hrq.2002.0014>

- Nussbaum, M.C., 1995, „Aristotle on human nature and the foundations of ethics”, în J.E.J. Altham, R. Harrison (eds.), *World, Mind, and Ethics: Essays on the Ethical Philosophy of Bernard Williams*, Cambridge University Press, pp. 86-131.
- Nussbaum, M.C., 2001, *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy* (ed. a II-a), Cambridge University Press.
- Offen, N., 1976, „Commentary on Code of Ethics of Direct Selling Association”, în Ivan Hill (ed.), *The Ethical Basis of Economic Freedom*, American Viewpoint, Chapel Hill, pp. 274 și urm.
- Olmos, R., Huici, C., Ribera Casado, J.M., Cruz Jentoft, A., 2019, „Paternalism vs. Autonomy: Are They Alternative Types of Formal Care?”, *Frontiers in Psychology*, nr. 10, art. nr. 458445, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01460>
- Paulsen, F., 1901, *Philosophia militans: Gegen Klerikalismus und Naturalismus*, Reuther & Reichard, Berlin.
- Puckett, T.C., Cleak, H., 1994, „Caution – helping may be hazardous: Client abuse, threats and assaults”, *Australian Social Work*, vol. 47, nr. 1, pp. 3-9, <https://doi.org/10.1080/03124079408411113>
- Rawls, J., 1971, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge.
- Schirrmair, T., 2022, *Responsabilitatea etică în luarea deciziilor*, Editura Scriptum, Oradea.
- Schmemmann, A., 1963, *The Historical Road of Eastern Orthodoxy*, Holt, Rinehart and Winston, New York, Chicago, San Francisco.
- Spencer, H., 1898, *The Principles of Sociology, in Three Volumes*, vol. 1, D. Appleton and Company, New York.
- Stănciulescu, D.T., 2001, *Întrebările filosofiei*, Editura Cristal-Concept, Iași.
- Stere, E., 1998, *Din istoria doctrinelor morale*, Editura Polirom, Iași.
- Striker, G., 2016, „Sceptics”, *Oxford Classical Dictionary*, <https://oxfordre.com/classics/display/10.1093/acrefore/>

- 150 9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-5733?rskey=K2y7xm&result=5512
- Surdu, A., 1995, *Vocații filosofice românești*, Editura Academiei Române, București.
- Surdu, A., 2003, *Itinerarii logico-filosofice*, Editura Paideia, București.
- Surdu, A., 2004, *Mărturiile anamnezei*, Editura Paideia, București.
- Symonds, J., Williams, V., Miles, C., Steel, M., Porter, S., 2018, „The Social Care Practitioner as Assessor: «People, Relationships and Professional Judgement»”, *The British Journal of Social Work*, vol. 48, nr. 7, pp. 1910-1928, <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcx154>
- Ștefan, E.E., 2023, *Etică și integritate academică*, Editura Prouniversitaria, București.
- Tudosescu, I., 2000, *Acțiunea socială eficientă*, Editura Fundației România de Măine, București.
- Vedinaș, V., 2007, *Deontologia vieții publice*, Editura Universul Juridic, București.
- Vlastos, G., 1947, „Equality and Justice in Early Greek Cosmologies”, *Classical Philology*, <https://doi.org/10.1086/363029>
- Watson, G., 1984, „Virtues in excess”, *Philosophical Studies*, nr. 46, pp. 57-74, <https://doi.org/10.1007/BF00353491>